

İttihatçı Tarz-ı Siyaset ve Sistemin Meşruiyet Sorunu

Türkiye’de icrâ-ı siyaset gele-
neği İttihat-Terakkicilerden
mevrûstur ve yaklaşık yüz yıl-
dan beri çark-ı siyaset aynı minval
üzere dönüp durur. Komitacılık,
cuntacılık, ayak oyunları, muhale-
feti sindirme yöntemleri, orduyu
politik bir enstrüman olarak kul-
lanma, halkı ‘güdülecek bir sürü’
gibi görme vb. alışkanlıklar bu ka-
dim **tarz-ı siyasetin** kötü mirasları
olarak İttihatçılardan günümüze
intikal etmiştir. Ve bu gelenek,
“meşrûyetini” kendinden alır;
halka, halkın iradesine ihtiyaç duy-
maz, halk vicdanında meşrûiyet
aramaz.

10 Temmuz 1908’de Meşruti-
yet’in (Anayasalı Yönetim) yeni-
den ilanına vesile olarak siyasi ikti-
darı devralan İttihat Terakki Cemi-
yeti, nasıl ki “*istibdâda son verip
memlekete özgürlük getirmek*”
niyetiyle yola çıkmış ama koyu bir
istibdâd’ın uygulayıcıları olmuşa;
demokrasi vaat eden Cumhuriyet
elitleri de aynı istibdâdı benzer
yöntemlerle sürdürmüşlerdir.
Cumhuriyetin askeri ve bürokratik
kadrosunun yüzde 90-95’i Osman-
lı’nın son döneminde görev alan
ve İttihatçı gelenek üzere yetişen
elitlerdir.

İttihatçı tarz-ı siyaset, 1908-
den beri -evet tam yüz yıldır- “te-
peden inme” uygulamalarına kar-
şı çıkanları “**irticâ**” töhmeti ve “**va-
tan hainliği**” damgası ile itham et-
mekle kalmaz; “memlekette sü-
rekli irticacıların ve vatan hainleri-
nin mevcut olduğunu” ileri süre-
rek, jakoben iktidarlara meşrûi-
yet üretirler. Halktan alamadıkları
meşruiyeti, bu sanal tehditler üze-
rinden almaya kalkışırlar. Bu yüz-
den de bu ülkede “hainler”, “mür-
teciler”, “bölücü”ler... bitmez.

İttihatçı tarz-ı siyaset hiçbir za-
man seçim kazanamadı. Tarihe
“**Sopalı Seçim**” olarak geçen 1912

seçimlerinde; “**yok kanun, yap ka-
nun**” mantığıyla anayasada deği-
şiklik yaparak muhalefeti sindire-
rek iktidarlarını sürdürdüler. 1913
Bâb-ı âli baskını ile yönetime tü-
müyle el koyup İmparatorluğun
da canına okudular. Attila İlhan
der ki: “İttihatçılıkta Batı manasın-
da particilik yoktur, Rus manasın-
da, narodnik manasında komitacı-
lık vardır. Yani **orada seçim vardır
ama seçimin sonucu ne olursa ol-
sun onlar iktidar olurlar**, buna ha-
yır diyenler de sokakta öldürölür.
Böyle bir mantık içinde oluşmuştu
o zaman bizde particilik.” (A. İl-
han, Zaman İçinde Yolculuk, TRT2,
3 Nisan 2004)

Parti kapatmanın raconunu da
kendileri belirleyen İttihatçı elit-
ler; bugün “ordunun siyasete mü-
dahil olmak zorunda olduğunu”,
“halktan yüzde 95 oy da alsa ken-
di çizgilerinde olmayan partilerin
kapatılabileceğini”, kısaca kendi
derin iktidarlarını sürdürmek için
hukuku guguka çevirmek dâhil yer
yola başvurabileceklerini açıkça
ilan ediyorlar.

Türkiye’nin karşı karşıya bu-
lunduğu en can alıcı soru/n şu:
Meşrûyetlerini halktan değil ken-
dilerinden alan bürokratik azınlık,
derin iktidarını sürdürmek için her
yolu “meşrû” sayarken, halkın öz-
gür iradesi ile yapılan seçimlere
rağmen iktidarda kalırken, kimse-
yi aldatmadan sistemin adını de-
ğiştirmeliyiz. *Cumhuru* hiçe sayan
cumhuriyet, *demosu* (halkı) yok
sayan demokrasi, tam da bize öz-
gü zira! İşte bu cümleden olmak
üzere *Umran* yeni sayısında Meş-
rutiye’tin ilanının 100. yılını geride
bırakmamıza rağmen sistemin
meşruiyetinin yokluğuna işaret
ediyor. Kapakta **Abdullah Yıldız**’ın
sanal irtica paranoyasının esasında
Türk tipi modernleşmenin ve ulus-
devletinin kendisini meşrulaştır-

masında araç oluşunu ele alan ya-
zısını; **A. Cemil Ertunç**’un Türki-
ye’de toplum mühendisliğinin ta-
rihinin Tanzimat yıllarına dek
uzandığını söyleyen derinlikli tah-
lili; **Kemal Demir**’in 100. yılında sis-
temin meşruiyet sorununu ele
alan yazısı, **D. Mehmet Doğan**’ın
komita geleneğini irdelediği tarihi
analizi, **Mustafa Aydın** hocayla
Türkiye’nin sistemik yapısına dair
yaptığımız ufuk açıcı söyleşi ile
Asım Öz’ün Şerif Mardin’in mahal-
le baskısı kavramı etrafında gelişt-
tirdiği söylemi ve sosyolojik tahlil-
lerine dair yazısı bütünlüyor. Gün-
dem kısmında ise **Ahmet Dağ**’ın
futbolun metafiziği ve fiziğine da-
ir eleştirel metnine ek olarak **Ka-
mil Kalem**’in Türkiye’ye dair geniş
perspektifli değerlendirmesi ve
Abbas Apaydın’ın Ak Parti’ye açı-
lan kapatma davası ekseninde si-
yasi hayatımızı ele aldığı yazısı yer
alıyor. *Umran*’ın bu ayki düşünce
kapılarını açan isimler ise dünyevi-
leşme üzerine yazılarının üçüncü-
sünü mal, mülk ve servet tutkusu
üzerinden ele alan **Burhanettin
Can**, Müslüman algısındaki deje-
nerasyona dikkat çeken **Atasoy
Müftüoğlu** ile etik versus ahlak
karşılaştırmasını ustalıkla tahlil
eden **Abdurrahman Arslan** oluyor.
Yakınlarda vefat eden **Ahmed
Yüksel Özemre** hocamız ise Geç-
mişten Geleceğe Ko(nu)şanlar ker-
vanının sonsuzluk yolcularına katı-
lıyor. Yaşayan İslam’da bu ay **Hüseyin
K. Ece**’nin Kur’an’dan güzel ke-
limeler üzerine, **Kerim Buladı**’nın
ise mü’minlerdeki yakîni iman so-
rununu ele alan yazılarını bulacak-
sınız. *Umran* kültür-sanat bölümleriyle
ve “**Türkiye’de Siyasal İslam’ın
Yükselişi**” başlıklı Rand raporun-
dan seçerek yayımladığı **Ek**’iyle yi-
ne zihin açıcı, fikri kıskırtıcı, dop-
dolu ve heyecan üretiyor. Yeni bir
Umrandan buluşmak duasıyla...

KAPAK

10

Meşrutiyet'in Meşruiyeti
"Sanal İrtica"
ABDULLAH YILDIZ

14

Toplum Mühendisliğinin Türkiye Tarihi
Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet
A. CEMİL ERTUNÇ

21

Meşrutiyet'in 100. Yılında
Sistemin Meşruiyeti
ARIF HİKMET AYDIN

24

"Komitacı Devlet" in 100. Yılı
D. MEHMET DOĞAN

26

Seçkin Din Karşıtlığı Üzerine
MUSTAFA AYDIN İLE SÖYLEŞİ

31

Şerif Mardin
Minyeli Abdullah'ı Neden Okudu?
ASIM ÖZ

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

34

Futbolun Metafiziği
AHMET DAĞ

36

Anadolu'da Yaşamın Büyük Bedeli
KAMİL KALEM

40

Ampül Sönse de Işığı Yakmalı!
ABBAS APAYDIN

DÜŞÜNCE

42

Dünyevileşme-III
MAL-MÜLK-SERVET
TUTKUSU
BURHANETTİN CAN

49

Algısal Dejenerasyon
ATASOY MÜFTÜOĞLU

51

"Etik" versus "Ahlak"
Meselesi
ABDURRAHMAN ARSLAN

VEFAT ve TAZİYE

Çok Değerli Mütefekkir ve Yazar
Ahmed Yüksel Özemre'ye
Yüce Allah'tan rahmet diler, akraba ve dostlarına
sabr-ı cemil niyaz ederiz.

Pınar Yayınları, Umran, Araştırma ve Kültür Vakfı

GEÇMİŞTEN GELECEĞE KO(NU)ŞANLAR

58

Üsküdarlı Bir Alim'in Ardından:
Ahmed Yüksel Özemre
Hoca da Hakka Yürüdü
ABDULLAH YILDIZ

YAŞAYAN İSLAM

60

Kur'an'da Sıcak Kelimeler
(Kelimetu'n-Tayyibe)
HÜSEYİN K. ECE

62

Savrulan Mü'min ya da Yakînî
Îman Problemi
DR. KERİM BULADI

KÜLTÜR-SANAT

67

Endüüslü Zıdyar Zıtların
Uçlarındaki Gezgin
AHMET BAYDAR İLE SÖYLEŞİ

71

Selvi Boylum Al Yazmalım
CENGİZ AYTMATOV

Kitap/Dergi

M. EMİN BABACAN

73

Belirsizlikler Çağında Kur'ani Hayat

74

Surre Alayları

78

İki Eleştiri Kılıcı:
Pasaj ve Kritik Kalıcı Olacak Mı?
ASIM ÖZ

Gezi/İzlenim

80

Wonder Ziyaretinin Ardından:
Vişana'dan Türkiye'ye Selam
H. BAYRAM BABACAN

Deneme

83

O Günden Beri
FERHAT TOPAZİK

EK

sh.
84

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM'IN YÜKSELİŞİ RAND CORPORATION / 2008

Umran Araştırma Grubu

düşünce • kültür • siyaset
Umran

Sahibi

Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

**Genel Yayın Yönetmeni
ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**
Cevat Özkaya

Yayın Kurulu

Uğur Altun, İlhan Gündoğdu,
Cevat Özkaya, Abdullah Yıldız

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
Abbas Apaydın, Abdurrahman Arslan,
H. Bayram Babacan, Ahmet Dağ,
Hüseyin K. Ece, Kamil Kalem

İdare Merkezi

Mega Center, C 34 Blok, Kat 2 No:340
Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (0212) 640 01 22 - 640 01 23
Fax: (0212) 640 01 25

www.umran.org
umran@umran.org
abone@umran.org

Temsilcilikler

Adana: (0505) 249 71 87
Ankara: (0312) 435 94 48
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
İsparta: (0246) 232 34 77
Lyon: (0033) (0) 478 52 39 78

Abonelik Şartları Yurtiçi

Yıllık (12 sayı): 50.000.000 TL. (50 YTL)
Türkiye Finans Katılım Bankası
Fındıkzade Şb. **TL Hesabı**
99165159-1 (Umran Yayıncılık)
Türkiye İş Bankası Fatih Şubesi **TL Hesabı**
1020 1386804 (Hasan Ak)
Posta Çeki Hesabı
1605252 (Umran Yayıncılık)

Yurtdışı

Yıllık (12 sayı): 80 Usd - 60 Euro
Türkiye İş Bankası Fatih Şb. **Usd Hesabı**
1020 301000 0658751 (Hasan Ak)
Türkiye İş Bankası Fatih Şb. **Euro Hesabı**
1020 301000 0658765 (Hasan Ak)

Fiyatı: 4.500.000 TL. (4,5 YTL)

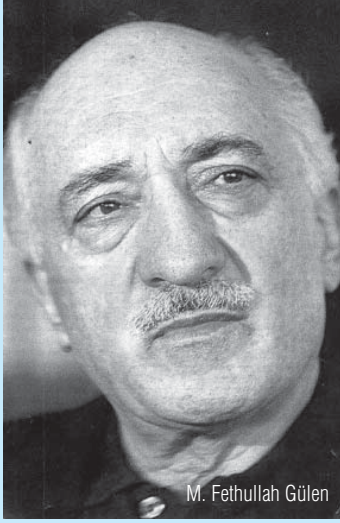
İç Düzen-Kapak Tasarım: Pro-J Sanat

Baskı: Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. No:3 Kat:1
Topkapı - İstanbul Tel: (212) 483 47 91

Yerel Süreli.
Ayda bir yayımlanır.

FETHULLAH GÜLEN'İN
TÜRKİYE YOLCULUĞU

Yargıtay'ın Fethullah Gülen Hocaefendi hakkındaki beraat kararını onamasının ardından özellikle karşıt grupların aleyhte propagandaya hız verdiği bu günlerde Hocaefendi'nin Türkiye yolculuğunun anlamının bir dönüşten fazla olduğunu hatırlatalım. Zira

M. Fethullah Gülen

O'nun dönüşü Türkiye'de yaklaşık 40 yılı aşkın bir zamandır farklı kollarından yürütülen Risale-i Nur çalışmaları ve diğer eğitim faaliyetlerinin halen diri/lticiliğini koruduğunun nişanesi aynı zamanda. Burada asıl vurgulamaya çalıştığımız şey Hocaefendi ve onun gibi daha nice önder insanların yürüttükleri davalar sayesinde insanımızın kültür ve irfan seviyesi bakımından geriye gitmesi şöyle dursun daha da gelişmeleridir. Ama onun davasının tabiiliği ve haklılığının bir kez de Türkiye'deki yargı organları tarafından tesliminin ötesinde, Fethullah Gülen'in dönüşü, 28 Şubat akabinde kaynatılan cadı kazanının ateşine taşıyacakları odunları kalmayanların da mağlubiyetinin tescilidir. Bu topraklarda görülmesi ve fark edilmesi gereken en büyük gerçek İslam'sız bir nizamın imkânsızlığıdır.

EURO 2008 YA DA "MİLLİ"YETİN ÖTESİ

Türkiye Milli Takımı'nın Euro 2008 müsabakalarında gösterdiği 'mucizevi' zafer yahut kurtuluş öyküleri daha uzunca bir zaman memleketinde dilden dile dolaşacak gibi. Semavi yardım, manevi güçler vb. ifadeler yoluyla

takımın başarısını doğrudan Allah'a havale edenler kadar 'şanslıydık, top bizden yanaydı' vb. seküler yaklaşımların da hareket noktaları itibarıyla sorunlu olduklarını görmeliyiz. Her ikisinde de futbolu futbol yapan özelliği ve ulus-devletleşme yolunda icra ettiği faaliyetini gözden kaçırdığımızı fark etmeliyiz. Fakat Türkiye maçlarında futbolun o 'inşa edici' tarafının çok da işe yaramadığını müşahade ettik. Zira Türkiye'nin anlamı, diğer başkalarında olduğu gibi bu fenomende de kendisine ruh veren İslami bir geçmişe uzanıyordu ve hem tarihi hem de coğrafi olarak kendisini ait bulduğu âlemden soyutlanamıyordu. Avrupa'nın içinde fakat Avrupalı olmayan tek unsurdu Türk takımı. Kendisinden başka destekçisi en büyük olan da aynı zamanda. Şimdi hadiseye Avrupalı emperyal geleneğe başkaldırı aracı olarak Türkiye'nin zaferleri yahut ezilenlerin temsilcisi cihetinden bakmak zarureti bir yana, futbolun aracı olduğu fikriyatı da aşan bir özgünlük de göze çarpmaktadır.

Bir Arap, Açeli bir müslüman, kökeni ne olursa olsun müslüman bir Afrikalı, eski Osmanlı toprağı Balkanlar ve şimdilerde 'Avrupalı müslümanlar'... Tümü de bir ülkenin yalnızca futbol sahasındaki galibiyeti etrafında dahi kenetlenilebiliyorsa bunun izahı gerektir. İslami değerler bağlamında aynı kültür ve medeniyete ait unsurların bu göstergesel düzlemde buluştuklarını fakat modern tecrübeyle birlikte dünyayı eline avucuna alan batılı bir biçimin hâkim olduğunu idrak edebilmeliyiz. Eğer Türkiye merkez ülke olma iddiasını sürdürecekse bir an evvel batıya öykünmek yerine var olan potansiyelini harekete geçirecek ve sonra futboldan diğer bütün batılı vasıtalarla kadar kenetleyici bir gücü kullanacaktır. Değilse, Avrupalıymış gibi yaparak, her zamanki sanal ilişkisini sürdürecektir. Futbol gibi neo-paganist bir ritüele dönüştürülen ve kitlelerin hareketini kontrol eden bir propagandif araç olarak da kullanılan sembol dahi gösterdi ki, aslında hiçbir şey görüldüğünden ibaret değil! O halde bir kez daha bizi biz yapanların ve ortak paydamızın neler olduğunu düşünme vaktidir.

Son olarak, turnuvanın öyle ya da böyle sona ermesiyle birlikte, ülkenin ve dünyanın içinden geçtiği olağanüstü kritik zamanlarda akılları tutulan ve en hafifiyle ayartılan milletin de el'an kendisine gelmesi zarureti vardır. Zira bu rüyadan uyanma vakti çoktan gelmiştir...

DEVİRİM VAR; TRAVMA YOK!

Başlık biraz 80'lerde darbeci generallerin ve CHP geleneğinin 'Türkiye'de Kürt yok, başörtülü yok, azınlık yok' kabilinden dışlayıcı genellemelerine istihzai bir göndermedir. Bugünlerde Ak Parti Genel Başkan yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat, NY Times'a verdiği demecinde, özetle "Türkiye'de devrimler travma yaratmıştır" deyince egemen medya yine yaygarayı kopardı. Yani Fransız ve Rus devrimleri ülkede hiçbir travmatik etki yapmamış, hatta İran İslam devrimi –hem de küresel ölçekte- bir sarsıntıya neden olmamış gibi Türkiye'de gerçekleştirilenlerin hiçbir sıkıntı olmadan oluvermiş gibi varsayılması aymazlıktan öte bir sorundur. 1924'e gelinceye kadar Hilafet'in ve Saltanat'ın (ne kadar kaldıysa artık!) kaldırılması laik-ki Türkiye örneğinde İslam'ı dışlayan biçimde anlaşılmıştır- yeni bir 'cumhuriyet'in kuruluş için ne kadar lüzumlu sayılacaksa; 1928 ve sonrasında gerçekleştirilen 'devrim'lerin de o nispette lüzumsuz olduğunu düşünebiliriz. Elbette bu ülkede halen düşünmek serbestse! Bu ülkede yalnızca alfabenin değil aynı zamanda dilin de devrim yasalarına tabi tutulduğunu ve dolayısıyla 80 küsur yıldır bir 'Türk'leştirme harekâtının neticesinde kimliksizleştirme politikasının izlendiğini kim inkâr edebilir?

Eğer devrimler tepeden inmece ve cebri olmasalardı, acaba Türkiye hakikaten bugünkü şekliyle –yani şekli cumhuriyet, şekli demokrasi ve en çok da şekli laiklik- olabilir miydi? Yani soruyu şöyle sorarsak, batıda yaklaşık 300 yıllık bir kökeni olan sekülerleşme ve ulus-devletleşme sürecinde yaşananlar bizde de tabii mecrasında yaşanabilir miydi; evetse ne ölçüde? Bu soruları dahi soramaz haldeyiz, ne yazık! Şerif Mardin haklı olarak 'Türkiye'de laikliği tartışmıyoruz', derken yerden göğe haklı değil midir? Bütün bu soruların cevabı biraz geldiğimiz noktada yatıyor: Halen bünyesinde barındırdığı farklı etnik kökenleri 'ne yapacağını' bilemez haldeki elitler, ülke insanının İslami geleneği ve geçmişi ile de bağlarını koparalı epeyce olduğu ve oralara dönmeye cesaretlerini yitirdikleri için şimdiki açmazı yaşıyorlar. Kendisini 'kendi' yapan asli unsurlarla kavgalı bir rejimin selahiyeti tartışmalıdır. Adına 'cumhuriyet' denilen bir yapının cumhurdan ayrı ve ona rağmen sürdürülebilirliği muhaldir. Böylesine bir tıkanmışlık halinde, eğer sil baştan her şeyi tartışamazsak çıkış yolunu daha uzun süre arayacağımızı söyleyebiliriz.

Dengir Mir Mehmet Fırat

Bu açıdan Fethullah Gülen'in Türkiye yolculuğu, İslam'ın bu topraklardaki kadim varlığının ara perdelere kadar yalnızca biridir zira insanların ona teveccühü kendisinde gördükleri mü'mince duruş nedeniyledir. Hadisenin bir de siyasal ve stratejik boyutları var: Hocaefendi'nin beraati tam da Ak Parti aleyhine ve bir adım sonrasında Cumhurbaşkanına yönelik yasak talebiyle açılan davanın ortasına rastladı. Hocaefendi'nin dönüşü üzerine yapılmaya başlayan spekülasyonlar ise mevcut konjonktürde baskı havasının bir müddet daha uzatılması amacına matuf. Yoksa kimsenin onun bugünlerde, hem de –ne alakaysa- Humeyni gibi döneceğini beklemiyor. İslam'ın bu ülkedeki en hoyrat muarızlarını ifrit eden şey ise akla ziyan bütün karalamalar ve iftiralarına rağmen İslami olanın yükselişidir. Tabii bunun böyle oluşu kendisinde var olan içkin değerlendirdir. Metodolojik yahut siyasi manevralar bakımından Fethullah Gülen'in ve cemaatinin duruşunu beğenmeme yahut eleştirme hakkını saklı tutarak, davası uğruna gösterdiği cehd ve gayretle birlikte ciddiyetin meyvelerini topladığını söyleyebiliriz. Hareketin giderek uluslararasılaşması ise diğer İslami cemaatlara güzel örneklikler içermesi bakımından önemlidir. Hocaefendi dönsün ya da dönmeyi bıraktığı izin sosyal gerçekliğini tartışmak ve üzerinde düşünmek mecburi olmuştur. Aslolan uzun vadede İslam ve karşıtları arasındaki mücadelede kendisine biçilmeye çalışılan rol değil kendisinin ve takipçilerinin İslami değer ve ölçüleri üstün tutmadaki samimiyet, basiret ve ferasetleri olacaktır. Bu bakımlardan giderek genişleyen ve yöntem bakımından hayli riskli unsurlar barındıran cemaatin hem yerel hem de küresel alanda geleceği buna bağlıdır. Fethullah Gülen'in Türkiye yolculuğu daha uzun sürebilir fakat –doğruluğu veya yanlışlığını tartışmadan- açtığı yolun izleri de öyle...

DAĞLICA'DA BASKIN KİME?

Taraf gazetesinin son zamanlarda Genelkurmay'ın "içinden" yaptığı yayınlar hak ettiği ölçüde gündem olamasa da, ifşa edilen "gizli" ibareli belgelerin içeriği ülke asayişinden sorumlu bir kurumun asıl işini bırakıp geriye kalan ne varsa ilgilendiğini ortaya koydu. 21 Ekim 2007'de Hakkari'deki baskında 13 askerimizi kaybettiğimiz baskının Genelkurmayca aslında önceden bilindiği ve hatta Jandarma'nın bu yönde bir rapor hazırladığını öğrendik. Eh, bundan daha fazla söze gerek var mı demeyeceğiz; zira bu ülkede en katı gerçekler bile siz yere bastıra bastıra söylemedikçe bir an gelip siliniyebilir. Şurası artık iyice net ki, ülkeyi dış tehditlere karşı korumakla asıl sorumluluk alanı tanımlanmış olan askerin neredeyse iki yüz yıllık bir gelenekle ülke yönetiminin tamamını kontrol çabasının başarısızlığı tescillenmiştir. Hakkari Dağlica baskınında ihmal olan komutan Hasan Dirik'in üstüne üstlük taltif edilmesi, birkaç ay sonra ise yılbaşında eğlence görüntülerinin ortaya çıkması bu milletin evlatlarını seve seve askere uğurlayan anne-babalarının kalbinde derin yaralar açmıştır. Genelkurmay bünyesinde açılan soruşturma dahi bu derin mesafeyi kapatmaya yetmeyecektir.

Bir yandan gizli planlarla siyasal alanı yeniden dizayn ve askerin toplumdaki yerini yeniden güçlendirme operasyonları yürütülürken, diğer yandan 'gizli' ibareli yazışmalarına rağmen baskınların önüne geç(e)meyen ve mesela polisle jandarmasının işbirliği halinde olduğu artık aşikar Hrant Dink cinayetinde kusuru bulunan askerlerimiz kendilerini asli işlerine verme zamanının geldiğini görmekten de aciz durumdalar. Türkiye'deki değişim rüzgarına karşı durmayı tercih ettiğini gördüğümüz askeri-bürokratik elitin nihayetinde kaybının artacağı, itibar kaybının hız kazanacağı ve düşüşün durdurulamayacağını anlamaları gerek. Zira aksi bir tavır ülkeye kaybettirmeye devam edecektir. Köklerini belki de Tanzimat ve 2. Meşrutiyet'e götürebileceğimiz bir vesayet rejimi ve retorik düzeyinde batıcılığın sonuna gelindiği ortadadır. Burada askere düşen iki yoldan birini tercihtir: Ya değişime ve milletin kendi değerlerine direnecek ve hem kaybedecek hem de ülkeye kaybettirecekler veya AB gibi kurumların anladığı ve kısmen de dayattığı anlamda modern sistemin gereklerini değil milletin görmeyi istediği değerler bütünlüğüne ve saygıyı gösterecek kendi konumlarını sınırlayacaklardır. Başka türlü Türkiye'de siyasetin de toplumsal da sıkışıklığının aşılmasına yardımcı olmayacaktır.

ZULÜM-KAN VE GÖZYAŞI HİLALİ: FİLİSTİN-IRAK VE AFGANİSTAN

Hani şu meşhur 'âlim'lerimizden (!) Veli Nasr'ın ortaya attığı *Şii Hilali* kavramsallaştırmāsından ilham alarak İslam dünyasının Şii ve Sünni ayrımı yapmadan zulüm-kan ve gözyaşı hilalini oluşturan ve giderek daha fazla kanayan yaralarına atıf yapıyoruz. Müslümanların cehalet, yabancılık ve fakru zaruret halinde etnik kimlik, mezhep ve aile bağları bakımından birbirine düştüğü ve bu derin kırılganlığın izleri-

nin giderek derinleştiği bir zaman dilimindeyiz. 80'li yılların Filistin, Afganistan, Mora ve Keşmir'ine her geçen yıl yeni halkalar eklendiğine; zalimin yalnızca adının ve sıfatının değiştiğine ve fakat mazlumun hep aynı kaldığına; İslam ümmetinin geleceğinin nedense sürekli dışarıdan tanımlamalar

ve dizaynlara konu olduğuna şahit olduk. 90'lı yılların başındaki Oslo barış sürecinde Ürdün, Filistin ve hatta Lübnan'ı da içine alacak bir selamet beklentisi yerini on yıl içerisinde ikinci intifadaya, Lübnan'da İsrail'in mağlubiyetine, Irak'ın sonunda tümüyle bir ABD işgaline uğramasına, Filistin'de Hamas'ın iktidarına ve sürgit devam eden mücadeleye bıraktı. İslam dünyasında Malik bin Nebi'nin 70'li yıllarda ifade ettiği gibi ya dışarıdan zoraki dayatmalar yahut da içeride yeniden bir dinamizmin eseri olarak inkılab ruhu hâkim olacaktı. Bugün de aynı mücadelenin farklı veçhelerini müşahade ediyoruz. ABD önderliğindeki Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) rafa kaldırılmış falan değil. Yalnızca, özellikle de İsrail-ABD ekseninin Lübnan'da burnunun sürülmesiyle birlikte daha sofistike ve yumuşak yollardan sürüyor. Sert askeri gücün artık Araplara karşı bir üstünlük aracı olamayacağını farkında olan batılılar Filistin-İsrail meselesinde barışı ve ortak başkenti Kudüs olan bir Yahudi-Arap devletini oldubittiyle tesis etmeyi hayal ediyorlar. Zira böylesi bir dönemde kurulacak Filistin devletinin pek çok tavizle vücut bulacağını vehmediyorlar.

Fakat direniş sürüyor. Her gün onlarcası ölen/öldürülen Iraklılar birer istatistikten ibaret de olsa, ölen ABD askerinin sayısı her geçen gün düşüşte de olsa, El-Kaide vb. icad edilen örgütlerin 'etkinlik'leri kırılıyor-

sa (tabii egemen Amerikan medyası bunu direniş olarak veremiyor ama öyle anlaşılmasını da temine çalışıyor) da Ortadoğu ve İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde direniş ve islah ruhu ayakta kalmayı sürdürüyor. Son olarak Mısır aracılığı ile Hamas üzerinde siyasal baskı kurmayı da hedefleyen İsrail henüz Gazze'nin kapılarını açmış değil, insanlığın dramının en büyük olduğu yerde yazılan destanını da okumaya devam ediyoruz. Yetmezmiş gibi Filistinlilerden yeni tavizler isteniyor. Afganistan ve Pakistan hatında karışıklıklar kukla iktidarlar arasındaki 'sözde

mücadele' ile aynı değerleri ve kültürü paylaşan halkları karşı karşıya getirmeyi hedefliyor. Masum sivillerin ölümü Zizek'in deyişiyle 'zarif katliam sanatı'nın tüm inceliklerini ortaya koyarken birileri Afganistan'ın çağdaş yüzleri olan eğlence mekanları, sinemalar, güzellik salonları vb. mekanları öne çıkararak modernleştirme misyonunun başarısından dem vurabiliyor. Yahut Bağdat'a alkollü içkinin dönüşünü manşetleştiren Newsweek dergisi gibi Irak'ta bütün işgal, yağma (petrol, güvenlik vb. anlaşmaları) hareketine rağmen her şeyi toz pembe göstermeye çalışabiliyorlar. Bütün dünyayı rahatsız etmeden, sessiz sedasız bir biçimde –üstelik Petreus'un komutasında 2007'den bu yana artırılan asker sayısı ile- Irak işgali dünyanın orta yerinde sürüyor. İslam coğrafyasının kalbindeki bu zulüm elbette müslüman dimağlarda onulmaz yaralar açacak ve geleceğe kin-nefretten başka bir şey bırakmayacaktır. Tarih 'zamanın ruhu'nun yarın nereye döneceğini az çok gösterir gibidir. O halde bizden söylemesi: Söz sırası müslümanlara geldiğinde herkes eteğindeki taşları dökecek ve gözleri yere bakıp başları eğilecektir. Mü'min ise Allah'a karşı ahbine vefa ettikçe bu dünyada zelil olmayacak ve başı dik dolaşacaktır.

'MANKURT'LARIN HİKAYESİNİ YAZAN ADAM ÖLDÜ

Talas doğumlu Kırgız yazar Cengiz Aytmatov geçtiğimiz günlerde Almanya'nın Nürnberg şehrinde vefat etti. Cengiz Aytmatov'un dünya çapında tanınmasına vesile olan *Cemile* adlı aşk hikayesi için Louis Aragon 'dünyanın en güzel aşk hikayesidir' diyecekti. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetlerinde anti-Stalinci kampta bulunan Aytmatov'un öğrencilik yılları dahi babasının da bir muhalif olması hasebiyle zorlu geçmiştir. Nihayet Kruşçev'in sayesinde 1957'de Sovyet Yazarlar Birliği'ne üye kabul edildikten sonra kaderi değişmiştir. Eserlerinin önemli bir kısmı yabancı dillere çevrilmiştir. Fakat bu mitolojik dil ile halk edebiyatını harmanlayan, eserlerinde İslam ile karışık eski Şaman geleneğine göndermeler yapan usta yazarın Türkiye'de en çok bilinen romanı herhalde 1980'de yazdığı *Gün Olur Asra Bedel*'dir. Buradaki 'mankurtlaşma' hikayesinin politik göndermeler ihtiva ettiğinden pek az kimsenin kuşkusudur. Zira bir milletin kendi geleneği, kültür ve medeniyetinden koparılıp aslına yabancılaştırılmasının birer bir tanıklığını yazar bizzat hayatıyla yapmıştır.

Mankurtun hikayesini kısaca aktararak: *M.S. 200'lü yıllarda Orta Asya'daki Juan Juanlar, Kırgızların komşusu ve can düşmanıdır. Juan Juanlar, Kırgız kabile ve oymaklara saldırır, yakıp yıkarlar. Ve esir aldıkları Kırgız savaşçıları köleleştirmek için mankurtlaştırma yöntemini kullanırlar. Esirin başını kazır, saç tellerini tek tek kökünden çıkarırken, bir kasap da hayvanı öldürüp derisini yüzer. Taze hayvan derisini, esirin kazınmış başına sımsıkı sararlar. Başlı saran hayvan derisi güneşte büzüştükçe mengene gibi olurken; esirlerden sağ kalanlar hafızalarını, kimliklerini kaybederler. Juan Juanlar, belleğini yitiren tutsağı alır, içecek-yiyecek verirler. Gücünü toplayan tutsak, artık bir "mankurt" haline gelmiştir. Kim olduğunu, hangi soydan, hangi kabilede geldiğini, anasını, babasını, çocukluğunu bilmez. Yani kendisine, atasına ve tarihine yabancılaşır...*

Burada *Gün Olur Asra Bedel*'deki Nayman Ana'nın oğlunun mankurtlaştırılması sonucu kendisini tanımayarak öldürmesini konu edinen bölümlerin aslında hem siyasal hem de toplumsal mesajı üzerinde kısaca durmak gerekir. Zira hemen bütün diğer eserlerinde olduğu gibi ait olduğu halkın hikayesini yazmaya gayret eden Aytmatov'un bir yabancılaştırma projesinde, örneğin, Amerikan-Rus ortak çıkarlarının nasıl oluşabileceğini göstermesi önemlidir.

ORTAK AKIL HAREKETİ YOLA MALATYA'DAN ÇIKIYOR

"Dünyanın ve özellikle Ortadoğu'nun yeniden şekillendiği bu günlerde, Türkiye'nin de yeni bir bakışa ihtiyacı olduğu açıktır. Dünyaya ve bölgeye dair yaklaşımları, komşularıyla ilişkileri, kendi içinde artık kangren haline gelmeye yüz tutmuş yaralarıyla Türkiye, sadece uluslararası alanda güçlü bir aktör olmak ve yeni siyasetleri etkilemek bir yana, mevcut varlığını ve bütünlüğünü korumaktan bile mahrum kalabilir. Bugün gelinen noktada Türkiye'nin temel sorunu, halka siyasi projelerin bir malzemesi olmaktan fazla değer vermeyen, demokrasiye, seçimle oluşan iktidarlara itibar etmeyen seçkinci anlayıştır. Bu anlayışın bürokrasi içinde ciddi bir gücü, darbelerle oluşturulan bir hukuk zemini bulunmaktadır. Böyle sorunlu bir anlayış sorunlu bir hukuk zemini ile birleşince Türkiye'nin hem milli bütünlüğünü sarsılmaz bir şekilde gerçekleştirmek, hem ekonomik ve sosyal yapısını güçlendirecek, ileriye götüreceği adımları atmaya zorlaşmaktadır. Türkiye, yaklaşık elli yıldır bir kısır döngü içinde siyasi, hukuki, sosyal ve ekonomik yapısını sabit bir hale getirememektedir. Yaşanan bütün sorunların ötesinde, ülkenin gerçek sorunu istikrarsızlıkların kaynağı olan bu zihniyet zeminidir. Acil meselemiz bu zihniyet zeminini değiştirmektir."

Yukarıdaki paragraf kendisini yeni anayasa ve demokrasi platformu şeklinde takdim eden 'Ortak Akıl Hareketi'nin manifestosundan alındı. Bünyesinde üç yüzden fazla sivil toplum kuruluşunu barındıran hareketin genel koordinatörü Ayhan Ogan, ilk basın toplantısında hareketin amacını Türkiye'deki demokrasi mücadelesine aktif katılım sağlamak, temel hak ve özgürlükleri genişletmek, millet iradesini her türlü vesayet ve ipotekten arındırmak ve toplumdaki her inanç ve kültürden insana eşit hukuk güvencesi temin etmek olarak özetledi. İlk mitingini 28 Haziran Cumartesi günü Malatya'da yapacak olan hareketin ülke genelinde faaliyet gösteren Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı, Memur-Sen, Hak-İş gibi örgütler başta olmak üzere farklı alanlarda çalışan yüzlerce kurumsal üyesi var. Türkiye'de batılılaşma serüveninin hiçbir yönü sahiçilik arz etmediği için yine batılı anlamda 'sivil toplum' örgütlerinin gelişmesi de çok mümkün olamadı. Böylesi bir zeminde hareketin eğer beklediği katkıyı sağlayabilirse Türkiye'deki ilk sahiçi anayasanın hazırlanmasında ciddi rolü olacaktır. Buradan hatırlatmak istediğimiz husus ise şudur: Elbette Türkiye gibi bir ülkede her kesimden insana hitap etmeniz gerekir fakat her halükarda ayağınızı bastığınız zeminin iyi tanımlanmış olması şarttır. Bu bakımdan 'eşitlikçi özgürlük' ve hak arayışı dâhil olmak üzere söylemleri ve altındaki fikri yapıyı eleştirel bir gözle okumasını da bilmek gerekir.

OBAMA'NIN BAŞKANLIĞI MÜSLÜMANLARIN NESİ OLUR!

Amerikan seçimlerine neredeyse beş aylık bir zaman kala, Demokrat Parti adayının Barack Hüseyin Obama olacağı kesinleşti. Tabii uzunca bir dönemdir kampanyasını değişim ve sol-liberal değerlerin yeniden tesisi üzerinden yürüten Obama'ya karşı ve onun yanında sesler de giderek belirginleşiyor. Henüz seçimlere yeterince uzun sayılabilir bir zaman kaldığı için şimdiden hangi grubun yahut lobi-

Barack Hüseyin Obama

nin ne tür bir pozisyon alacağını kestirmek zorsa da, her adayın yaşadığı türden kuşatma faaliyetlerine müstakbel siyahi başkanın da maruz kalacağını düşünmek saflık olmaz. Yahudi lobisi, Ermeni lobisi, sendikalar, petrol, demir-çelik ve diğer sanayi lobisi hatta tekstil ve öteki gruplardan temsilcilerin etki etmeye uğraştıklarına şahit olacağız. 2008 Kasım seçimlerinde bir diğer konu da Demokrat Parti'nin kendi içindeki bölünmüşlüğe çare bulup bulamayacağıdır. Obama'nın kampanyasının Clinton'dan kalan borçları temizlemesi de iki grup ve temelde birçok ayrışan grupları bir araya getirmeye yetmeyebilir. Bu açıdan Demokratların yani Obama'nın zaferi öyle çantada keklik değil. Evanjelistler ve diğer sağ grupların desteklediği Cumhuriyetçi aday McCain'in 11 Eylül'le başlayan güvenlik eksenli politikanın devamcısı olacağını varsaymak yanlış olmaz. Muhtemel bir başkanlığında Ortadoğu ve Afganistan başta olmak üzere dünyadaki Müslüman coğrafyada işlerin daha uzun süre kanlı gideceğini söyleyebiliriz. Tabii McCain'in başkanlığının ABD'deki Müslümanlar açısından da çok tercihe şayan olmayacağı kesin.

Obama'nın adaylığı ve muhtemel bir ABD başkanlığının ise Müslümanları ilgilendiren iki boyutundan söz edebiliriz: 1) Dünya genelinde fakat özellikle de Irak başta olmak üzere Ortadoğu'daki Müslümanların durumu ve 2) Amerikan Müslümanlarının durumu. Geçtiğimiz günlerde NY Times'daki bir haber üzerine şimdiye dek -ilk Müslüman kongre üyesi olan Keith Ellison dahil- Obama'ya açıktan destek veren Demokrat Parti taraftarı ve çekimser Müslümanların konumlarını gözden geçirdi-

ğinden haberdar oluyoruz. İki Müslüman partilinin Obama'nın konuşma yaptığı sahnenin önüne oturtulmaması üzerine kendilerini telefonla arayarak özür dileyen Obama'nın henüz bir tek camiye yahut İslami merkezi dahi ziyaret etmemiş olması son derece manidar.

Daha önce Müslüman babasından kaynaklanan geçmişi, Edward Said ve eşi ile çekilen fotoğrafı dolayısıyla Filistin meselesindeki pozisyonu, anneannesinin ve mensubu bulunduğu kilisenin eski rahibinin sistem aleyhine sözleri, Somali'de yerel giysilerle çekilen fotoğrafı gibi bir dolu bahaneyle köşeye sıkıştırılmaya çalışılsa da; şu ana dek siyahî adayın önünün ciddi olarak kesilmeye çalışıldığını söylemek zor. Amerika'nın 11 Eylül olaylarını müteakip dünya çapında ve ülke içinde bulunduğu kritik durumu aşmada kendisine Soğuk Savaş'ı kazandırdığı söylenen liberal ve demokratik öncülük söylemlerini yeniden hayata geçirmesi şaşırtıcı olmaz. Bu bağlamda önümüzdeki günlerde –bilhassa seçim yaklaşıkça– Guantanamo üssünün kapatılmasından Irak'tan asker çekme işleminin başlatılmasına kadar bir dizi göz alıcı/boyayıcı operasyona şahit olabiliriz. Diğer yandan mevcut yönetimin, İsrail'in güvenliği hususunda hiçbir tecavüzden kaçınmayan tarafını düşündüğümüz-

de İran'a yönelik tehdidin kısmen de olsa gerçekleşme ihtimalini göz ardı edemeyiz.

Muhtemel bir Obama başkanlığının daha şimdiden Amerikalı ve diğer Müslümanlar üzerindeki etkisinin sınırlı hatta yer yer olumsuz anlamda gerçekleşebileceğini kestirmek mümkün. Kenya başta olmak üzere, Afrika'nın talihsiz kara kıtasında milyonlarca insanın kendisine umut bağlaması da boşunadır. Zira mevcut konjonktürde ABD başkanları yahut siyasetçilerinin, uluslar üstü çıkarların hilafına hareketini düşünmek saflık olur. Afrika'da altyapı, inşaat ve madencilik sektörleri, Ortadoğu'da enerji ve güvenlik şirketlerinin, Afganistan'da ise uluslar arası kara para aklama ve uyuşturucu çetelerinin

CIA himayesindeki varlığının öyle liberal-demokratik değerler için bir gecede ortadan kalkacağını sanmak yanıltır. Fakat şunu da söylemek gerekir: ABD son yedi yılda geldiği noktadan çok hoşnut değildir ve içerideki çıkar çatışması ülkenin dış politikası üzerinde de etkili olacaktır. 11 Eylül sonrası daha da ihmal edilen sosyal güvenlik, göç, sağlık sektöründe reform ve eğitim gibi sorunların bu dönemde ciddi bir restorasyona tabi tutulması şartı ile ABD'nin dünyada şampiyonluğunu kaptırmadığı 'demokratik idealler'in yeniden tesisi ile tek taraflı politikaların azalacağını ve ülkenin bir miktar içe döneceğini tahmin edebiliriz. Geline nokta Müslümanların konumunu belirleyecek yegâne şey hem ABD içinde hem de dışında bu süper gücün politikalarına etki edebilecek yapılanmaları tesis ve bunun için de dayanışma zaruretidir. Zaman yine bizleri ümmet olmanın şuuruna varmaya çağırıyor. Gereği yapılabilirse, bu muazzam teknik ve ekonomik gücün her şeye rağmen dolduramadığı boşlukları kullanabilir ve Müslümanlar olarak kendimize hayat alanları açabiliriz. O andan itibaren de bütün dünyayı iyiye, güzele davetin sancağını bihakkin taşıyabiliriz.

MEŞRUTİYET'İN MEŞRUIYETİ “SANAL İRTİCA”

-İttihatçılardan Miras Kalan Bir Psikolojik Harp Aracı-

Abdullah YILDIZ

*Dolaşıp durma derûnumda, yıkıl, git, yoksa;
“Mürteci'dir” diye ey gam, seni ihbar ederim!*¹
Şair Eşref

"İrtica" Arapça bir kavram. "Geri dönmek" manasındaki **"Ra Ce 'A"** kökünden türeyen **rûcu'**, **irca'**, **râci'**, **terci'**, **irtica'**, **mürteci'**, **istirca'** gibi kavramlar, ıstılahi anlamda genellikle musibet anında **"İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râci'ün: Muhakkak biz Allah'a âtız ve kesinlikle biz O'na dönücüleriz."** (Bakara 2/156) diyerek Allah'a sığınmayı ifade ederler. Dini bir terim olarak yıllar ve yüzyıllar boyu bu asli manasında kullanılırken XX. yüzyıl başlarında birden içeriği değiştirilerek anlam kayması ve sapmasına maruz bırakılan, "siyasallaştırılan" talihsiz bir sözcük **irtica'**. II. Meşrutiyet devrinde, "istibdat taraflısı olmak" yani "Sultan Abdülhamid'in sözde baskıcı rejimini desteklemek"; 31 Mart Vak'ası'ndan sonra da "istibdadı geri getirmeyi istemek" anlamında siyasal bir söylem olarak kullanılmaya başladı. M. Nihat Özön, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*'ünde irtica'nın XX. yüzyılda "eskiyi isteme" anlamında kullanıldığını kaydeder. Nitekim, *Kâ-mûs-ı Türkî*'de (1317/1901) rûcu'dan türeyen **irtica'** kelimesine yer verilmediğini, ricâ'dan masdar olan ve 'ümid etme' anlamına gelen **'irticâ'** kelimesinin bulunduğunu görürüz. *Lûgat-ı Na-*

cî'nin 1909 baskısında ise **irtica'** kelimesine kazandırılan yeni anlamı şöyle buluruz: "İrtica': 'geri dönmek' demek ise de 'istibdadı tekrar getirmek taraftarı olmak' manasında kullanılmaya başlanılmıştır."

Kısaca; aslî manasından tamamen uzak bambaşka bir anlam giydirilerek türetilmiş, yeniden icat edilmiş, nevzuhur ve sanal bir kavramdır **irtica'**.

Kim Muhalifse O "Mürteci"dir

II. Meşrutiyet'le yönetimde etkin hale gelen, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle de siyasal iktidara tamamen el koyan İttihat-Terakkiciler, muhaliflerini, dindar halk yığınlarını ve halk üzerinde etkin olan ulemayı sindirip tedip etmek için bu kavramı bir **psikolojik baskı aracı** olarak kullandılar. İttihat-Terakki Cemiyeti'ne muhalif olan ya da İttihatçılar için bir tehdit olarak algılanan her hareket "gerici", her fikir "irtica'î", her grup ya da şahıs "mürtecî" diye damgalandı. Bu kavram etrafında müthiş bir itham ve ihbar furyası estirildi. Yazımızın başında alıntılarladığımız beytinde Şair Eşref, bu ihbar furyasını ustaca hicvederek ebedi-

leştirdi.

31 Mart Vak'ası hakkında kalem alınan en temel kaynaklardan birinin yazarı olan İsmail Hami Danişmend'in belirttiğine göre, artık İttihat ve Terakki "Cemiyet-i mukaddese", önderleri "Kahraman-ı hürriyet" yahut "Mücahid-i hürriyet", olarak isimlendirilecek, eski dönem ise "Devr-i istibdâd" veya "Devr-i sâ-bık", muhalifler de **"Mürteci"** olarak adlandırılacaktır. Bundan böyle **"irtica"** kelimesi, **"muhalifet"** ile müteradif/eşanamlı olarak kullanılacaktır.²

Şair Eşref bu hakikati şöyle mısralaştırır: **Kim ki Cemiyet aleyhine bulunsa, "mürtecî"**.³

İttihatçılar ve İttihatçı basın, "İstibdad"ı şiddetle eleştirip Meşrutiyet'i yücelttikleri halde İttihatçı hükümetin bazı uygulamalarını olumsuz bulan muhalif gruplara bile tahammül edemediler; onları hemen "mürteci" diye itham ettiler. İttihat-ı Muhammedi Cemiyeti'ne ve *Volkan* gazetesine yönelttikleri "tutuculuk", "taassup", "mürtecilik" gibi iddialara *Bediüzzaman Said*'in (*Kürdi/Nursi*), 31 Mart olayından iki gün önce *Volkan* gazetesinde yayınlanmaya başlayan dizi yazısıyla verdiği cevap İttihatçıların

bu tutumunu gözler önüne serer:

"Vehm: **Şeriat isteyenlere bazı müzebzeb(şaşkın) olanlar "mürteci" diyorlar.**

"İrşad: Bizi de onlar "dinsiz" ve "anarşist" demeye mecbur ederler. Bunlara deriz: Meşrutiyet'i safsata ve hile ile koruyamadınız. Belki muallak bıraktınız. Bizim maksadımız, Meşrutiyet'i Şeriat kuvvetiyle muhafaza ve kökleştirmektir. Zerre kadar insafları olsa idi, **onların o anarşik mesleklerinde olmayan her adama "mürteci" demezlerdi.** Zira mesleklerinde irtica'a kadar çok mertebe ve menziller vardır... Anarşist ve Farmason olmayan mürteci' değil, belki Şeriat-ı Gar-râ'yı takip ediyor."⁴

31 Mart'a tekaddüm eden günlerde *Derviş Vahdeti*'nin İttihatçıların benzer iddialarına cevaben *Volkan*'da kaleme aldığı yazıda geçen şu cümleler de dikkate şayandır:

"İnkılap, inkılap diye kükrediğiniz başarılar, yine Şeriat-ı Ahmediye'nin icrasını ortaya atarak husule gelmemiş miydi? Siz sözünüzden döndünüz. Tiyatrolarda, zevk u safalarda, meyhanelerde, kerhanelerde rezalete başladınız. Allah da şeriatın sillesini en-senize indirmek için İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ni meydana getirdi. Acaba İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti ne yapacak? Burası sizce bilindiği halde, inkar etmek işinize geliyor; **Şeriat kelimesini telaffuz edenlere mürteci' (!) diyorsunuz.** Anasır arasına tefrika sokmak (!! manasını veriyorsunuz... İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti ise, Kanun-i Esasi'ye sadık kalması ile kaim olabileceği 33 senelik tecrübe ile sabit durumdur."⁵

Üstad Bediüzzaman Said'in ve Derviş Vahdeti'nin bu ateşli ifadeleri elbette sebepsiz değildir. İktidarda bulunan İttihatçıların

ve ordunun, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ne bakışını yansıtan 29 Mart 1325/11 Nisan 1909 tarihli *Umum Ordu Emri*'ni birlikte okuyalım:

"Kanun-i Esasi'nin ilanıyla Meşrutiyet idaresinin kurulmasından beri muhtelif ad ve isimlerle bir takım cemiyetler teşekkül ettiği ve bunların çoğunlukla cühelâ ve halkın en aşağı tabakası tarafından kurulmuş bulunduğu görülmekte ve şu günlerde ise İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti adı ile bir cemiyet daha teşekkül ederek bir takım saf gönüllülerin bu cemiyete girmekte bulunduğu işitilmektedir. Genel İslam toplumu Şeriat-ı Mutahhara-i Ahmediye üzere kurulmuş olup Ehli sünnet vel-cemaat mezhebinde bulunduklarından bunun hiç bir şekilde değişme ve sarsıntıya uğraması mümkün olmadığı halde sırf genel düşünceyi karıştırmak, saf halk ile cahilleri kandırmak ve müslümanlar arasına nifak ve tefrika düşürmek ve bu

suretle Allah korusun, mürteciler ve istibdat devrinin zalimlerine avdet (geri dönmek) ve kuvvet vermek maksadıyla teşekkül etmiş oldukları görülmüştür."⁶

Şeriat-ı Mutahhara-i Ahmediye'ye bağlıyız deseler de ulemayı "31 Mart İrtica Hadisesi"nden birinci derecede sorumlu tutan İttihatçılar, başta din adamları olmak üzere tüm rakiplerini susturmak için **irtica silahını** politik bir baskı aracı olarak maharetle kullandılar. "Mürteci" yaftasını yapıştırdıkları herkesi yok

edilmesi gereken düşmanlar olarak gördüler.

Halkı ve Muhalifleri Tedip Aracı: İrtica Sopası

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Erzurum Mebusu Yeşilzâde Muhammed Salih, İkinci Meşrutiyet'ten önce "*Cenâb-ı Hakk'a ve hakikate rücû etme/dönme*" manasında kullanılan irtica ve mürtecî kelimesinin, bu tarihten itibaren nasıl anlam değiştirerek müslümanları itham etmek amacıyla kullanılmaya başladığını şöyle ortaya koyar:

"Nihayet günün birinde hiç yoktan ortaya bir "mürtecî" kelimesi çıkarıldı. Müslümanlarca '*Cenâb-ı Hakk'a ve hakikate rücû*' manasında müsta'mel olan bu kelime, Anadolu müslümanlarının mucib-i ittiham ve felaketi oldu. Mürteci' damgasını yiyen kimse ya idam veyahut da hapis ve nefyedilirdi."⁷

Yeşilzâde Muhammed Salih, irtica ithamına ilişkin şu ilginç örneği nakleder:

“Cumhuriyet elitleri, İttihatçı yönetim geleneğini, bir *“tarz-ı siyaset”* olarak aynen İttihat-Terakki Cemiyeti’nden tevarüs ettiler. Diğer siyasi anlayışları, tutum ve davranışları bir yana, özellikle muhaliflerini tasfiye etme konusunda **komitacı yöntemleri** maharetle uygulamaları ile tanınan İttihatçılar, *“irtica yaftası”*nı, müessir bir psikolojik silah, bir politik baskı aracı ve *“Meşrutiyet”* kılıfı altında sürdürdükleri despotizmin **“meşruiyet aracı”** olarak ustaca kullanmışlardı. Cumhuriyet elitlerinin ise böyle bir silaha ve meşruiyet aracına onlardan daha fazla ihtiyaçları olacaktı.

”

"31 Mart 1325/1909'da Sultan Abdülhamid Han'ın hal'i hengâmında mürtecî' namıyla Dîvân-ı Harb tarafından taht-ı isticvâba alınan (sorguya çekilen) Erzurum ulemâsından Hacı Süleyman Hoca'ya Dîvân-ı Harb reisi (sorar):

-Hocam! Siz de mürtecî' misiniz?

-Evet efendim! Elhamdülillahi Teâlâ, Hakk'a rücû' edeceğime îmanım ber-kemâldir.

-Yok hocam! Öyle mürtecî' değil! Sultan Abdülhamid'i istiyor musunuz?

Cevap: -Reis Efendi! Ben ehl-i maaş, ehl-i makam değilim; ben münzevî ihtiyar bir adamım. Bu işi siz kendi aranızda arayınız da, bizi ve bu fukara halkı üzme-yiniz!"⁸

Kısaca; Meşrutiyet ve 31 Mart hengamında türetilen bu talihsiz kavram aynen Cumhuriyet'e tevarüs etti. **"İrtica sopası"**, günümüze gelinceye değin Batıcı iktidarların halkı ve muhaliflerini sindirmek için başvurdukları elverişli bir psikolojik harp aracına dönüştü. Meşrutiyet'ten bugüne, halktan bir türlü destek bulamayan İttihatçı ve Halk Partili elitler, *“sanal”* irtica tehlike-

sini, kendi despotik iktidalarına **meşruiyet üretmek** için bir **“umacı”** olarak hep kullanageldiler. Tam yüz yıldır, halkın tepesinde adeta Demokles'in kılıcı gibi sallandırılıp durulan bu **sanal tehdit**, bürokratik oligarşinin, kamuoyunu yanıltmak, hedef sapırtmak ve zulümlerini örtbas etmek için sık sık başvurduğu bir siyasi manivela haline geldi.

İttihat-Terakki'den CHP'ye Miras Kalan Meşruiyet Aracı: Sanal/Mürettep İrtica

Cumhuriyet elitleri, İttihatçı yönetim geleneğini, bir *“tarz-ı siyaset”* olarak aynen İttihat-Terakki Cemiyeti’nden tevarüs ettiler. Diğer siyasi anlayışları, tutum ve davranışları bir yana, özellikle muhaliflerini tasfiye etme konusunda **komitacı yöntemleri** maharetle uygulamaları ile tanınan İttihatçılar, *“irtica yaftası”*nı, müessir bir psikolojik silah, bir politik baskı aracı ve *“Meşrutiyet”* kılıfı altında sürdürdükleri despotizmin **“meşruiyet aracı”** olarak ustaca kullanmışlardı. Cumhuriyet elitlerinin ise böyle bir silaha

ve meşruiyet aracına onlardan daha fazla ihtiyaçları olacaktı. Halkın özgür oylarıyla iktidar olmayı hiçbir zaman başaramayan yani meşruiyetini yönettiği halktan alamayan CHP, Tek Parti yönetimini uzun yıllar sürdürmenin gerekçesi olarak hep irtica *“yalan”*ına başvurduğu gibi; *“bürokratik oligarşi”* eliyle sürdürdüğü **“örtük iktidarı”**na meşruiyet üretmenin ve bu *“derin iktidarı”*nı pekiştirip kökleştirmenin bahanesi olarak da her on yılda bir *“mevhûm”* ve *“sanal”* irtica tehditleri icad etti. Tekin Erer'in dediği gibi, **“bu memlekette camiler ve hocalar mevcut oldukça, irticanın mevcut olduğunu söylemek”**⁹ pekâlâ mümkün olduğuna göre, sözde irtica için malzeme bulmak ya da üretmek/tertiplemek hiç de zor olmayacaktı.

1926'da iktidara gelmesine kesin gözüyle bakılan **Terakki-perver Cumhuriyet Fırkası**'nın kapatılması için, tüzüğündeki **“Fırka, dini inançlara ve fikirlere hürmetkârdır”** ifadesi yeterli idi. 1930'da kurulan ve aynı yıl yapılan yerel seçimlerde büyük bir teveccühe mazhar olacağı anlaşılan **Serbest Fırka**'nın, bizzat kurucusu Fethi Bey tarafından feshedilmesi için, *“bir irticaî kalkışmaya vesile olma ihtimali”* yetti de arttı bile. 1945'lere kadar süren Tek Parti yönetiminin, 2.Dünya Savaşı sonrasında dış baskılara dayanamayıp çok partili hayata geçmesine rağmen 1946 seçimlerini *“cebren ve hile”* ile almasının ardından 1950'de yapılan serbest seçimleri Demokrat Parti'nin kazanması ile Türkiye yeni bir süreç girdi. Ezanın Arapça okunması dahil, Müslüman halkın bin yıllık dini hayat tarzının kimi icaplarının özgür bırakılmasından on yıl sonra yapılan 27 Mayıs Darbesi'nin en belirgin gerekçesi yine *“irtica”* olacaktı. 12 Mart 1971 ve

12 Eylül 1980 darbeleri ile 28 Şubat 1997 Postmodern Darbesi'nin öncelikli bahanesi yine aynı idi: **"Sanal" ya da "Mürettep" İrtica!**¹⁰

"Milli irade" mi dediniz?

Dindar halk çoğunluğunun iradesi "irtica"dan başka ne olabilir ki?!

Falih Rifki Atay'ı dinleyelim: "...Hakimiyet-i Milliye silahı, muhafazakârların, yani halledilecek bir medeniyet meselesi olduğuna inanmayanların, yahut irticain, yani Tanzimat'tan beri medeniyet düşmanlığını elden bırakmayanların silahı idi. Bize göre milli irade hür değildir. Milli irade, bâtil fikirler ve bâtil itikatlarla paslanmış, ve büyük ölçüde ortaçağ müesseseleri kadrosunun köleliği altındaydı... Türk milletinin hakiki düşmanı, ortaçağlı yarı teokratik devletin, müsbet ilim ışığı vurmayan şark kafasının ta kendisi idi."¹¹

Cami, Cuma, Namaz, Örtü... Oldukça "İrtica" Vardır

Evet, Tekin Erer'in müthiş tesbitini ilavelerle tekrarlırsak; bu memlekette hocalar, camiler, namaz kılanlar, başını örtenler olduğu sürece ve halkına yabancılaşmış batıcı elitlerin bu halkın dini değerlerine tahammülsüzlüğü devam ettikçe **irtica yaygaraları** da kesilmeyecektir.

Son zamanlarda dillendirilen; "Canım, camiye, ezana, namaza bir şey diyen mi var?" itirazlarına gelince. Son yüzyılda batıcı elitler tarafından geliştirilen **"irtica edebiyatı"**nın genel seyrine bakılırsa, nereden nereye geldiğimiz ayan-beyan görülecektir.

"Sanal İrtica" isimli çalışmamızda¹² irtica edebiyatını "klasik dönem" ve "yeni dönem" olarak tasnif etmiş ve şöyle özetlemiştik:

Klasik dönem irtica edebiyatçılarına göre; "irtica" geri olanı, eskiyi, ilkelliği, çağdışılığı, kayıtlığı savunmaktı. Mürteciler, Ortaçağ (*Kurûn-u Vustâ*) özlemiyle yanıp tutuşan, ülkeyi **"Ortaçağ karanlığına"** sürüklemek isteyen molla zihniyetli, **"örümcek kafalı"** kimselerdi. Onlar 1400 yıl öncesinde kalmış Şeriat düzenini geri getirmek isteyenlerdi. Gericiler, her yeniliğe karşı çıkan, ıslahat ve inkılaplara ayak direyen **tutucu, mutaassıp, muhafazakâr, cahil** çevrelerdi. Çağdaş, medeni ve uygar dünyaya kapalı, ilerici gelişmelere sırt çeviren dar kafalı, yobaz, softa, çember sakallı, sarıklı, takkeli, takunyalı, kara çarşafılı... tiplerdi.

Yeni dönem irtica edebiyatçıları ise, "irtica"ı tanımlamak ve mahkum etmek için yeni yeni kelime ve kavramlara başvurdular; hatta bir takım ithal kavramlarla söylemlerine zenginlik(!) kattılar: İrticacıları **fundamentalist, köktendinci, radikal islamcı, siyasal islamcı, aşırı dinci, teokratik düzen yanlısı** biçiminde tanımlamak daha bilimsel (!) ve daha makbul olabilirdi. Keza, gericileri **karases, karafatma, yarasa, hortlak** gibi oldukça menfi çağrışımlar yapan edebi(!) (aslında edepsiz) benzetmelerle kamuoyunda gülünç duruma düşürüp aşağılamak; veya onları bölücü, anarşist, huzur bozucu olarak takdim etmek; bu arada bol bol yeşil bayrak, yeşil sarık, kara cübbe, tesbih, takke tasvirleri yapmak daha etkili olabilirdi.¹³

28 Şubat sürecinde ise; irtica edebiyatına sadece "türban, kurban ve Kur'ân" malzeme yapılmakla kalmadı; camilerin çokluğu ve sıklığı ve hatta gençlerin namaz kılmaları ve ilahi okumaları bile "irtica" olarak görüldü. Şimdilerde, yazılı-görsel medyada yer alan her "irtica" haberi,

mutlaka örtülü, takkeli/sarıklı, namaz kılan insan görüntüleri eşliğinde sunuluyor. Yani artık camiye gitmek, namaz kılmak, örtünmek, ilahi okumak da **irtica-ı** bir eylem!

Gazete manşetlerine bakın: "Milliler Cuma Namazında!"... "Lise Damında Öğle Namazı!"... "Devlet Okulunda Toplu Namaz"..."Otobüste Namaz Molası"..."Otobanda Namaz!"... "Filenin Sultanı Artık Tesettürlü"..."23 Nisan'da İlahi Okuyan Çocuklar"..."Ada'da İmamlı Kurs"..."Türbanlılar Üniversitede"...

Gelin de Kur'ân şairi Mehmet Akif gibi isyan etmeyin:

"İşte ben mürtecî'im, gelsin işitsin dünya!

Hem de baş mürtecî'im, patlasanız, çatlasanız!"

Notlar

1 Şair Eşref, *Hicviyeler*, haz: Cevdet Kudret, Bilgi y., İstanbul-1970, s. 73.

2 İsmail Hami Danişmend, *31 Mart Vak'ası*, İstanbul Kit., İstanbul-1974, s.14-15.

3 Şair Eşref, a.g.e., s. 59.

4 Bediüzzaman Said Kürdi, "Lemeân-ı Hakikat ve İzâle-i Şübühât", *Volkan* (tıpkı basım, Ertuğrul Düздаğ, İz Yay., İstanbul-1992), sayı: 103.

5 Vahdetî, *Volkan*, sayı: 98-99.

6 *Volkan*, sayı: 106.

7 Yeşilzade Muhammed Salih, *Tercüme-i Hâl*, Ali Emiri (Fatih/Millet) Kütüphanesi, Şer'îye 1391, 24.

8 A.g.e., s.25.

9 Tekin Erer, *On Yılın Mücadelesi*, İstanbul-tarihsiz, s.36.

10 Bu darbelerin geniş tahlili için bkz: Abdullah Yıldız, *Meşrutiyetten Cumhuriyete İktidar Kavgaları ve Sanal İrtica*, Pınar Y., İstanbul-2002.

11 Falih Rifki Atay, Çankaya, Dünya y., c.2, s.335-336.

12 Abdullah Yıldız, *Meşrutiyetten Cumhuriyete İktidar Kavgaları ve Sanal İrtica*, Pınar Y., İstanbul-2002.

13 A.g.e., s.28.

TOPLUM MÜHENDİSLİĞİNİN TÜRKİYE TARİHİ

TANZİMAT

MEŞRUTİYET

CUMHURİYET

A. Cemil ERTUNÇ

Osmanlı devlet adamları, askerî alanda yaşadıkları problemlerin çözümünü sağlayacak yöntem ve tekniği bulabilecekleri yer olduğu düşüncesiyle Batı'ya yöneldiler. Batı'ya yönelmeleri gerekiyordu, çünkü XVII. yüzyılla birlikte Osmanlı tarihinin kara sayfalarını oluşturmaya başlayan askerî yenilgiler daha çok Batı ülkelerinin ordularıyla yapılan savaşlarda yaşanmıştı. Bu durumda askerî güvenlerini ve zafer umutlarını yeniden kazanmanın yolunun düşmanlarının savaş araç ve tekniklerini almalarından geçtiğine karar verdiler. Bu son derece rasyonel bir tercihti. Dolayısıyla Batı'ya yönelip, Batı'nın askerî araç ve tekniklerini en kısa yoldan almanın çabasını yürüttüler. Ancak ne var ki bu yöneliş kısa sürede diğer birçok alanı da kapsayacak şekilde genişledi. Önceleri sadece askerî alandaki problemlere çözüm arayışıyla gerçekleşen Batı'ya yöneliş, zamanla toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal, yasal ve hatta zihniyet ve hayat tarzını da kapsadı. *Batı'nın her şeyini* almak gerektiğini dillendiren yazarlar, şa-

irler, askerî liderler XIX. yüzyılda süreci yönlendirir hale geldiler. Tanzimat ve Meşrutiyetler bu şartlarda ilan edildi. Cumhuriyet Türkiye'si bu sürecin devamı olacak şekilde inşa edildi. Batılılaşmak olarak isimlendirilen bu süreçte önemli birçok dönüm noktası vardır. Tanzimat bunlardan birisi ve hatta en önemlisidir; sürecin miladı konumundadır. Zira Tanzimat'la birlikte, batılılaşmak bugün de varlığını sürdürmekte olan katı bir devlet politikasına dönüşmüştür. I. Meşrutiyet siyasal sisteme ilişkin bir düzenlemenin dönüm noktasını teşkil ederken, II. Meşrutiyet ise "*topyekûn batılılaşma*" idealinin, devlet aygıtını elinde tutanlar tarafından bir zihniyet ve toplum mühendisliğine dönüştürmesini sembolize etmektedir.

Özgüven Kaybı veya Batılılaşma

Osmanlı çağlarında batılılaşmak biçiminde açığa çıkan sürecin başlangıç tarihini kesin olarak tespit etmek zordur. Zira değişim bir süreçtir ve süreci doğuran ilk değişimler değişimin açıkça fark

edilmesinden de öncelere uzanır. Buna rağmen, batılılaşmanın, askerî alandaki acil çözüm bekleyen ve teknik anlamda Batıya yönelişi gerektiren sınırı da aşarak toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal anlamda değişime dönüştüğü aşamanın Lâle devrine teka-bül ettiğini söylemek mümkündür. Kendi irfanına güvenini kaybeden Osmanlı devlet adamları¹ Lâle devriyle birlikte düşünce ve yaşantıda da Batı'yı taklit etmeyi kendileri için bir gaye edindiler. Lâle devrinde taklitçilik biçiminde kendini açığa vuran batılılaşma çabaları karşıt tepkilerle bir süre geri çekilmiş gibi gözükse dahi gizliden gizliye alan genişlemiş ve *her haliyle ve her şeyi ile Batı'* anlayışını savunan ve sahip oldukları devlet imkânlarını batılılaşma projesi yönündeki değişim için kullanan bir elit kesimin doğuşuna vesile olmuştur. Tanzimat'ın ilanını takiben uygulamaya da dönüşen anlayışa göre, bozulan-aksayan düzeni onarmanın tek çaresi batılı sistemler ve toplumlar gibi olmaktan geçmekteydi². Hatta zihniyetleri ve bireysel görünüşleri dahi Batı modeline

göre değiştirmek gerektiği düşünülümüştür. Sonraki dönemler için hemen hiç değişmeyen bu inanç, gerek 1856 Islahatının, gerek 1876 ve 1908 Meşrutiyet hareketlerinin ve gerekse 1923 devriminin özünü teşkil etmiştir.

Fakat şurası açık ve oldukça önemlidir ki; Tanzimatla ve hatta daha gerilere gidersek Lale devri ile başlayan Batı taklitçiliği, istemeden kabul etmek zorunda kalınan bir durumun gereklerine göre şekillenmemiştir. Taklitçilik biçimindeki değişim, isteyerek, arzularak, başka bir alternatifi düşünülmemeyerek gerçekleşen bir teslimiyetin gereğine göre şekillenmiş ve anlam kazanmıştır. Söz konusu taklitçilik Batı'ya karşı hissedilen sınırsız ve sonsuz bir hayranlığın sonucundan başka bir şey olmamıştır. Bu, batılı olan her şeyi iyi, mükemmel, batılı olmayan her şeyi ise adî, bayağı, kötü, ucuz, yanlış gören melankolik bir hayranlıktır. Dolayısıyla, özellikle Tanzimatın birinci önemli vasfının Batı'ya hayranlık olduğunu söylemek hiç de zor değildir. Bu hayranlığın örneklerini, Batı ülkelerine gitmiş ve hatıralarını kaleme almış olanlarda çokça bulmak mümkündür. 1840'larda Batı dünyasını gördükten sonra hatıralarını yazan Mustafa Sami Efendi'nin, Sadık Rifat Paşa'nın ve Hayrullah Efendi'nin yazdıkları konunun önemli örneklerinden sadece birkaçıdır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Mustafa Sami Efendi'nin yazdıklarından hareketle yaptığı tespitler ise dönemin devlet adamlarının genel özelliğini yansıtmaları açısından son derece önemlidir; *Manevi bakımdan ortaya koyduğu hiçbir mesele yoktur. Gördüğü şeyler de, ecnebi dil bilmeyen, gezdiği yerlerin kültür hareketlerine yabancı bir adamın görebileceği şeylerdir*³. Bu konuda, 1864

yılında tedavi amacıyla Avrupa'ya giden Hayrullah Efendi'nin Peşte tren istasyonundan hareketle anlattıkları, Tanzimat dönemi melankolik nitelikli Batı hayranlığının tipik bir diğer örneğidir: *"Gece saat beş buçukta Peşte şehrinin demir yol menzihanesine muvasalat olundukta mahall-i mezkûrda gazların aydınlığı ve arabaların gürültüsünden binanın heyet-i cesametine nazar ettim idi. Bizim lokomotifin taşıyıp çektiği otuz kadar arabaların kâffesini içine aldığı mişilli birkaç takım arabaları dahi öylece istiab eder vüsatta olduğundan ve ben İstanbul'da o kadar büyük bina görmediğimden birden bire hayret gelmiş idi... İstasyon restoranına gidip baktım ki, nice yüzlerce eşhas-i zükûr ve inas takım takım oturup yemek yemekle meşguller idi. Saatime baktım yediye (alaturka saat) gelmiş olmakla o zaman Avrupa'da gecelerin ihya olunduğunu anladım. Zira o saatte bizim İstanbul'umuzda umûmen ahali birinci uykuyu bitirip ikinci uykuya varmışlar idi"*⁴.

Elbette ki bu tür hayranlık

kör bir taklidi zorunlu kılacaktır. Kör taklit ise Avrupa'yı kılık ve kıyafette, âdetlerde, yaşama biçiminde, dünya görüşünde, ideolojilerinde, siyasetinde, ekonomisinde... topyekûn taklidi gerektirecek; her alanda Batılı gibi olabilmek, Batılı gibi olmaya gayret sarf etmek çabası sürecin değişmeyen bir özelliği haline dönüşecektir. Ve daha da önemlisi bütün bunlara inanan ve gereğine göre davrananlar ne kendisi olabilirler, ne de taklit ettikleri. Bu konuda batılı bir seyyahın tespitleri oldukça önemlidir. Fransız arkeoloğu Georges Perrot, 1846'da basılan *"Küçük Asya'da Bir Seyahatin Hatıraları"* isimli kitabının önsözünde şöyle yazmıştır: *"Şarka yaptığım önceki bir seyahatte, bir Fransız aşçıya sahip bulundukları, Paris'li birkaç kibar fahişenin resimlerini gösterdikleri ve Figaro gazetesine abone oldukları için saf kimselerin medeni Türkler dediği Türklerden bazısına rastlamış ve onları oldukça yakından görmüştüm. Genç Türkiye'nin bu numuneleri, itiraf ederim ki, üzerimde müspet bir intiba bırakmamışlardır. Onlar*

soydan, doğuştan eğitimden gelen kendi kusurlarına taklit yoluyla hemen bizim bütün kusurlarımızı eklemişlerdi; böylece de her türlü kusur ve kabahatin epeyce zengin bir koleksiyonunu üzerlerinde toplamışlardı”⁵

Batılılaşmanın Devlet Politikasına Dönüşmesi: Tanzimat Fermanı

3 Kasım 1839’da Topkapı sarayının Gülhane bahçesinde bizzat Mustafa Reşit Paşa’nın okuduğu Hatt-ı Hümayûn, bütün yönleriyle batılılaşmaya başlanması gerektiğinin ve başlandığının resmî ilanı olmuştur. Hatt-ı Hümayûn’un, aralarında padişahın da bulunduğu bütün devlet ileri gelenlerinin, Rum ve Ermeni patriklerinin, Yahudi hahambaşının, Lonca ve esnaf teşekküllerinin temsilcilerinin, diğer devletlerin elçilerinin ve kalabalık bir halk topluluğunun hazır bulunduğu bir ortamda okunmuş olması, Hatt-ı Hümayûn’a verilen önemin ve gerçekleşmesi arzulanların yaygınlığını göstermesi açısından önemlidir. Yazılış tarzında, hukukî bakımdan bir sistem-sizlik görülen⁶ Hatt-ı Hümayûn’daki prensipler, onun orijinal tarafını teşkil etmektedir. Üzerinde çokça değerlendirme yapılabilecek olan Hatt-ı Hümayûn’a yansıyan düşünce ve görüşlerin en önemlilerinden birisi din ve devlet işlerinin ayrıştırılmasıyla ilgilidir. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması; daha da önemlisi dinin yönetim işlerinin referansı olmaktan çıkarılmasını öngören modernist anlayışa yönelik oldukça büyük bir adım Tanzimat Fermanıyla sessizce atılmıştır. Bu nedenle birçok kamu hizmetleri zamanla dinin etkisinden uzaklaşarak⁷ laik kanunlara tabi kılınacaktır. Sadece, miras ve evlenme gibi şahsi hu-

kuk alanı şer’î hukukun etki alanında bırakılmıştır. Sivil idarede, mahkemelerde, ticarette Batı kanunlarının uygulanmasına geçilecektir. Bundan dolayıdır ki, devrin uleması Tanzimatçıları *dinsizlikle* suçlamakta fazla zorlanmamışlardır. Bütün bu suçlamaların başlıca dayanağı durumundaki Batı’dan aktarma kanunları ise Tanzimat fermanının ilanını takiben belirli peritonlarda uygulamaya konulmuştur. 1840 tarihinde bir Ceza Kanunnâmesi, 1850 yılında Kanunnâme-i Ticaret, 1851’de Ceza Kanunnâmesi’ni tashih ve tadil eden bir Kanun-u Cedid, 1858’de ise 1926’ya kadar bazı değişikliklerle yürürlükte kalan yeni bir Ceza Kanunnâmesi, yine aynı yıl Arazi Kanunnamesi, 1859’da Kara Ticaret Kanunu, 1861’de Usûl-ü Muhakeme-i Ticaret Kanunnamesi, 1863’de Ticaret-i Bahriye Kanunnâmesi, 1864’de Ticaret-i Bahriyye Kanunnâmesi ve 1876’da Kanun-u Esasî yayınlanarak yürürlüğü konulmuştur. Bunlar çoğunlukla da Fransa’dan iktibas edilmiştir⁸. Bu arada yürürlüğe konan kanunlardan sadece 1869’da ilan olunan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Batı’dan iktibas edilmeyip, Ahmet Cevdet Paşa’nın başkanlığındaki bir komisyon tarafından şer’î hukuk esas alınarak hazırlanmıştır.

Gündelik Hayatta Gerçekleşen Değişim

Türkiye’nin batılılaşma sürecinde gündelik hayata yansıyan ve Batı’yı taklit biçiminde açığa çıkan özellikleri Tanzimat’tan sonra bütün yönleriyle görmek mümkündür. II. Mahmut döneminde resmî alanı aşamayan ve bu yönüyle dahi birçok kesimin tepkisini çeken özellikler, Tanzimatla birlikte sivil hayatın bütün alan-

larına bir selin istilası hızıyla hâkim olmuştur. Geleneksel yapıyı dışlayan ve hatta aşağılayan Avrupaî hayat tarzı, adeta resmî bir nitelik kazanarak gündelik hayatta hâkim olmuştur. Bu konuda İstanbul önemlidir. Çünkü İstanbul’da gündelik hayat Tanzimat’la birlikte birden bire büyük oranda değişikliğe uğramıştır. Taklit ve moda, batılı kılık-kiyafetleri, yaşama biçimini, hal ve hareketleri İstanbul’un gündelik hayatın parçası haline getirmiştir. Gazeteler, Avrupaî modanın reklâm aracı olarak var güçleriyle çalışır olmuşlardır. İngiliz usulü mobilya, piyano, haremelerde piyano dersleri, kotra yarışı gazetelerin en çok ilgi çeken reklâmları haline gelmiştir. Eskiden beri genellikle *“ecnebi”* karaktere sahip olan Beyoğlu ise yeni hayat tarzının merkezi durumundadır. Bir batılı gibi giyinmiş yöneticiler, memurlar Beyoğlu’nun daimî müdavimleri burumundadırlar. Ahmet Hamid Tanpınar’a göre ise bütün bu değişikliği yönetip kontrol eden Mustafa Reşit Paşa, değişikliği hayata aktaran ise genç padişahın bizzat kendisidir⁹. Az-çok Fransızca bilgisiyle, piyano çalma becerisiyle, tiyatro ve Batı müziğine düşkünlüğüyle bizzat padişahın kendisi, her gün bir yeniliğin habercisi ve uygulayıcısı olur. Dolmabahçe sarayının yanına inşa ettirdiği özel tiyatro binası ve Avrupalı müzisyenlerden teşkil eden saray orkestrası, herkesin ilgi odağı haline gelir. Saraydaki kadınların dans, müzik, bale dersleri ise değişimin bir diğer parçasını teşkil eder. Kısacası, Cevdet Paşa’nın *“Servet-i kâzibe”* adını verdiği yapay bir refah adeta tüm İstanbul’u sarar. Tanzimat’la birlikte daha iyi anlaşılır ki, devlet kademelerinde başlayıp gelişen ve ilk sarsıcı etkileri askerî alanlarda görülen

problemlere çözüm olsun diye başlayan ıslahat çalışmalarının, zamanla batılılaşmayla eş anlamlı hale gelmesi, Tanzimat'la tamamıyla denecek kadar Batı taklitçiliğine dönüşmüştür. Bu dönemdeki Batı taklitçiliğini öncekilerden ayıran en önemli farkı taklitçiliğin resmî bir nitelik kazanması ve kanunlaşmasında aramak gerekmektedir. Zira bazı şeyler kanun gücüyle yapılmış veya yapılmaya çalışılmıştır¹⁰. Ancak bu taklit; bilimden, sanattan, siyasî ve ekonomik yapıdan, idarî ve hukukî alanlardan daha çok ve daha hızlı biçimiyle günlük hayattadır. Batı'ya gönderilen öğrenciler ise taklitçiliğin önemli birer nakil aracı görevini üstlenirler. Bu öğrencilerde genellikle Fransa'ya gönderildiği için Fransa'nın etkisi daha ağırlıklı olmuştur.

Siyasal Sistemin Tanzimi: Meşrutiyetler

1876 yılı Türkiye'deki batılılaşma sürecinin önemli tarihlerinden birisini oluşturmaktadır. 1876 Anayasası, batılılaşma sürecinin, özellikle idarî yapıda olmak üzere yeni bir safhasını başlatmıştır. 1876 Anayasası, Tanzimat'ın getirdiklerini yeterli bulmayan ve Fransız Devrimi'nin getirdiği bazı düşünce ve ideolojilerin etkisinde kalan ve Genç Osmanlılar olarak isimlendirilen az sayıda "aydın"ın eseri olarak anlam kazanmıştır. Kanûn-u Esasî'nin hazırlanmasında Fransız İhtilâlî'nin getirdiği fikirler etkilidir. Ancak o yıllarda yürürlükte olan Fransız Cumhuriyeti Anayasası'nın, Osmanlı monarşisine aktarılması uygun görülmemiştir. Bu nedenle de Kanûn-ı Esasî'nin hazırlanmasında daha çok Belçika Anayasası, bir miktar da Prusya ve Polonya anayasaları örnek alınmış-

tır. Fakat Anayasa'nın özelliği her ne olursa olsun bütün hükümlerinin varıp bağlandığı noktada Padişah'a büyük yetkiler veren 113. maddedir. Yeni Osmanlılar, yıllardır özlemini çektikleri meşrutiyet sistemine kavuştuklarını düşündükleri bir anda bir maddeyle hayallerinin boşa çıktığını düşünmüşlerdir. Zira bu madde Kanûn-ı Esasîyi "*Kânun'u bî Esas*" haline getiriyordu. Sonuç olarak da Yeni Osmanlılar için "*savaş*" bitmedi. Meşrutiyet savaşı aynen devam etti. Abdülhamit'in Meclisi süresiz tatil etmesi ise "*savaş*" iyice şiddetlendirdi.

Yeni dönemin muhalifleri yeni bir isimle anıldılar; Yeni Osmanlıların yerini Jön Türkler aldı. Genç Osmanlıların Abdülaziz'in şahsında Tanzimat bürokrasisine karşı yürüttükleri muhalefeti, Jön Türkler bütün otoriteyi elinde toplayan Abdülhamit'in şahsına karşı yürüttüler. Elbette ki Genç Osmanlılar ve Jön Türkler arasında farklılıklar vardı, ancak bilhassa eksiklikler ve olumsuz özellikler açısından da birbirlerine çok benziyorlardı. Jön Türkler de aynen Genç Osmanlılarda olduğu gibi, kendi aralarında farklı görüşleri savunmalarına rağmen¹¹, Abdülhamit'in devril-

mesi ve anayasalı meşrutî bir idarenin kurulması konusunda birleşiyorlardı. Fakat onların da İmparatorluğun sorunlarını kavrayışı, ne toplumsal yapının analizine ne de emperyalizmin mekanizmalarının incelenmesine dayanıyordu. Hüseyin Cahit Yalçın'ın ifadesiyle, çoğu ömründe bir kez olsun parlamento nasıl toplanır, neler tartışır, nasıl karar alır görmemiş olan bu Osmanlı "*aydınları*", anayasa ve parlamentoya ülkenin tüm sorunlarını çözecek sihirli bir değnek gibi inanıyorlardı¹². Onlara göre Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile bütün problemler çözülecek, ülke bir anda aydınlığa çıkacaktı. Bu konudaki düşünceleri bir iman¹³ niteliğindeydi. Bütün duygu ve düşünceleriyle Abdülhamit'e şartlanmış durumdaydılar¹⁴; O gidecek ve her şey düzelecekti!

Jön Türklerin siyaset teorisiyle, XIX. yüzyıldaki seleflerinden daha az ilgilendikleri bir gerçektir. Hatta Yahya Kemal'e göre bu konuda "*hiç*"¹⁵ idiler. Siyasî mücadelelerinin fikir yönünü sadece Abdülhamit'e olan kinleri oluşturuyordu. Siyasal söylemleri, Abdülhamit'in bir müstebit olduğu, anayasayı askıya alarak parlamenter hükümetin gelişmesini

engellediği, halkı geri, bilgisiz ve yoksul bıraktığı gibi slogan ve eleştiriler üzerinde şekilleniyordu. İnançlarına göre, Abdülhamit'i devirerek kurulacak parlamentolu bir meşruti yönetim, ülkenin ihtiyaç duyduğu siyasî, sosyal, ekonomik yenilikleri yaparak devleti yıkılmaktan kurtaracak ve batılı ülkelerin saygısını kazandıracaktı.

Toplumsal Ayrışma ve Değişimin İdeolojisi

III. Selim'in iktidar yıllarından itibaren askeri tekniklerin, II. Mahmud ile bazı idarî kurumların, Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde ise bazı siyasal kurumların Batı Avrupa ülkelerinden Osmanlı ülkesine aktarılması ile başlamış ve devam etmiş olan batılılaşma sürecini iki aşamada değerlendirmek konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda tarihsel şartlara da uygun olacaktır. Birinci aşamada, zihinsel ve toplumsal değişmelerin motoru rolünü üstlenecek olan ve *"sosyal değişme sağlayan ajan"*¹⁶ olarak tanımlanan *"seçkin"*lerin değişmesi söz konusudur. Bu aşamada batılılaşmanın ilk basamağı oluşmuştur. Etkileşim doğrudandır. Doğrudan etkileşimin taraflarından birisini dış dinamikler oluştururken, diğeri ise yönetici ve entelijansiyaya dahil olan yerli seçkinler oluşturmuştur. Bu etkileşim alanında kitlelerin bir yeri yoktur. Onlar olup-bitenler karşısında ilgisiz ve hatta büyük oranda habersizdir. Kitleler açısından, bütün bu gerçekleşenler, kendi toplumlarında ancak kendi *"dünya"*larının dışında gerçekleşmektedir. Etkileşimin aktif ucunda dış dinamikler, edilgen ucunda ise yerli seçkinler vardır. Ancak şurası da gözden kaçırıl-

maması gereken önemli bir noktadır ki, bu etkileşimin zeminini dış dinamiklerin değiştirici, yönlendirici iradeleri değil, daha çok yerli seçkinlerin değişme istek ve arzuları oluşturmaktadır. Ortada açıkça davetkâr bir zihniyet ve o zihniyetin teşkil etmeye çalıştığı sistemli bir hayat tarzı vardır. İkinci aşamaya gelince; bu aşamada dış dinamikler büyük oranda devre dışıdır. Artık değiştirici ve dönüştürücü etkileşim *"yerli"* unsurlar arasında gerçekleşmektedir: Yani *"sosyal değişme sağlayan ajan"* konumundaki seçkinler ve halk arasında. Toplumsal ve zihinsel dönüşümü modernleşme yönünde gerçekleştirmeyi varlıklarının gayesi edinmiş yerli seçkinler ile gündelik problemlerinden daha ötesini göremeyecek kadar hayatın günü birlik problemleriyle iç içe olan halk, batılılaşma sürecinin ikinci aşamasında karşıt kutupları oluştururlar. Halk etkileşimin birinci aşamasında belki kısmen seyirci, ancak daha çok ilgisiz ve habersiz olmasına karşılık, ikinci aşamada etkilerin kendisine yöneldiği hedef konumundadır.

Seçkinlerle halkın farkı sadece bu belirttiklerimizden de ibaret değildir. Halkın güçsüzlüğüne karşılık, seçkinler güçlüdürler. Devletin her türlü gücü yedeklerindedir ve istedikleri gibi kullanabilmektedirler. Devlet gücünü kullanmayı seçkinliklerinin en tabii gereği kabul ettikleri için herhangi bir vicdanî sıkıntı dahi duymamaktadırlar. Hatta tam aksine vicdanî bir rahatlık içerisindedirler; zira herşeyi *"halk için"* yapmaktadırlar. *"Halk için"* herşey feda edilebilecektir; hatta halkın kendisi bile. Bu nedenle de *"gerektiğinde"* ve *"gerektiği kadar"* kan akıtmayı *"halk için"* uygun bulabileceklerdir¹⁷. Böylelikle, otoritesine *"hürmet"* e-

çağırdıkları devletin gücünü kullanarak, zihinsel ve toplumsal dönüşümü gerçekleştirme arzularını her gün biraz daha artan oranda uygulamaya aktarırlar. Fakat hiç bir zaman halka bir şey sormazlar. Çünkü halkın tercihte bulunabilecek kapasitede olmadığını bir ön kabul olarak benimsemişlerdir. Halk, düşünce ve eğilimlerinden yararlanması gereken bilinçli bir kitle değil, seçkinlerin eğitimine muhtaç bir sürüdür. Bu *"sürü"*nün eğitilmesi ise bazılarının varlık nedenidir¹⁸.

Batıcılar, arzuladıkları toplumsal dönüşümün hedefini ve bu arada da halka karşıt olmalarının delili olarak *"halkçılık"* ideolojisini ürettirler. Halkçılık, *"halk tarafından"* değil, *"halk için"* olduğu görüşünün kuramsal gerekçesini oluşturmuştur. Jön Türkler'in ve haleflerinin *"halkçılık"* ideolojisi demokratik ve özgürlükçü bir boyut taşımaktan çok, eğitilmiş seçkinlerin halkı aydınlatmaları, daha doğrusu seçkinlerin kendi *"iyi"*lerini halka benimsetmeye çalışmaları gibi bir görünümde ortaya çıkmıştır. Bu ise *"değişmenin"* değil *"değiştirmenin"* esas olması gerektiği ve batılılaştırma yönündeki değiştirmenin de tedrici bir süreçle değil, ancak tepeden inmece bir değişimle gerçekleştirilmesi gerektiği inancını oluşturacaktır. Mustafa Kemal'in 6 Temmuz 1918 tarihinde Karlsbad'da bulunduğu sırada, yabancılarla olan bir sohbetteki sözleri *"değiştirci"* zihniyetin ilginç örneğini temsil etmektedir: *"Ben her vakit söylerim, burada bu vesile ile arz edeyim, benim elime büyük selahiyet geçerse, ben hayat-ı içtimaiyemizde arzu edilen inkılâbı bir anda, bir "Coup" ile tatbik edeceğimi zannederim. Zira, ben, bazıları gibi efkâr-ı avâmî, efkâr-ı ulemâyı yavaş yavaş be-*

nim tasavvuratım derecesinde tasavvur ve tefekkür etmeğe alıştırmak suretiyle bu işin yapılacağını kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor. Neden, ben bu kadar senelik tahsil-i âlî gördükten, hayat-ı medeniye ve içtimaiyeyi tetkik ve hürriyeti tezevvuk için sarf-ı hayat ve evkat ettikten sonra, avâm mertebesine ineyim. Onları kendi mertebeme çıkarayım, ben onlar gibi değil, onlar benim gibi olsunlar”¹⁹.

Değişim ve Taklitçilik: Cumhuriyet Dönemi Batılılaşma- sının Orjinalliği Sorunu

Cumhuriyeti kuran kadrolar düşünceleriyle ve uygulamalarıyla “Batı taklitçisi” olduklarını kabul etmemişlerdir. Kanaatlerine göre düşüncelerinin ve yaptıklarının taklitçilikle bir ilgisi yoktur. Zira düşünce ve uygulamalarıyla “*Batı uygarlığını model alırken*” evrensel olan bilime dayanan Batıyı, dolayısıyla insanlığın ortak ürünü olarak kabul ettiği Batı uygarlığını benimsemektedirler ve bu taklitçilik olamazdı. Çünkü evrensel bir modeli örnek almak taklitçilik değil, zorunluluktur. Konuşmalarında daha çok “*müasır medeniyet*”ten sözlemelerinin, ender olarak da “*Batı medeniyetini*” övmelerinin nedeni de budur.

İster taklitçilik olarak değerlendirilsin isterse bir başka tarzda, bunlar tartışmalara açık. Ancak önemli olan şudur ki, Cumhuriyeti kuran kadrolar yönelinen istikamette öylesine bir kararlılık sergiliyordu ki, Türkiye toplumunun kimliğine işaret edecek ve böylelikle, batılıdan farklı oluşu gösterecek en uzak ayrıntıya dahi razı olmuyorlardı. Bu konuda örnek olarak, “*Şapka İnkılâbı*” öncesinde Ankara Valisi Yahya Galip Bey’in “*Şapkanın orta yeri-*

ne bir ay yıldız koyalım. Diğer milletlerden farkımız belli olur” teklifine Cumhuriyetçi Kadro’nun “*İkinci Adam*”ı olan İsmet İnönü’den aldığı cevap önemlidir; “*Canım, biz bunları farkımız olmasın diye yapıyoruz. Sen ne teklif ediyorsun*”²⁰.

Mustafa Kemal, Cumhuriyet Türkiye’si’nin Osmanlı dönemiyle hiç bir ilgisinin bulunmadığını, Cumhuriyet Türkiye’si’nin herşeyiyle “*yeni*” olduğunu belirtmeye yönelik özel bir gayret içerisinde olmuştur. Bu konudaki görüşünü her fırsatta dile getirerek, yaptıklarının ve yapmayı düşündüklerinin orjinalliğini ısrarla vurgulamıştır. Kurmakta oldukları rejimin, Osmanlı devletiyle hiçbir ortak özellik taşımadığını ve çürümüş geçmişten tam bir kopuşu ifade ettiğini vurgulamaya büyük bir titizlik göstermiştir. Ancak, konu dahilinde araştırmalar açıkça göstermektedir ki, Mustafa Kemal’in sözkonusu ifadeleri bir vakıayı değil, daha çok bir temenniye dile getirmektedir. Zira hiç kuşku yok ki, her ulusun tarihinde süreklilik gösteren bir çizgi vardır ve geçmişten tam bir kopuş nadiren görülür. Ancak bu çizginin düz olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. Elbetteki belirli dönüm noktalarının varlığı sözkonusu olabilir. Bu durum bilhassa Osmanlı-Türkiye sürecinde daha kolay görünen bir özellik olarak açığa çıkmaktadır. Bu itibarla Mustafa Kemal’in Türk toplumuna yeni bir biçim verirken, Osmanlı dönemindeki modernleşme çabalarından etkilenmediğini söylemek mümkün değildir. Böyle bir iddia, tarihi gerçeklerle çatışan bir tutum olarak kalmaya mahkumdur²¹. Kemalizmin, hem düşünce, hem de toplumsal temel bakımından öncüleri vardır. Bunların arasında özellikle de Jön Türk döneminin

etkilerini reddetmek mümkün değildir²². Türk düşünce tarihi araştırmaları, Kemalizm’in birçok yönlerden II. Meşrutiyet ortamında biçimlenmiş olan Jön Türk ideolojisinin devamı niteliğinde olduğu yargısını güçlendirecek bulgular ortaya koymaktadır²³.

Kurtuluş Savaşı’ndaki siyasal rejim tartışmaları içinde biçimlenmeye başlayan, ancak 1930’larda kesin formülasyonunu kazanan Cumhuriyet Türkiye’si’nin resmi ideolojisi olan Kemalizm, Jön Türk ideolojisinden bazı yönlerden farklılaşmakla birlikte, esas olarak aynı yapıyı koruyan bir ideolojidir. Siyasal ve toplumsal örgütlenme konusunda, Jön Türkler’in düşüncelerine egemen olan ve Kemalist ideolojiye yansıyan özellikleri anahatlarıyla şu şekilde belirlemek mümkündür; pozitivist bir akılcılık, anayasal bir rejim isteği ve halkçılık. Bunları gerçekleştirmek ve “*devleti kurtarmak*” için ise, Batı bilim ve teknolojisini örnek alan, bu bilim ve teknolojiye ifade edilen akılcı esaslara göre belirlenmiş yeni bir düzenlemenin gerekli oluşu. Bu düzenleme içinde anayasal ve parlamenter bir siyasal örgütlenmenin yerleştirilmesi ve “*iyi*”nin ne olduğunu bilen eğitilmiş “*aydınlar*”ın “*halka doğru*” giderek, halkı aydınlatması.

Jön Türk ideolojisinin pozitivist karakteri Kemalist ideolojiye aynen yansımıştır. Jön Türk ideolojisinin Kemalizm’e bıraktığı bir başka önemli miras, Durkheim-Gökalp etkisinde kalmış bulunan dayanışmacı (Solidarist) anlayıştır. Elbetteki bunlar Cumhuriyet kadrolarının önceki dönemlerle ilgi ve benzerliklerini ortaya koyan bazı genel özelliklerdir. Bu ise benzerlik düzeyinde kalan bir özellik değil, bir sürecin gerektirdiği öncelik-sonralık durumudur. Bu nedenledir ki Toktamış Ateş

şöylesi bir tespitte bulunmakta hiç zorlanmadığı görülüyor: "Ayrıntıya inildiği zaman şunu ifade etmekte zorlanılmayacaktır; Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen her şey daha önce ve özellikle de Jön Türkler tarafından düşünülmüş şeylerdir"²⁴. Daha da önemlisi, Toktamış Ateş, Cumhuriyet seçkinlerinin düşüncüklerini ve gerçekleştirdiklerini Osmanlı dönemi modernleşme sürecinin ürünü olarak nitelemesidir; "Eğer Osmanlı İmparatorluğunda Kemalizmin nesnel hazırlığı olmasaydı, ne devrimler başarılabılır ve ne de cumhuriyet ve cumhuriyet dönemi Türk Hukuku doğabilirdi"²⁵. Ancak, buna rağmen Cumhuriyet dönemi batılılaşma sürecinin bir orijinalitesi olmadığını düşünmek de yanlış olacaktır. Bu alanda öncelikle Tanzimat dönemiyle aradaki temel farkı belirtmekte yarar var; herşeyden önce, Cumhuriyet dönemi batılılaşması "Osmanlıcı" değil, "Ulusçu"dur. Ayrıca Tanzimatçılar gibi, kurulu düzenin reformlarla yaşatılması amaçlanmamış, tümüyle tersine yeni bir devlet ve toplum düzeni gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu ise gerek düşüncede ve gerekse uygulamada "radikal" bir özellik olarak açığa çıkmıştır. Fakat "radikal" olmak herşeyiyle orijinal olmak anlamına gelmemektedir. Elbetteki bazı alanlarda başkalarıyla veya başka düşüncelerle benzerlikler bulunabilir. Kemalist seçkinlerin düşünce ve eylemdeki "radikalliği" bu çerçevede değerlendirmekte yarar vardır. Çağlar Keyder'in konuyla ilgili tespitleri, hem Türkiye'nin batılılaşma sürecini değerlendirmesi ve hem de Cumhuriyet döneminin orijinalliğini ifade etmesi açısından önemlidir; "XIX. yüzyıldaki modernleşme, Kemalist dönemde yapılan reformlarla en

azından eşit önem taşır. Hukukî ve idarî modernizasyon alanında, 1838-1876 döneminde yapılanlar Cumhuriyet döneminde yapılanlardan az değildir. Abdulhamit döneminde merkezi devletin aygıtlarını güçlendirme yolunda önemli adımlar atılmıştı. 1908 Anayasası'nın parlamenter demokrasiye sağladığı katkı 1925-1946 arasında Cumhuriyet'in sağladıklarından çok daha fazlaydı. Kemalist reformculuğun daha önceki modernizasyondan farkı, çabaların, dine ve hanedana dayalı meşruiyetten arınmış bir siyasi sistemin tanımlanması üzerine yoğunlaştırılmış olmasıydı"²⁶.

Notlar

- 1 Lewis, Bernard, 'Batının Taarruzu', Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, İstanbul, 1980, s. 478
- 2 Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul, 1960, s.58
- 3 Tanpınar, A. Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 95
- 4 Kuran, *Türk Çağdaşlaşma Tarihinde Tanzimat'ın Yeri*, s.66. 67
- 5 Kuran, *Türk Çağdaşlaşma Tarihinde Tanzimat'ın Yeri*, s. 67
- 6 Abadan, Yavuz, "Tanzimat Fermanı'nın Tahlili", *Tanzimat I*, İstanbul, 1940, s.39
- 7 Tesbit için bkz: Schacht, Joseph, *İslam Hukukuna Giriş*, (Çev: M. Dağ, A. Şener), Ankara, 1977, s.100
- 8 Bkz: Üçok, *Türk Hukuk Tarihi*, s.185.186; Öztürk, Osman, *Mecelle*, İstanbul, 1973, s.13-15
- 9 Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s.132
- 10 Birand, Kamuran, *Aydınlanma Çağının Tanzimat Dönemine Etkisi*, Ankara, 1955, s.5
- 11 Mahmud Celaleddin, *Mirat-I Hakikat*, İstanbul, 1980, C.2, s.16
- 12 Yalçın, H. Cahit, *Talat Paşa*, İstanbul, 1943, s.14
- 13 Beyatlı, Yahya Kemal, *Gençliğim*,

Siyasi ve Edebi Hatıralarım, İstanbul, 1973, s. 170

- 14 Beyatlı, *Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, s.191.192
- 15 Beyatlı, *Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, s.191
- 16 Dönmezer, Sulhi, "Atatürk İnkılabları ve Sosyal Değişme Teorileri", *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C.V, Sayı 15, Temmuz 1989, s. 53
- 17 M. Kemal bu konuda şunu ifade etmiştir: "Kan ile yapılan inkılaplar daha sağlam olur, kansız inkılap ebedileştirilemez. Fakat biz inkılabı erişmek için lüzuma kadar kan döktük. Bu kanlarımız, yalnız muharebe meydanlarında değil, aynı zamanda memleketin dahilinde de döküldü. Temenniye değer ki, bu dökülen kanlar kâfi gelsin ve bundan sonra kan dökülmesin. Mesut inkılabımızın aleyhinde fikir ve his taşıyanları aydınlatıp doğru yolu göstermek münevverlere düşen milli vazifelerin en mühimi ve en birincisidir." (Gönülal, İsmet, "Atatürk İnkılabının Gerekeşi", *Erdem Dergisi*, C. 4, Sayı 12, Eylül 1988, s. 911)
- 18 Heper, Metin, *Bürokratik Yönetim Geleneği (Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetinde Gelişimi ve Niteliği)*, OD-TÜ, Ankara, 1974, s.87
- 19 İnan, Afet, *M. Kemal Atatürk'ün Karsbad Hatıraları*, Ankara, 1983, s.43
- 20 İnönü, İsmet, *Hatıralar*, II Cilt, İstanbul, 1987, C. II, s.209
- 21 Ahmad, Feroz, *İttihatçılıktan Kemalizme*, İstanbul, 1996, s.178
- 22 Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, s.178
- 23 Bkz:Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme* isimli çalışması
- 24 Ateş, Toktamış, *Biz Devrimi Çok Seviyoruz (Atatürkçülük ve Sosyal Demokrasi Üzerine Düşünceler)*, İstanbul, 1993, s.100
- 25 Ateş, *Biz Devrimi Çok Seviyoruz*, s. 100
- 26 Keyder, Çağlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul, 1995, s.121,122

MEŞRUTİYETİN 100. YILINDA SİSTEMİN MEŞRUIYETİ

Arif Hikmet AYDIN

Türkiye’de son dönemde, toplumun, hepimizin geleceğini ilgilendirir derecede tarihi gündemler yaşanmakta ve bu gündemler belli bir yoğunluğun içinde çoğu zaman bağlamından koparıldığı, ilişkili olduğu tarihi ve sosyal şartlar geçirtilerilerek verildiği için tam manasıyla değerlendirilememektedir. İnsan ve toplumun kendi geleceği ile ilgili temel dönemlerde kaotik, karmaşık bir atmosfere maruz bırakılması bile aslında bu tarihi meselelerin değerlendirilmesi için yeterli sebepleri oluşturmaktadır.

Türkiye’de siyasetin, siyasetin amaçları arasında yer alan insanların kendi iradeleriyle geleceğini şekillendirebilmelerinin imkânı olmakla insanların devletin tahakkümüyle şekillendirilmelerinin aracı olma arasındaki gerilimli konumlanışı ve devletin siyaseti kanatları altında tutması bugünkü problemlerin zeminini oluşturmaktadır. Bu durum, siyasi, ideolojik hangi kimliği benimserse benimsesin Türkiye’de yaşayan herkesin ve bilhassa bu toplumu oluşturan en önemli kimliği taşıyan Müslüman insan unsuru-

nun üzerinde dikkatle durması gereken bir konudur.

Sadece siyasetin değil, toplum ve din gibi kurumların konumlandırılışı da problemlidir ki zaten gerilim de devleti oluşturan kurumların yerli yerinde konumlanamamasından kaynaklanan bir meşruiyet sorununu doğurmaktadır. Meşru olma, kendini bulunduğu konumda yabancı hissetme ve asli unsuru olarak görmek. Bu anlamda, konumlandırma meselesi taktik bir hatanın ötesinde batılılışma ile kurumlara atfedilen değerlerin ve tanımlamaların değişmesi ile ilgilidir. Tanzimat döneminde başlayan batılılışma

tecrübelerinin önce eski ile yeni bir arada bulundurmasının getirdiği çelişki, daha sonra geçmiş tüm birikimiyle, yaşam tarzına varıncaya kadar reddedişin yarattığı kültürel kopuş ve devletin Şerif Mardin’in dillendirdiği şekliyle iyi, güzel ve doğru konusunda alternatif bir yaşam tarzı, felsefesi sunmak konusundaki sığlık ve başarısızlığı bu meşruiyet problemini özetlemektedir. Bununla birlikte Susurluk çetesienden Ergenekon’a kadar derinliği ortaya konamamış oluşumların varlığı ve iktidara gizli alternatif olma durumları da bu problemi perçinlemekte ve farklı sosyolojik sorunlara sebebi-

yet vermektedir. Adaletle güvenin sarsıldığı dolayısıyla gayri meşru hukuki ve ekonomik adalet arayışlarının arttığı, sosyal düzenin bireyler tarafından yıpratıldığı beraberinde ahlaki yozlaşmanın yaygınlaştığı bir toplumun idareci kişi ve zihniyetinin “biz ıslah edicileriz” demelerinin hiçbir geçerliliği yoktur.

Bugün, Anayasa değişikliği tartışmaları- Anayasa Mahkemesi kararları- AKP’nin kapatılma davası gibi gündemler; toplumun hukuk, siyaset, eğitim neticede gelecek ve devletle ilgili paralel güven sarsıcı sorunlarını beslemektedir.

Osmanlı devlet yapısını son dönemde “muhafaza etmek” için uygulanmak istenen projelerle başlayan kimlik tartışmaları Meşrutiyetin ikinci kez ilanıyla birlikte İttihat Terakki’nin öncülüğünü yaptığı –bugünkü tartışmaların da belkemiğini oluşturan- inşa edici zihniyetinin ağırlık kazanmasını getirmiştir.

Osmanlı’nın son döneminde eğitim alanındaki yeni gelişmelerin meyvelerini, pozitivist mantığın uygulandığı ilk eğitim kurumu olan askeri okullardan yeti-

şen İttihat Terakki yanlısı subayları ortaya çıkartarak vermesiyle birlikte, eskinin varlığını devam ettirebilmesi şarta bağlamıştır (Meşrutiyet: şartlılık, demektir.).

Sultan II. Abdülhamid’in, Makedonya civarında dağa çıkan subayların isyanı üzerine 1876 Kanun-ı Esasisi’ni yeniden yürürlüğe sokarak genel seçimlerin yapılmasına ve Osmanlı Parlamentosu’nun açılmasına karar vermesi siyasi hayatımızın yeniden şekillenmesini ve beraberindeki sorunlarla bugüne taşınmasını da getirmiştir. Merkezi Selanik’te bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından düzenlenen askerî ayaklanmanın başarıya ulaşması 1908 yılının sonbaharında yapılan seçimleri getirmiş ve İTC seçimi tek başına kazanarak, Türkiye’nin ilk çok partili demokrasi tecrübesini başlatmıştır.

Bu durum, İttihat ve Terakki zihniyetinin kimlik tartışmalarını uç noktalara taşımasına da imkân vermiştir. Şükrü Hanioğlu, “dine karşı oldukça sert tavırlar alan İkinci Meşrutiyet Garpçıları’nın da en önemli meselesi dinin yer almayacağı geleceğin toplumunda (bu düşünce on dokuzun-

cu asır sonunda tüm dünyada yaygın bir entelektüel kanaat idi) onun yerine geçecek bir felsefe oluşturmaktı.” demektedir ki Cumhuriyet’e kadar bu düşünceler kendine açılımlar sağlayacak sonra da “din ve İslam düşmanlığı” olarak nüksedecektir.

Yine son zamanlardaki laiklik tartışmalarındaki laiklik-din ve devlet algılamasının anlaşılması bakımından; Osmanlı’nın “geri” kalmışlığı düşüncesinin batılılaşma yolundaki reformları doğurmasının ötesinde, geri kalmışlığın nedeni olarak algılandığı için, İslam karşıtlığı ve dolayısıyla da peşinen Arap karşıtlığı söylemi de meşrutiyet zemini edinmeye başlamıştır. Bu da eski ve dini kurum ve düşüncelerin geriletilmesi ve yeni/ seküler kurum ve düşüncelerin yeşertilmesini getirmiştir. Batılılaşma ikinci meşrutiyetten itibaren ilerlemenin ötesinde sekülerleşmeyi de anlam alanında belirginleştirmiştir. İttihat Terakki yönetiminin batılılaşma algısı, devleti koruma- kurtarma düşüncesinin ilerisinde bir teslimiyete dönüşmüş hatta kendi varlığıyla özdeşleştirilmiştir. İkinci meşrutiyet sonrası İttihat Terakki içindeki tartışmalar ülkenin sorunları olarak görülmüş, Prens Sabahattin gibi liberaller bile muhalefetleri sebebiyle 31 Mart vakası sonrası ülkeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır. Prens Sabahattin’in muhalefeti sekülerleşmenin karşısında ve eskinin yanında yer almak şeklinde konumlandırıldığı için liberaller bile irticacı olarak gösterilebilmiştir.

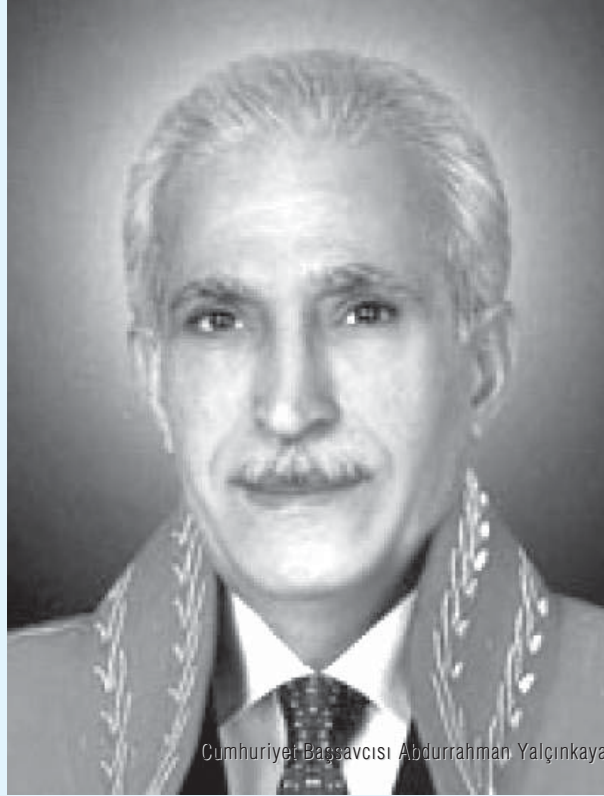
İkinci meşrutiyet sonrası, ciddi bir toplumsal tabana dayanan İttihat Terakki iktidarının, merkezi azınlığın tahakküme dönüştüğü de bir süreçtir. Merkez

ve çevrenin kültürel, zihinsel olarak ayrışması Cumhuriyet'e taşınmış, batıların üçüncü dünya halklarının medenileştirme/ sömürgeleştirme yöntemlerine benzer "barbar"ların "ilerleme"sini sağladığı müddetçe despotizmi, despot yöntemleri meşru sayan bir mantaliteye dönüşmüştür. Cumhuriyet'le birlikte yeni bir halk yaratma ideali, modern ulus devletlerin üyelerini aynı potada eritmeyi amaçlayan düşünceleri ile örtüşmüştür. İttihat ve Terakki'nin pozitivist düşüncelerine dayanan bu "radikal" yaklaşım, seküler anlayışları toplumsallaştırmaya çalışmış ve modernleşmenin varlığı da dinin öneminin azaltılması ile mümkün ve mukayyet kabul edilmiştir. Laiklik de toplumsal bir ideal olarak benimsetilmeye çalışılan modernleşme ile özdeş görülmüştür. Dolayısıyla modernleşme ve batılılaşma bağlamında ele alınan ilericiliğin zıddı olan gericilik laiklik açısından tanımlanmıştır. Laik olmamanın gericilik olarak anlaşılması durumu ortaya çıkmıştır.

Kadrocuların görüşleri ise bu uygulamalara felsefi bir boyut kazandırmak yönünde gelişmiş ancak "iyi-güzel-doğru" konusunda bugün Şerif Mardin'in Cumhuriyet öğretmenlerinin imamlara yenildiği şeklinde formüle edildiği gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Kadrocuların felsefi arayışları-

Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya

na rağmen, Mardin'in de tespit ettiği gibi "sıgılık", toplumsal tabandan yoksun oluşla beraber askerin konumunu güçlendirmiş, bu ise İkinci Meşrutiyetle birlikte siyasetin kendini temsil etmesi için devletin, İttihat Terakki yanlılarının vesayetinde konumlanışı sorununu derinleştirmiştir.

Meşrutiyetle birlikte yeni bir yaşam tarzı oluşturma iddiasıyla iktidara gelen ancak bunu yönettiği insanlara kabullendirecek felsefi derinliği olmadığı için halka rağmen halk için anlayışıyla iktidara tutunmaya çalışan anlayışın bundan sonraki süreçte halka yeni travma yaşatma gücü zayıflamaktadır. Bugün siyasetin anlamı insanların kendi iradeleriyle geleceğini şekillendirebilmeleri anlamında genişlerken ciddi bir toplumsal tabandan da beslenmektedir.

Bunlarla birlikte, bugün "mahalle baskısı"ndan söz edilirken,

Türkiye'de siyasetin, dolaşısıyla çevrenin kendini yegane ifade etme yolunun üzerindeki yüzüncü sene-i devriyesine girilen baskıların gündemden uzak tutulması da artık mümkün gözükmemektedir.

Tanzimat'tan beri siyasi ve sosyal bir değişim yaşadık ve bu değişim topluma bir yaşam tarzı olarak dini olanı dışlayan bir anlayışı dayattı. Bugün kendi tarihi, toplumsal, dini şartlarıyla köken itibarıyla uyumsuzluk bulunan bu anlayış, ilave edilmek, giydirilmek istenen her suni parçayı vücudun reddetmesi gibi toplum tarafından meşruiyeti sorgulanır vaziyettedir. Mer-

kezdeki pozitivist, fundamental laikçilik, çevre tarafından manevi olarak kuşatılmışlığın tedirginliğini yaşamakta ve meşrutiyetten bugüne kadar hiç olmadığı kadar varlığını sorgulatmaktadır.

Bu sadece bireylerin değil Türkiye'nin de bir kimlik sorunu olduğunu göstermektedir. Kimlik tartışmaları başta olmak üzere Türkiye ve toplum için, laiklik, ilerleme, adalet, hak ve özgürlükler ve İslam gibi meseleler; Batı'nın kavram ve metodolojik sınırları içinde ele alınmaya devam ettikçe meşruiyet probleminin sancıları sürecektir. Hâlbuki Türkiye'nin kimlik problemi hem çok geniş bir tarihi bir çerçeve içinde, hem de bu toplumun şartları içinde ele alınmalıdır. Aksi takdirde İttihat Terakki gibi sil baştan bir toplum ve devlet yaratma hayali yüzüncü yılında bile meşruiyet tartışmaları ile boğuşmak zorunda kalacaktır.

“KOMİTACI DEVLET”İN 100. YILI

D. Mehmet DOĞAN

23 Temmuz tarihimizde bir dönüm noktası... 2. Abdülhamid Han 23 Temmuz 1908’de, Makedonya dağlarında ortaya çıkan fitneyi yatıştırmak, kardeş kavgasını önlemek için, bir zamandır yürürlükten kaldırdığı Kanun-ı Esasi’nin, yani Anayasa’nın tekrar yürürlüğe konulduğunun ilân edilmesini buyurmuştur. İşte bu “2. Meşrutiyet”tir. İş bununla kalsa idi, belki 23 Temmuz çok fazla hatırlanan bir yıldönümü olmayacaktı. “Hürriyetin ilanı” olarak bilinen bu tarihi hafızlarımızda yaşatan, bu tarihten sonra oluşturulan (ve hâlâ bazı zümreler tarafından sürdürülmek istenen) “devlet zihniyeti”dir.

Meşrutiyetçiler Meşruiyet Zeminlerini Yok Ediyor...

Osmanlı Devleti’nin meşruiyet anlayışı, Tanzimat’la belli bir dönüşüm geçirmiş olmakla birlikte, temel meşruiyet zeminleri varlığını koruyordu. 2. Meşrutiyet’in ilanını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti (sonradan Fırkası/Partisi) Osmanlı Devleti’nin meşruiyet zeminlerini çok kısa zamanda tahrip etti. 2. Meşrutiyet’e kadar, hürriyetlerin kısıtlanması, devlet baskısı, istibdat... aydınlar arasında şikâyet konusu idi. 2. Meşrutiyet’ten bir süre sonra zamanın şairlerinin ifadesiyle, *Abdül-*

hamid’in istibdadına hasret kalmı... Değişen neydi? Değişen, devletin meşruiyet zeminlerini ortadan kaldıran İttihat ve Terakki anlayışının etkili olmasıydı.

İttihat ve Terakki, Abdülhamid’in istibdadından, sıkı idaresinden şikayetle kendi meşruiyetini sağlamışken, daha sonra muhaliflerine reva gördüğü muamele ile Abdülhamid’in ne kadar insanî bir idare yürüttüğünün de anlaşılmasına yol açtı. Abdülhamid, muhalifleri en fazla sürgüne gönderiyordu. Bir kısmını (Namık Kemal gibi) valiliklerle, önemli görevlerle başkentten uzaklaştırarak bu işi yapıyordu. İttihatçılar, sürgün ve cezalandırmayı yeterli görmediler. Sokak ortasında güpegündüz muhalif temizliği yaptılar...

Balkan Dağlarının Komitacı Çocukları

İttihatçılar Devlet’te görev almadan, arkaplandan ülkeyi yönetmeye başladılar, bir müddet sonra, bunu yeterli görmediler, kanlı baskınlarla idareye el koydular. Balkan dağlarında çetecilerle, komitacılarla iç içe yaşayan ve kendileri de çeteci, komitacı yöntemler kullanan İttihatçılar, iktidarı ele geçirdikten sonra da bu alışkanlıklarını terk etmediler. İttihat ve Terakki Devleti’ni “komitacı devlet” olarak tanımlamak

yanlış olmaz. Devlet yönetimi, esas olarak üç kişinin (Enver, Talat ve Cemal paşalar), eğer biraz taban geniş düşünülürse, Merkez-i Umumi’nin eline geçti. Gerktiğinde kanunları hiçe sayarak iktidarlarını sürdürmeyi hak olarak görüyorlardı.

İttihat Terakki demek, gizlilik demektir. Silahlı fedai teşkilatı demektir (“Vazife” sırasında ölen fedailerin ailelerini himaye Cemiyet’in uhdesindeydi). Bu önce gizli, sonra “açık” cemiyete gözü kapalı ve silah üzerine yemin edilerek girilirdi. Cemiyetin kendi mahkemesi vardı, ölüm cezası dahil ceza verir, infaz ettirirdi...

Babîâli baskınından sonra devletin mutlak hâkimi oldular. “Hürriyet kahramanları” halkın hürriyetini gasb etmekle kalmadı, Devlet yetkilerinin de gasbı oldular.

İttihatçı Zihniyet Osmanlı Devleti’nin Sonunu Getirdi

Bu anlayış, Osmanlı Devleti’nin sonunu getirdi. Kendilerini milletin tek yetkili temsilcisi sayıyorlardı. Seçimde filan fazla gözleri yoktu. Ülkeyi 33 yıl gerçek bir devlet adamı hüviyetiyle idare etmiş, büyük badirelerin atlatılmasına sağlamış 2. Sultan Abdülhamid’i hiç bir dahli olmadığı halde 31 Mart vak’asını bahane

ederek tahtından indirdiler. Ona karşı sürdürdükleri gerekçe hâlâ komikliğini sürdürüyor: *Millet sizi istemiyor!* Sultan Hamid'e bunu söylemeye gelenler bu komikliği daha da şiddetlendiriyordu! Bu daha sonra da uzun müddet kullanılacak bir replikti: *Millet sizi istemiyor!!!*

"Hakimiyet-i milliye" prensibi onların elinde bütün mâna ve muhtevasını kaybetti. Onların iradesi milletin iradesi demekti! Sonraki yıllarda İttihatçı metodlar, ittihatçılığı reddedenler tarafından da kullanılmaya devam edildi. Osmanlı Devletinin ana topraklarını kurtarma mücadelesi sırasında, İstiklâl Harbi'nde Büyük Millet Meclisi teşkil edildi. Ülkenin vatansever evlatları bir araya geldiler. Konuşarak, tartışarak hakka hakikate ve kurtuluşu ulaşmaya yöneldiler. Fakat, komitacı yöntemler burada da cari oldu. Milletvekilleri bir sabah uyandılar ki, Mûdafaa-i Hukuk Grubu diye bir grup oluşturulmuş. Bu gurubun merkez komitesi kararları alıyor ve grup Mecliste bu kararların takipçisi oluyor. İşte TBMM'de "Birinci grup" böyle İttihatçı bir yöntemle oluşturuldu. Bu gruba dahil edilme-yenler, kendiliğinden "ikinci grup" durumuna düşürüldüler.

"İlan-ı Hürriyet"ten Sonra "İlan-ı Cumhuriyet"

Cumhuriyet'in nasıl İttihatçı bir yöntemle ilan edildiğini, Büyük Nutuk okuyan herkes kolaylıkla hatırlayabilir. Aslında Cumhuriyet'in ilanı, bütün Meclis'in, halkın katılımıyla büyük bir sevinç hareketi haline dönüştürülebilirdi. Nutuk'ta, Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet ilan etmeye karar verdiğini, bunu birkaç yakın arkadaş dışında kimseye söylemeye gerek görmediğini ifade eder!

Cumhuriyet'in ilanı, Meclis'in milletvekili sayısının yarısından bi-

raz fazlasının katılımıyla gerçekleştirilir. Bunun sebebi, geriye kalanların itiraz edecek olması değildir elbette. Elbette Cumhuriyet'e giden adımlar daha önce atılmıştır, bu adımlar atılırken milletvekillerinin tasvibi vardır. Fakat böyle bir umumilik yerine, yukarıdan veren yöntem tercih edilmiştir.

İttihatçı, komitacı yöntemler, Cumhuriyet'in bütün dönemlerine açık veya gizli damgasını vurmuştur. Halkın yönetimde söz sahibi olduğu 1950'den sonra arkaplandan zaman zaman darbelerle ön plana çıkan İttihatçı, komitacı zihniyet, ancak dış dünyanın baskıları sonucu tekrar mevzilerine çekilebilmiştir. Bu mevzilerden sivil iktidara atışa devam edildiğini elbette söylemeye gerek yoktur.

Meşruiyeti Anayasa'da Tanzim Etmek

Komitacı yöntemler, bazen meşruiyet zemini anayasa ve kanunlarla tanzim edilerek sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu maksatla darbeciler tarafından 1960'da, 1980'de anayasalar hazırlanmış, malum zihniyetin sürdürülebilirliği için özel mekanizmalara vücut verilmiştir.

Bütün bunlar rağmen, kendi

koydukları kuralların dahi meseleyi çözmediğini gördükleri anda, eski komitacılık gelenekleri hortlatılarak TBMM'nin Cumhurbaşkanı seçmek için toplanabilmesini 367 kişilik çoğunluk şartına bağlayan bir yüksek mahkeme kararı istihsal edilmiştir. Fakat bu arada devreye giren halk iradesi (seçim), bu kararı yok hükmüne düşürmüş ve Türkiye cumhurbaşkanını aylar sonra seçmeye muvaffak olmuştur.

Halkın çözümü, İttihatçı çözümleri devreden çıkardığında yeni bir komitacılık faaliyetini beklemek lâzımdır. Devletin tepesini kaybetmeye yol açan bu gelişme elbette hazmedilemezdi. Hazımsızlık unsurları yavaş yavaş uç göstermeye başlamış ve nihayet, bir taraftan parti kapatma, diğer taraftan Meclis'in büyük çoğunlukla yaptığı anayasa değişikliğini anayasa mahkemesine iptal ettirme şeklinde ortaya konulan sonuçlar, İttihatçı yöntemlerde 1910'lu yıllara dönüldüğü hissini uynadırmıştır. Bir taratan devlet çeteleri kol gezmekte, "Ergenekoncu"lar ölümlere yol açan tahriklere girişmekte, diğer taraftan, halk iradesini ortadan kaldırmanın daha sağlam yolları aranmaktadır.

1908'den 2008'e geldik. Her şey değişti, İttihatçı zihniyet hariç!

SEÇKİNCİ DİN KARŞITLIĞI ÜZERİNE

Mustafa AYDIN ile Söyleşi

Son dönemde AKP'nin kapatılma davası ile ortaya çıkan süreçte, Türkiye'de devlet yapısı da tekrar sorgulanmaya başlandı. Türkiye'de siyaset, devlet, dinin konumlanışını onun tarihi dayanaklarını ele alarak başladık Sayın Mustafa Aydın'la söyleşimize.

Aydın, Türkiye'nin yaşamakta olduğu süreci merkez-çevre kavramsallaştırması ile tarihsel gelişimi içerisinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e batılılaşma süresi içeri-

sinde ele alarak; topluma yabancılaşma özellikle de İslam ekserinde, devlet içinde İttihat ve Terakki kadrolarında belirginleşen bir yabancılaşmanın ve ethos farklılaşmasının [kabaca değerler farklılaşmasının] varlığına dikkat çekerek başladı Türkiye'nin hikayesini anlatmaya.

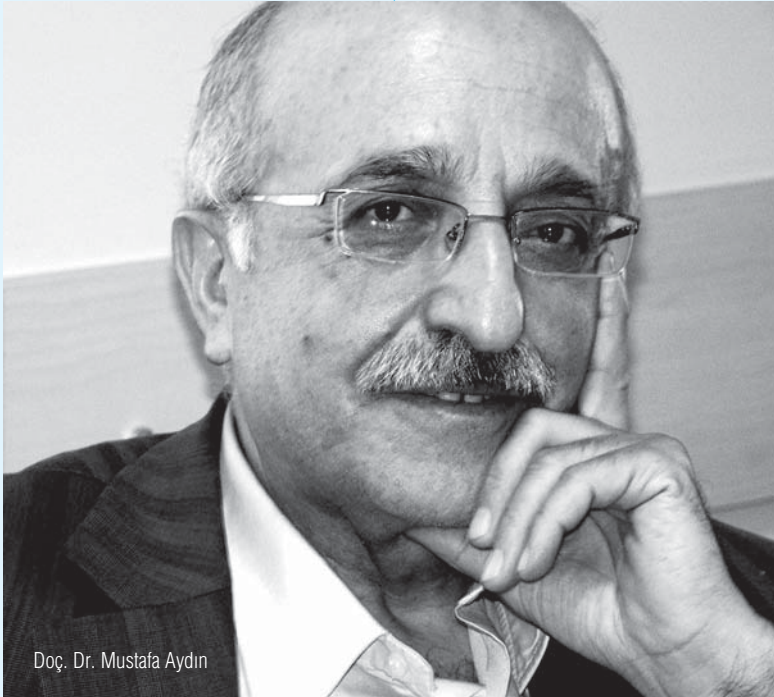
"Ortak din, ortak ethos iken - Osmanlı"daki ethos dünya görüşü, hayat anlayışı, devletin hedefi ile ilgili bir kavram iken- batılılaşma sürecinde çevre ile merkez

arasında bir farklılık meydana gelmeye başlamıştır?, dedikten sonra Aydın; devletin vizyonunu belirleyen bu değerler farklılaşmasının Osmanlı'dan Cumhuriyet'e adım adım, yavaş yavaş merkez ile çevre arasında geliştiğine ve merkezde seçkinci despotik bir mantığa dönüştüğü tespitinde bulundu.

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yapının, 19. yy.'da iktidarın, kralın bütün toplumu yönlendirme ve yürütme ideolojisi ve modern Rus devlet yapılarının temel esprisi olan "kameralizm"e benzediğini ve bu mantığın; devletin, dini hayattan, aile, eğitim ve ekonomik hayata kadar her şeyi yukardan planlamasını getiren bir yapıya haiz olduğuna dikkatlerimizi çekti.

M. Aydın: [Kameryalist yönetimde:] "Yukarıda bir merkez her şeyi yapar hatta aşağıdaki insanların kanaatlerini belirleme hakkının imkânı olmadığı için ne düşündükleri önemli değildir. Onlara ne sorarlar, ne de ne düşünürler diye merak edilir."

Anayasa değişikliği, başörtüsü ve parti kapatma gibi hukuki alandaki yorumlamaların devlet geleneğimizdeki mantıksal dayanağının izlerini sürmeye çalışır-

Doç. Dr. Mustafa Aydın

ken de Aydın ilginç tespitlerde bulunuyordu:

M. Aydın: "1960"lara kadar bu yukarıdaki seçkinler yapısının halkın düşünceleriyle ilgili herhangi bir kaygısı, endişesi yoktur. Ancak 1940'lı yıllardan sonra, onları çok partili hayata zorlayan şeyler vardır. Daha çok demokratik girişimlere dair Batı da zorlamaktadır. Biraz da mecburiyetten, bu nedenlerle seçimlere gidilir. Hatta sistemin 6 ilkesi içerisinde 1937'e kadar özellikle de laiklik demokrasi yoktur. Cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik 5-6 tane ilke vardır. Ama bunun içerisinde laiklik yoktur. 1950'ye kadar demokrasi de yoktur.

Cumhuriyet tarihinde kırk yıl 20'lerde kurulduğu düşünülürse 1960"lara kadar herhangi bir darbe olmaz. Bu önemli bir şeydir. Sebebi de halkın müdahale edilmesi gereken hareketleri yoktur. Pekiyi, 1960'da neden vardır?

1950, 54, 57 tarihlerinde yapılan üç seçim, çevrenin inisiyatifini temsil eden, onun seçimiyle içinde temsilcilerden oluşan meclis, çevrenin inisiyatifıyla ülkede etkin bir konuma gelir. Bu durum, yani merkez içi bürokratik yapıya, seçkin yapıya karşılık halkın inisiyatifini de gündeme getiren - aslında seçkinliği yok saydığı, ortadan falan kaldırdığı yok. Hatta sistemi devletin temel esprilerini güçlendiren, Atatürk'ü koruma kanunu Demokratik Parti döneminde çıkarılmıştır. - Sistemin temel esprileriyle ilgili değişikliklerden hiç biri ne düşünülmüş nede yapıldığı halde, halkın inisiyatifini bunları tedirgin eder telaşa kapılırlar 1960 yılında bildiğiniz gibi 27 Mayıs darbesi dediğimiz darbe yapılır. O darbe aslında cumhuriyet tarihindeki ilk darbedir. İlk müdahaledir."

Umran: İkinci Meşrutiyetin ilanına sebep olan, yani o zaman Cumhuriyet kurulmuş değil ama iktidarı inisiyatifi ele alması anlamında değerlendirecek olursak ilk askeri darbeyi aslında cumhuriyet öncesinde sistemin kuruluşu anlamında 1908'e kadar götürebilir miyiz?

M. Aydın: Götürebiliriz. Cumhuriyet dönemiyle sınırlandırmak da uygun olmaz. Aslında uzun dönemdir hatta ona 17. yy.'dan itibaren, 18. yy.'dan itibaren sarayda bazı entrikalar, saray çevresinde bazı oluşumlar ve nihayet İkinci Meşrutiyet hareketini düşünecek olursak bunlar aslında askeri darbedir. Yalnız bu askeri darbenin temel özelliği meşrutiyet kelimesinden hareketle söylüyorum, meşrutiyet biliyorsunuz şartlı saltanat, şartlı padişahlık, şarta bağlanmış padişahlık demektir, İttihat ve Terakki'nin nihai otorite olarak kendilerini koymaları değildir. Enver Paşa, Talat Paşa veya başka bir İttihatçı. Bu padişaha da ne oluyor? Bunun yerine bizim oturmamız lazım diye düşünmemişlerdir.

Hatta çok ilginçtir 1913 yılında karar alırlar. Padişahımızın eli ayağı bağlandığı için devlet gidiyor. Padişah güçlendirilmelidir diye. 27 Mayıs'tan önceki askeri hareketler, darbeler biraz daha aşağıdaki imkanları elde etme, yönetme, arka toplama gibi daha aşağı bir seviyededir.

Cumhuriyet dönemi 1960 darbesiyle başlamış oluyor. Yalnız 1960 yılındaki darbeden sonra çok önemli bir gelişme var. İçindeki bulunduğumuz durumu iyi değerlendirebilmek açısından bunu söylemek istiyorum. 60 darbesinden sonra yeni bir düzenleme yapılır. Yeni bir anayasa çıkartılır. Daha meşru, insan hak ve özgürlüklerinin önünü açan, çok

demokrat dedikleri bir anayasa. Bu düzenleme şudur, siyaset ve bürokrasi arasında kesin bir ayırım vardır, biliyorsunuz bürokrasi seçilmeyen, atanarlardan oluşmaktadır. Siyaset ise bizzat seçilenlerden oluşan bir şeydir. 60 darbesi, seçilenlere karşı, halkın ilerde bu seçkinleri geriletebileceği endişesiyle yapılmış bir şeydir. Yani iktidara ortak olma hiçbir zaman kabul edilmemiştir. Ortak olarak kabul etmemek aslında; siz bir figüransınız, bizi desteklersiniz, biz sizi çağdaşlaştırırız, kalkındırırız, götürürüz demektir

Umran: Bir anlamda 60 anayasasıyla beraber seçkin yapının hukukileştiği söylenebilir mi?

M. Aydın: Çok doğru. 60 darbesinin arkasından gelen anayasa, oraya yazılan biçimde hukukileştirilmiş oluyor, siyaset ve bürokratlar arasında ayırım yapıyor. Seçilenler meclis, parlamento, kabine, hükümet, atanarlar içerisinde de yenilendiği söylenebilir. Bunlardan en önemlisi anayasa mahkemesidir. Yüksek öğretim organları -YÖK değildir adı, YÖK 80 darbesinin bir ürünüdür-yargı organları, özellikle anayasa mahkemesinin, yeni oluşması açısından kurulmuş kesimi bir bürokratik yapıdır ve bunlara şu denir; sistemin sahibi sizsiniz. Nihai söz size verilmiştir.

Bu arada bir parantez açarak bir başka ilginç gelişmeye de dikkat çekmek istiyorum. 1950 yıllarının ortalarında 55, 56 gibi Nato üyeleri birliği ülkeleri arasında kurulan başka merkezi örgütsel yapıda devreye girer. Batı dünyasında gladio yada işte son zamanlarda Ergenekon diye ifade edilen, derin devlet daha doğrusu devletin arka planına mevzilenmiş, bütün olup bitenler karşı-

sında gözlemci, topluma yön veren, iktidarı denetleyen ve belli güçleri gerektiğinde harekete geçiren arkada bir yapılanma ki bu yapı 1978’li yıllarda bütün batı dünyasında temizlendi. Çünkü illegal hareketler cinayetlere yasa dışı işlemlere karşı varlığını sürdürüyordu.

Umran: Yani Ergenekon gibi oluşumlar, 1950’de hukuki bir zeminde mi kuruldu?

M. Aydın: Nato çerçevesi altında alınan bir kararla ona üye olan ülkelerin ortaklaşa kararları ile yapılmış bir şey, yıl 1955 olsa gerek.

Umran: Aslında merkez çevre tanımlaması daha da belirginleştiği bir süreç yaşıyoruz. Buna da Türkiye de 80’de Yüksek Öğrenim Kurulu’nun biraz daha belirginleşen yapısı, 50’lerden başlayan 60 anayasasıyla hukukun, bugün anayasa mahkemesiyle belirginleşen kurumların marifetiyle, sizin söylediğiniz atanmışların sahip olduğu bir yapı ortaya çıkıyor. Yani burada halkın ideolojileri eğilimleri bunlar zaten

baştan iptal edilmiş gibi oldu. Talepleri iptal edilmiş oldu. Bu mesele insanlarda ne gibi sorunlar ortaya çıkarır.

Seçkin zihniyetin halktaki olumsuz etkileri, bir güvensizlik, bir meşruiyet problemi -yani hukukta, eğitimde bütün kurumlarda, arkadaki bir yapılanmanın Türkiye’yi yönettiği şeklindeki düşünceden hareketle, insanların oylarının bile geçersiz sayıldığını düşünmesi bir meşruiyet problemini orta-

ya çıkarır mı?

M. Aydın: Evet, meşruiyet problemini ortaya çıkarır. Tabi meşruiyet problemi siyasette çok önemlidir. Meşruiyet toplumun yöneticilerini, yönetim biçimlerini itaate layık saygıya değer olması; gerilimsiz, sıkıntısız kabul etmesi ile ilgili bir şeydir siyasi literatürdeki meşruiyet; yani bir dayanağa bağlı olarak bir temel espriye bağlı olarak toplumun onu kabul etmesi ile ilgili bir şeydir. İtaate layık, saygıya değer olmalıdır. Dolayısıyla meşruiyetin aslında dayanağı, kaynağı toplumun kendisidir. Toplum meşru olduğunu kabul etmesi gerekir. Şuna benzer bu; kerametın kendinden menkul olmamasıdır. Siyasiler ben meşruiyüm demekle meşru olmazlar. Yada yöneticiler, yukarıdaki elitler, seçkinler.

Meşruiyette halkın, yöneticilerin öyle görmüş olması gerekir. Tarih boyunca yönetimler öyle ya da böyle bir şekilde kendilerini meşru göstermenin yollarını hep arayıp bulmaya çalışırlar. “Tanırsanız tanırsınız, tanımazsa-

nız selametle, bizim için hiç önemli değil” diye düşünmezler.

Demokratik ortamların temel esprisi, seçilenlerin atanalar üzerinde bir etkinliğinin olmasıdır. Nihai söz mevcut bir anayasal düzen içerisinde, yasal çerçeveler içinde olur. Bu yasaları da seçilenler çıkarır.

Hukuk literatüründe ifade edilen kurucu irade, bütün bir toplumun topyekun seçime katılıp verdiği karardır. Karar veren bütün bir kitledir. 70 milyon diyelim 30 milyon seçmen vardır bu 30 milyon seçmen sandığa gitmiştir. Sandıktan bir şey çıkmıştır. Bunun üstüne kimsenin söz söyleme hakkı yoktur.

Günümüze kadar gelen gelişmelerde bürokrasi, sistemin sahibi olarak varlığını sürdürülmüştür. Bürokrasi, toplumu zaman zaman kendini de işin dışında bir yerde tutuyor, Türkiye’nin esas problemi, seçkinlerin, seçime katılmadan işin merkezinde durmasıdır. Buna siyasal literatürde, otoriter ve totaliter devlet mantığı denir. Orada duruyor ve toplumsal dönüşüme katılmıyor. Kendisi de toplumsal dönüşüme katılmayı **bulunduğu yerden** toplumu hizaya sokmak anlıyor. Biraz ileri, biraz geri, öndekilere diyor ki geri durun, arkadakilere diyor ki ilerleyin, hey sağdaki biraz geri çık filan türü. Böyle olmamalı.

İşte toplumsal değişme dinamiklerin bir yere geldiğini görünce her 10 yılda bir ortaya çıkan askeri darbeler bu amaçla yapılmıştır.

Umran: Türkiye’de yukarıdan yapılanma başarılı oldu mu?

M. Aydın: Şimdi nerden baktarsak bakalım bütün toplumların değişmesinde yukarıdan planlandığı gibi gitmez. Toplumların değişim dinamikleri siyasilerin

yani yönetenlerin ister bunlar bürokrat olsun ister seçilenler olsun yada atananlar olsun onların hep planladıkları, öngördükleri tarzda gelişmez. Toplumun kendine has dinamikleri vardır. Ekonomik, sosyal, siyasal, dini 70 milyon insanın bir yığın potansiyel eğilimleri vardır. Din vardır, etnik durumlar vardır. Dünyaya, dış politikaya bakış vardır. Ekonomik sorunlar vardır. Aileye bakış vardır. Bu eğilimler, bu dinamikler, Toplumsal değişimi yapan dinamikler, belli eksenlerde bir değişim geçirir ve birde bakmışsınız ki o seçkinlerin ta başlangıçta öngördükleri olmamıştır.

UMRAN: Türkiye bu uygulamalar son dönemde özellikle Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi, AKP'nin ikinci defa iktidara gelmesi ile birlikte başlayan süreçte, son birkaç yıllık süreç içerisinde sanki o klasik yöntemler ve seçkinler işi götüremiyor gibi.

M. Aydın: Şimdi seçkinlerin istediği gibi olmuyor. Çünkü, toplumun gelişim dinamikleriyle, seçkinlerin beklentileri bir birini tutmuyor. Şimdi onların beklentileri ve kafasındaki mantıksal kurgularıyla seçkinler toplumun potansiyel dinamiklerinde var olan şey aynı şey değil. Planlar, programlar, bu gelişim çizgileri aynı değil. Bakıyorsunuz toplum, toplum aslında önceki gibi durmuyor. Önceki yerlerde değil. O da önemli değişiklikler geçiriyor.

Umrn: Türkiye deki seçkin yapı ülkeyi bundan 100 sene önceki pozitivist anlayışla idare etmeye çalışıyor. Bu anlamda pozitivist anlayışını devam ettirme uğraşının paralelinde anayasa mahkemesinin kararları hakkında ne söylenebilir?

M. Aydın: Seçkin, 19. yüzyıldan kalma pozitif bir mantıkla

biraz daha dediğim gibi kameralist seçkin, despotik bir kafayla mantıkla hala orada duruyor. O ilkelere prensiplere göre bu toplum yönetileceğini ve götürüleceğini düşünüyor.

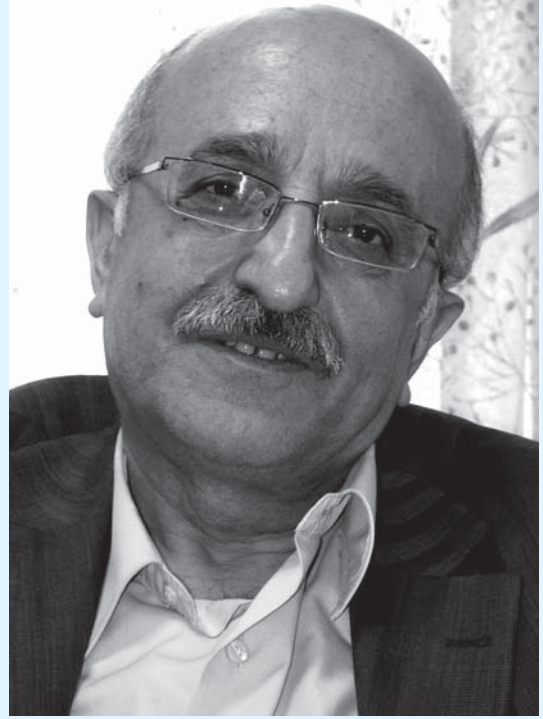
Silahlı kuvvetler hep müdahale ede geldi bu bürokratik yapı içerisinde. Sonra bu müdahaleler sonunda toplum hala kendi doğrultusunda gittiği görüldü. Ama 28 Şubat süreci asker konusunda derin güvensizlik uyandırdı. Bu silahlı kuvvetlerin kendi içinde yaptığı araştırmalarda kayda geçti.

Zannediyorum yukarda da, ya kardeşim bu iş pek böyle olmuyor. Bazı şeyler yapmak lazım. Başka şey bugün yeni bir yapılanma işte yani biraz bir kapıyı aralayalım. Cumhurbaşkanının seçilmesinde biraz böyle bir durum görülüyor. Biraz daha topluma inisiyatif sağlayalım. Daha önemli de silahlı kuvvetler müdahaleci olmaktan kenara alındı. Fiilen şuanda bu sürece asker karışmıyormuş görüntüsü veriyor.

Ve arka planda boylu boyunca uzanan derin devlet, alternatif devlet...

Bu iş daha yukarılara götürcek gibi gözüküyor. Rektörlerin çıkışını hatırlayın; bir bildi okuyorlar, bildiri okuyan şunu diyor: "Devletin diğer tüm kurumları birer birer teslim oldular, YÖK olarak teslim olmayacağız, sonuna kadar direneceğiz."

Evet burada direnecek başka bir kurum daha ortaya çıktı, çıkarıldı. Ta 60'larda kendisine özel

olarak tembih edilmiş bir kurum. Yargı organları Türkiye'nin merkeziyetçi seçkin yapılarında yüzünü başörtüsüyle ilgili olarak gösterdi. Fakat burada önemli bir konunun altını çizmek gerekir. Bu olup biten başörtüsüyle ilgili olarak ve indirgemek kesinlikle yanlış olur. Burada merkezi seçkin yapının bürokratik dayanakları itibarıyla atananların seçilenler üzerindeki bir egemenliği kurmanın bir girişimidir bu.

Süreçte bana göre de bir tuhafılık vardır. Aslında anayasada mevcut başörtüsü üniversitelerde yasak ile ilgili bir yasa yoktur. Bu çok nettir. YÖK yasının 17. ek maddesinde böyle diyor ve bunu anayasa mahkemesi iptal etmedi, anayasa mahkemesi şöyle dedi: "anayasa ihlali değildir bu, böyle bir şey gayet tabii net olarak yoktur. Ancak bir yorum yapmak gerekirse olmasa daha iyi olur. Yani yasanın devam etmesi aslında iyi olur. Bu bir hukuki mütalaa değildir. Anayasa mahkemesinin yüzü budur. Bu bir yorum ya-

sak girmesi söz konusu değil. Süreçte olması gerekenin aksine yasak yokken yasak sürüyor ve yargı seyreliyor, yürütme seyreliyor. Yürütme diyor normal duruma dönmüştür, yasak yoktur, kimseyi öyle sokmama gibi bir yanlışlık yapmamalıdır.

Anayasa mahkemesi üyeleri içerik olarak çok açık anayasanın 148. maddesini çok açık bir şekilde ihlal etti.

Ben bunu birkaç cümleyle ifade edeyim. Ben daha çok sosyal bilimci olarak bakmak istiyorum. Söz gelimi burada, anayasada anayasa mahkemesi yasaların içerik olarak, içeriğine müdahale edemez diye apaçık bir ilke olmasına rağmen içerik üzerinde bu yasayı rahatlıkla konuştu. İkinci hukukla hiç bağdaşmayacak bir şey oldu, lafızlarla hareket edilir hukukun temel esprisidir bu. Lafızdan hareketle anlama doğru gidilir. Lafızda başörtüsüyle ilgili, kılık kıyafetle ilgili tek cümle geçmediği bir yerde başörtüsünün mahkum edildiğine ilişkin bir karar olarak yansıtıldı bu. "Anayasa mahkemesi başörtüsüne artık dur dedi", şeklinde... Anayasa mahkemesi geçerliliğini

saydığımız iptalini takdir edici yani bu kararla geçerli saydığımız takdirde bile kılık kıyafet ile ilgili hiçbir karar verme hakkına sahip değildir.

Bir diğer husus, devletin eşit hizmetle ilgili kararını olumsuzluğunu dile getiriyor. Eşit eğitim, eşit haklar devletin vatandaşına eşit hizmet getirmesini yazmayan anayasa olamaz. Bir dördüncü mesele; daha çok açık bir toplum iradesine karşı çok net bir tavır alış vardır burada. Anayasa mahkemesi, toplumsal iradeye karşı net bir meydan okuma ile bunu iptal ettiğini deklare etmiştir.

CHP'nin başvurusunda, hükümet, bu yasayı çıkaranlar için kullanılan "Ak Parti laikliğin arkasından dolaşmıştır" ifadesi anayasa mahkemesinin ilk günkü açıklamasında da "laikliğin arkasından dolaşmıştır" şeklinde yer almıştır. CHP ile anayasa mahkemesi aynı ifadeyi kullanmıştır. Böylesi ilginç bir hukuki sakınca meydana gelmiştir.

Umran: Siyaset üzerindeki bu yükü, vesayeti kaldırma anlamında ne yapmalıdır, yapılabilecek şeyler nelerdir?

M. Aydın: Hiç kimse anayasa mahkemesinin kararları dokunulmazdır, herkesi bağlar düşüncesinin arkasına sığınma hakkına sahip değildir. Anayasa mahkemesinin dokunulmazlığı bu kadar siyasal, bu kadar ideolojik karar verildiği taktirde herkes tartışılır ve tartışılmak zorundadır.

Onun için benim kanaatim şu, yapılması gerektiği seri bir iş var.

1- Evet meclisin geleceği için, ülkenin geleceği için kesinlikle meclis bu kararı yok saymalıdır. Anayasayı aştığı için yok saymalıdır.

2- İki AKP aslında reddi tahkim talebinde bulunmalıdır. Çünkü anayasa mahkemesinin bu kararı bundan sonra en önemli dayanaklarından birisini oluşturuyor. Çünkü, AKP'nin kapatılmasında kullanılacak olan anayasayı delme, laiklik karşıtı odak oluşturma aksi taktirde meşrulaşmış olacak.

3- Bu aşamada kapsamlı bir anayasa değişikliği düşünülemez demeyelim. Halka verilen sözlerden birisi de kapsamlı bir anayasa değişikliği yapacağına ilişkin vaadidir. Bu vaat yerinde duruyor. Bu vaadi yerine getirilmesi gerekir.

4- Bunun neticesinde gerekirse 2009'un baharında gerekirse bu referandum dan sonra Hazine sonlarında genel seçime de gidebilir. Ama bu dediklerim hiç yapılmadan genel seçime gitmenin anlamı yoktur.

Aksi taktirde süreç bizi farklı mecrala sürüklüyor. AKP kadroları, İslamcı bir söylemden muhafazakar bir söyleme geldi. Toplum yavaş yavaş milli manevi değerleri izole edilmiş daha yıpranmış daha liberal görüşlere, dini duyarlılığı askıya almış bir kitleye dönüştürülmeye götürülüyor.

Umran: Teşekkür ederiz.

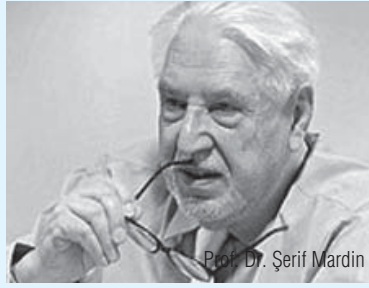
M. Aydın: Ben teşekkür ederim...

ŞERİF MARDİN MİNYELİ ABDULLAH'I NEDEN OKUDU?

Asım ÖZ

"Biz yaşamlarımızdaki anlatıları sonuna kadar yaşadığımız için ve kendi yaşamlarımızı sonuna kadar yaşadığımız anlatılara dayanarak anladığımız içindir ki, anlatı formu başkalarının eylemlerini anlamak için elverişlidir"
(MacIntyre; 2001)

İlk kez Wilhelm Dilthey tarafından *Das Leben Schleiermachers* (1870) adlı eserinde kullanılan *bildungsroman* türünü Şerif Mardin türün kendine özgü unsurlarını içinde barındıran iyi bir örnek olarak gördüğü *Minyeli Abdullah* üzerinden Türkiye'de yaşanan toplumsal değişme sürecini anlamaya çalışır: "*Minyeli Abdullah, Cemal Abdül Nasır'ın imansız Mısır'nda, Mısırlı bir genç olan Abdullah'ın maceralarını anlatan Türkçe bir Bildungsroman'dır. Bir delikanlı olarak Abdullah, memleketi Minye'de devletin anlayışsızlık duvarına durmadan başını çarparken kendisini Abdül Nasır'ın hapisanesinde bulur ve orada gerçek bir İslam toplumunun Mısır'da kurulması için yaptığı planını tamamlar. Serbest kalınca, İskenderiye tren istasyonunda züğürt bir hamal olarak örnek bir Müslüman yaşamının yol göstericisi olmaya devam eder. En sonunda, gelişme çağındaki bir çok genci İslâmcı aktivist olarak eğitmek üzere yeterince para biriktirir.*" (Mardin, 2008:11) Bu romanın mekan olarak Mısır kasabası Minye'de geçmesinin yazarın otoriter Türk devletinin takibatından kurtulmak için özellikle seçildiği-

Prof. Dr. Şerif Mardin

ni ifade eden Mardin bu romanın irdelenmesi yoluyla Türkiye'deki laiklik, modernleşme ve İslam ilişkisinin ele alınabileceğini düşünür. Bunu da "*kitabın resmetmeye çalıştığı şey, Müslüman inanının herhangi bir laik toplumdaki olumsuz vaziyetidir*" (Mardin, 2008: 11) sözleriyle açıklar. Aradan geçen yıllarda aslında değişen fazla bir şey olmamıştır. Şerif Mardin, Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda, Sosyal Sorunları Araştırma ve Çözüm Derneği'nin (SORAR) düzenlediği 'Mahalle baskısı' konulu toplantıda yaptığı konuşmasında laiklik kavramının tartışılmazlığı üzerine söyledikleriyle bunu ortaya koymuştur: "*Türkiye'de hiçbir konuyu sonuna kadar tartışma geleneği yoktur. Başbakan 'laikliği tartışmıyoruz' dediği zaman bunun çok derin bir seviyede doğru olduğunu düşünüyorum. Laikliği*

tartışmaktan korkuyoruz. Yani laikliği tartışırsanız günlerinizi hapiste geçirebilirsiniz."

Mardin'in bu romanı değerlendirdiği görüşlerden önce *bildungsroman* türüne değinmenin gerekli olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu roman türünün sosyal bilimler literatüründe ve edebiyat tarihinde dini olandan seküler olana doğru yaşadığı değişim sürecinin tersine döndürülmesiyle de ilgili bir durumdur bu. İyiye, güzele ve doğruya dair düşünce üretme ya da gündelik yaşam pratiğini kuru törensellikler ötesinde anlamlandırmak bakımından da önemli bir açılım sunar *Minyeli Abdullah*.

Almanca bir terim olan "*bildungsroman*"ın, etimolojisi açısından bakıldığında "*bild*" sözcüğünden türediği görülür. Susan Ashley Gohlman, resim, tablo anlamına gelen "*bild*" sözcüğünün ilk olarak din adamları tarafından tanrı imajının yeniden kazanılması anlamında kullanıldığına işaret eder. Buna göre, Tanrı tarafından kendisinin bir sureti olarak yaratılan insan, ilk günahtan sonra Tanrının lütfünü kaybetmiştir. İşlediği günahtan arınmak isteyen insan, kendini yaratıcısının sevgisini ve lutfunu yeniden

kazanmaya adar. Bunu başarabilmesi için insanın, kendini gözden geçirerek eksik ve kusurlu yönlerini düzeltmesi gerektiğine inanılıyordu. Aydınlanma çağına gelindiğinde bildung teriminin dini çağrışımlarının yerini daha laik olanları almaya baslar ve 18. yy.ın sonlarında bildung terimi, aydınlanmış ideal laik insan modeli için kullanılmaya başlanır. Bu açıklamadan yola çıkılarak kısaca bildung, bireyin kendini yetiştirme, geliştirme süreci olarak tanımlanabilir. *Bildungsroman* da bireyin bu gelişim sürecini anlatan roman türüne ad olarak değerlendirilebilir. Ancak bildungsroman tanımında farklılıklara rastlamak da mümkündür. Gohlman bildungsromanı “*yaşamın ona sunduklarını test etmek üzere dünyaya açılan genç, masum bir adamın yaşam öyküsü*” olarak tanımlar. Susan Howe ise “*genel gelişim ve kendini yetiştirme romanı*” şeklinde açıklar. Diğer yandan Michael Minden bildungsromanı, “*birey ve dış dünyanın sürekli etkileşim halinde olduğu, kaderin yanında bireyin kendi iradesinin de üzerinde rol oynadığı gelişim süreci*” olarak anlatır. Tüm bu farklı ve esnek tanımları gözden geçiren Margaret Drabble, hepsinin ortak özelliklerinden yola çıkarak en yaygın tanımıyla bildungsromanın, “*çoğunlukla öz yaşam öyküsü niteliğinde, genç bir kahramanın genellikle ergenlikten yetişkinliğe doğru gelişimini anlatan roman türü*” olarak ele alınabileceğini ifade eder. The Concise Oxford Dictionary’nin bildungsroman tanımı ise “*kahramanın erken yaşamı ve gelişimini anlatan roman türü*”dür. Petru Golban, bildungsromanın yaşamın özünü ve anlamını, dünyanın işleyişini anlamaya çalışarak kendine bir yaşam ve düşünce tarzı edinmeye çalışan, çoğunlukla erkek, duyarlı bir kahramanı olduğuna işaret eder. Roman da kahramanın çocukluğu kısaca

anlatıldıktan sonra gençliği ve genç yetişkinlik dönemi üzerinde durulur (Yıldırım, 2006)

Şerif Mardin Hekimoğlu İsmail’in ilk olarak 1967 senesinde *Babılade Sabah* gazetesinde tefrika edilen *Minyeli Abdullah* (sekseninci baskı 2008) adlı romanını bir yandan Türkçe’de bildungsromanın çok satan örneklerinden biri öte yandan da bilinçli yada bilinçsiz olarak Batı’nın kimi model ve şablonlarını devralmanın kimi zamanda reddetmenin bir örneği olarak görür. Bu romanın edebiyat tarihindeki yerinin anlaşılabilmesi için Tanzimat öncesi Osmanlı toplumundaki edebiyat anlayışına dikkat edilmesi gerekmektedir. Topluma dair ahlaki eleştiriler barındırsa bile Osmanlı döneminde edebiyat bir toplumsal değişim enstrümanı olarak görülmemiştir. Osmanlı’nın topyekûn değişim sürecinde edebiyatın kendisi fevkalâde güçlü bir değişim aracı olarak oraya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde de edebiyat yurttaşlığın hayali laik birliğinin kurulmasında etkili bir araç olarak tasarlanmıştır. Şerif Mardin’e göre *Minyeli Abdullah* kişinin anlam dünyasına biçim verme sürecinde anlatının ve ideal bir İslami yaşam biçiminin ne olabileceğini gösteren popüler bir örnektir. Müslüman kültürel çerçeve içinde Batı kültürünün ürünlerini okuma deneyiminin bir sonucu olarak roman çağdaş dünyada İslam’ı anlamak için irdelemek zorunda olduğumuz göstergelerden biridir. Mardin bu eseri bir yandan yapay bulurken öte yandan bu eserin türü üzerinden hareket ederek Türkiye’deki değişim dinamiklerini anlamaya çalışır. Roman oldukça didaktik ve propagandist bir yapıya sahiptir. Eğer roman bu niteliğe sahip olmasaydı bu kadar popüler olması da beklenemezdi zaten.

Minyeli Abdullah’ın farklılığına ve önemine işaret ederken şunları dile getirir: “*Minyeli Ab-*

dullah (. . .) romanı için ilk elde ilgi çekici olan şey, bu ürünün Türkiye’ye on dokuzuncu yüzyılda ithal edilmiş yeni bir edebi türün örneği olmasıdır. O zamandan beri bu tür, yani roman, Türk okurları kazanmak konusunda çok büyük bir başarı sağlamıştır, bununla birlikte romanlara günümüzde romanlara duyulan açlık tüm İslami kültür sahalarında da görülmektedir. Türkiye’de roman duyulan ilgi, Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923’teki kuruluşundan bu yana gerçekleştirilen laik eğitim politikalarının değiştirilemez kazanımlarından biridir. İster Arapça, Farsça ya da isterse Türkçe yazılmış olsun, tüm örneklerde, romanın cazibesi, geleneksel edebiyatın kalıplaşmış tiplerinin yerini alan bir özellik olarak, nevi şahsına münhasır insani özellikleri betimlemesi dolayısıyla bireyciliğin Müslüman okuyuculara, onlardan habersiz, sessizce nüfuz etmeyi sürdürürken kullandığı ustaca yöntemlerden biridir.” (Mardin, 2008: 11)

Mardin romanın yazarın kişinin ast subayken Teksas’ın bir kentinde yaşamın kilise etrafında biçimlendiğini fark etmesiyle hem kendi İslami mirasıyla yeniden bütünleştiğini hem de bu mirasın günümüz insanı için yeniden sunumunun gerekliliğine ilişkin bir sorumluluk düşüncesinin geliştiğinin altını çizer. Yazarın toplumsal faydayı gözeterek eserini yazmış olmasını önemseyen Mardin eserin “*hem kullanılan tür, hem de modernliğin etkisi altındaki bir Müslüman’ın gündelik yaşamından kesitleri, modernliğin günlük yaşamı etkileme biçimleriyle bir arada sunan bağlantılar içer*” mesiyile farklılaştığını yani İslam’ın bugünün içinde yaşanan bir hayat tarzı olmak bakımından önemli olduğunu ifade eder. Bunu yaparken Seyyid Kutub’un *Yoldaki İşaretler*’de ifade ettiği Müslüman idealini yani “*sırf geçmişin hatıralarında gizli olan tarihsel biçim değil, aynı za-*

manda bu günün gereği ve geleceğin umudu olarak” ortaya çıkışını vurgulama gereği duyar.”(Mardin, 2008: 12) Burada şunu belirtme gereğini duyuyorum. Şerif Mardin gerek Necip Fazıl gerekse Hekimoğlu İsmail bağlamında genel ve totolojik bir biçimde Seyyid Kutup’la özdeşleştirme hatasına düşüyor. Elbette İslam dünyasının çeşitli coğrafyalarında meydana gelen İslamcı yeniden canlanma çerçevesinde bu isimleri yan yana anmakta bir sakınca olmayabilir. Ama bunları eşitlemek hatalı ve yanılgılı bir bakış olarak önümüzde durmaktadır. . Yine aynı şekilde *Minyeli Abdullah* dışında İslami *buildingsroman* olarak görülebilecek *Gül Yetiştiren Adam*, *Sıfırüç Depremleri* gibi romanlar ilkinde göre daha omurgalı eserler olarak önümüzde dururken salt bu romana odaklanmak popüler ve yaygın olan üzerinden edebiyat zihniyet meselelerini analiz etmek bakımından gerçekliği eksik çerçevelemektir.

Minyeli Abdullah bir yandan 1960’lı yıllardaki ideal Müslüman tipi kendince inşa eder. Öte yandan Türkiye gerçekliğini özellikle nurlular üzerinden anlatmayı dener. Romanın kahramanı Mısırlı Abdullah’ın tipik bir nurlu gibi konuşması, risalelerden pasajlar okuması bunu kanıtlayan bir örnektir Şerif Mardin’in bu romanı bu kadar önemsemesinin bir diğer nedeni olarak Cemil Meriç’in tavsiyesi ile incelemeye başladığı Said Nursi konusu burada anılabilir.* Bu romana değindiği sempozyumun yapıış tarihinin de 1989 olması bu noktada bir ip ucu olabilir.

İslami olanla laik olan seçkin-cü kültür arasındaki sembolik mücadelenin iki zıt kutbu olarak imam ve öğretmen üzerine Cumhuriyetçi nostaljik bellekte yer alan sembolik/simgesel karşıtlık bu gün için aşılmış vaziyettedir. Cumhuriyetin aydın kızı Feride ya da Köy Enstitülü yazarların öğ-

retmenleri aynı kalmış olabilir. Ama eğitimci olan çoğu kişi tabir caizse biraz imamlaşmış, imamlar ise hem bilgi hem de sunum bakımından biraz öğretmenleşmiştir. Dolayısıyla bu gün Hüseyin Karatay’ın *Sürgün Öğretmen* olarak andığı öğretmenler hem sembolik olarak hem de pratik olarak sürgünlükten kurtulmuşlardır. Bu süreçte yani Türkiye’de uygulanan laik kimlik politikalarını İslami referans çerçevesinde kimi zaman örtülü olarak kimi zaman açık olarak sorgulayan bir tavrın etkinleşmesi sürecinde *Minyeli Abdullah* romanına sembolik ve merkezi bir değer atfeder Şerif Mardin. Bu romanı daha önceden *İslami arabesk* (*Kitap Dergisi Haziran 1989 sayı:28*) ya da *İslamcı popülizm* çerçevesinde ataerkillik, romansal özgünlük gibi çerçevelerde eleştiri getirenlerden (Kenan Çayır, Ahmet Sait Akçay) daha farklı olarak edebiyat sosyolojisi ve zihniyet meseleleri çerçevesinde romanı çözümlemeyi denemiştir. Andığımız yaklaşımların bu romanı çözümlemede bir miktar açıklayıcı değeri olmasına karşın, somut Türkiye koşulları çerçevesinde dile getirdikleri eleştiriler çoğu zaman “havada” kalmıştır. Mardin belki bu roman özelinde ilk kez böyle bir romanın yazım sürecine neden olan etkenleri tam olarak saptama girişiminde bulunmuştur.

Onun *Minyeli Abdullah* konusundaki yaklaşımları Türkiye’de özellikle Türkçe edebiyat ve düşünce dünyasındaki süreklilikleri anlama hele hele laiklik noktasındaki eski ama yeni yeni popülerleşen açıklamalarının arka planına nüfuz etmek bakımından önemlidir.

* Şerif Mardin 1988 yılında Said Nursi konusu ile ilgili çalışmasını bitirmiş. Çalışma 1989 yılında Suny Pres tarafından yayımlanmıştır. Çalışma 1992 yılında *Bediüzzaman Said Nursi Olayı Mo-*

dern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim başlığıyla İletişim yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışma ile ilgili olarak şunları söyler Mardin: “1980’lerin başıydı. Said Nursi konusuna yöneldim. Cemil Meriç’e gitmiştim. Cemil Bey bana, “bu Said Nursi denen adamı ciddiye almak lazım” dedi. “Eh peki” dedim ben de, “madem ki ciddiye almak lazım bir bakayım.” Ondan sonra, Said Nursi üzerine çalışmaya başladım. Çok uzun sürdü o çalışma. 1982’den 1989’a kadar. Tespitlerimi sınavacağım kimde yoktu. Çünkü yeni materyaller üzerinde yeni bir çalışma tarzına girmiştim. Suat Alkan isimli nurlu bir arkadaşımız vardı. “Şu Said Nursi’nin yazılarını bir türlü anlayamıyorum” demiştim. Suat Bey de; “Siz Rainer Maria Rilke’yi bilir misiniz?” dedi. Bilmiyordum. “E okuyun. Said Nursi’yi anlamak için oradan geçmeniz de bir fayda olabilir.” dedi. Böyle bir şey söylemesi bana çok ilginç geldi... Yavaş yavaş çalışmamı geliştirmeye başladım. Ancak araştırmayı olmasa gerektiği gibi yapamadım.”

Kaynaklar

- (“Şerif Mardin ile “Türk Siyaset Düşüncesi” Üzerine” Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2004, 357-381)
- MACINTYRE Alasdair(2001) *Erdem Peşinde*, Çeviren: Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- MARDİN, Şerif(2007) (Ed)*Ortadoğu’da Kültürel Geçişler*, Çeviren: Birgül Koçak, DoğuBatı Yayınları, Ankara
- İSMAIL, Hekimoğlu(2008) *Minyeli Abdullah*, Timaş Yayınları
- YILDIRIM, Serap(2006) *İngiliz Edebiyatında Bildungsroman Geleneği: Henry Fielding’in Tom Jones, Charles Dickens’ın Great Expectations (Büyük Umutlar), James Joyce’un A Portrait Of The Artist As A Young Man(Genç Bir Adamın Sanatçı Portresi) Adlı Romanları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri Ve Edebiyatları İngiliz Dili Ve Edebiyatı (Anabilim Dalı)
- AKÇAY, Ahmet Sait(2006) *Bellekteki Huriler*, Selis Kitaplar, İstanbul
- ÇAYIR, Kenan (2005) “İslami Edebiyat”, Milliyet, 5 Mayıs 2005

FUTBOLUN METAFİZİĞİ*

Ahmet DAĞ

Futbol asla sadece Futbol değildir.

Simon Kuper

Aslında bu ay yargı, hak ve adalet üzerine yazmayı planlamıştım. Gündemin yuvarlaklığı ve futbol topunun gündemin merkezine oturması, bunaltıcı sıcakların da üzerimize abanması ciddi konuların buharlaşacağını işaret ediyordu... Bu yazıyı yazmamı tetikleyen şey ise şahit olduğum bir olaydı: Sabahın dokuzunda kalabalık bir toplantı odasına saçlar havaya kalkık, pörtlemiş gözlerle ve kaymış suratla dalan şaşkın bir tip panik içerisinde "Spor gazetesi var mı?" diye soruyordu. Kendi kendime içimden "Rüyada mı gördün be herif!" dediysem de adamın iştahlı spor gazetesi aramasına engel olamadım.

Baudrillard "Cool Anılar 4-5" adlı kitabında Dünya Kupasının final gecesinde insanların Fransa'nın en ünlü hukuk davasını konuşmadıklarını, günlerce final maçını konuştuklarını ifade eder. Siyaset gündeminin hızlandığı, yargının başörtüsü kararının tartışıldığı, kapatma davasının seyrinin konuşulduğu bir gündemin ortasına pat diye futbol topu düştü. İnsanlar siyasette ve ekonomide olabilecek korkunç hadiseleri unutarak Milli Takımın galibiyetlerine kilitlendi. Öylesine ki devlet ricali bile bu meseleye

kaptırdı kendini. Bunları söyleyip futbol eleştirisi yaparak milletin sevincine çomak sokmayı düşünmüyorum. Milletin yeni bir din bulduğunu yada paganlaşma temayülünde olduğunu da ifade etmeyeceğim. Ama bazı meseleleri anlamada ve yorumlamada bazı sorunlarımızın olduğu EURO 2008 maçları sonucunda ortaya çıktı. Eski bir futbol fanatığı ve hasbelkader eski bir futbolcu olarak bazı açıklamalar ve sevinç tepkilerini oldukça yadırgadım ve tuhaf olarak algıladım. Hele ki kendilerine gün doğan spor yorumcularının dengesiz, akıl dışı, ucunun nereye gittiğini bilmeyen açıklamaları oldukça dramatikti. Portekiz'e yenilen Milli Takım futbolcularına ve kendilerine hedef olarak aldıkları Fatih Terim'e yönelik demeçler oldukça fütursuzca idi. Aynı ülkede insanlar bir gün yüz yüze bakacağını düşünerek üslubunu ve söylemini şekillendirir. Medya spor yazarları ve taraftarlar "imparator" diye göğe çıkarılan Fatih Terim'i futbolu bilmezlikle, kafasının dikine gitmekle suçlarken futbolcuları da ruhsuzlukla suçluyorlardı. (eğer sen bir adama millet olarak *imparator* dersen onun da astığı astık kestiği kestik olur.) Bu saldırı İsviçre maçına kadar sürdü. İsviç-

re maçında mağlupken maç sonunda galip gelmemizle Doğu toplumlarının mistik bakış açısı kendini futbolda da gösterdi. Futbolda galip gelmenin adı artık mücadele, iyi futbol, pes etmeme değil mucize idi. Golü atan Semih de kurtarıcı yani mesihdi. David Hume bile mucize kavramına mesafeli yaklaşırken bizim spor yazarlarımızın hatta devlet büyüklerimizin diline bile pelesenk oldu. Çekoslovakya maçından sonra Yeni Şafak gazetesinin spor yazarı Osman Tamburacı "*Bu bir mucize: Kur'an'ın yazılması gibi*" -hâşâ sanki Kur'an birilerince yazılmış gibi- diyordu.

Evet Futbol beyaz cam/televizyonla birlikte sadece futbol olmaktan öte bir şey haline geldi. "*Televizyonla birlikte, futbolun çehresi değişmiş ve futbol dünya ölçeğinde yaptığı devrimi televizyonla yapmıştır.*"¹ Kitleler futbolla büyülenmiş ve coşturularak yer yer trans haline geçirilmişler bazen primitif hallere düş/üröl/müşlerdir. Statlar insanların kendilerinden geçirilip hipnoz edildiği, uyutulduğu mekanlara dönmüştür. Nitekim Real Madrid'in 100 binden fazla seyircileriyle futbol oynadığı Bernabau stadının yapımının emrini veren İspanya Kralı Franco ?**Bana**

150 bin kişilik bir uyku tulumu yapın!" diyordu. Yine içinde Futbol da olan 3-F ile her ülkeyi rahatlıkla yönetebileceğini söylüyordu Franco... Milli takımın galibiyetini kutlayan bir Futbol fanatiğine engel de konul/a/maz. Bu futbol fanatiğine kırmızı ışıktan geçmek, tırla ana caddelere dalmak, havaya kurşun sıkmak, hasta var mı, bebek uyuyor mu sorularına başvurmadan sonuna kadar kornaya abanmak, alkollü araç sürmek kısaca çoğu şey serbesttir. Bunlar "laissez faire laissez passer/ bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" kuralına tabidirler. Hatta ve hatta bu fanatikler bir araya gelip kendilerine maç sonrası gürültü yapıyorsunuz diye tepki gösterenleri bile döverek öldürebilirler. Nitekim Hırvatistan maçından sonra Bursa'da 5 kişi kendilerini gürültü yapmaması için uyarın vatandaşı döverek öldürme yetkisine sahip olmuşlardı. Yine Futbolun kendisi kutsal olduğu için kutsalmıza da saygısı olmayabilir. Yüzüncü yılında şampiyon olan Fenerbahçe "Rio karnavalına benzer bir etkinlik" düzenlemiş. Samba yapan kızlar, şampanyaların patlatıldığı podyumlar kurulmuş ve tüm bu müptezellikler Regaip kandilini camide yad edenleri rahatsız edecek şekilde gerçekleştirilmiştir.

Maç sonraları televizyonlarda yapılan yorumlarla sabaha kadar şapşallaştırılan, zihni dumura uğrayan kitleler meydana gelmiştir. Futbol kendi başına bazen bir din bazen bir ritüel bazen bir kültür olmuştur. Ama özüne daima kutsallık iliştilmiştir. Bu kutsallığı ifade eden iki çarpıcı örnek; ünlü emekli futbolcu Diego Armonda Maradona ve Sergen Yalçın'ın sözleri: Maradona 86 Meksika Dünya Kupasındaki İngiltere maçı sonrasındaki yorumu şöyleydi:

"Bir insana kimse boş yere Tanrı muamelesi yapmaz." Yine Sergen ise **?Futbolun ilahları karar vermiş bir kere, bizi arkadan itiyorlar.. Yine en olmayacak anda maçı çevirdik, Hırvatları moralman bitirdik ve kazandık.. Artık kupaya dek yolumuz var..**" Futbol yorumcusu böyle bir söylem geliştirirken seyircisi ise ilginç söylemler ve eylemler gerçekleştiriyordu. Boca Juniors'un stad-yumu La Bombonera'nın giriş kapısında yazan cümleler şunlar: "Boca es mi religion, Maradona es mi dios, La Bombonera es mi iglesia" (**Dinim Boca, Tanrım Maradona, Mabedim La Bombonera**).

Bize özgü bir sevinç gösterisi de Kütahya'da gerçekleşiyordu ve bir haber de aynen şöyle idi: Türkiye'nin Hırvatistan'ı penaltılarla yenerek yarı finale yükselmesi tüm yurttaki olduğu gibi Kütahya'da da sevinçle karşılanırken Yıldırım Beyazıt Mahallesi'ndeki Hacı Halit Güzen Camii imamı Kazım Filiz, hakemin bitiş düdüğünün ardından camiye gelerek minareye çıktı ve sela okudu. İmam Kazım Filiz selanın sonunda "Hırvatistan vefat etmiştir, Allah rahmet etsin" dedi.

Futbolcular azimleriyle, mücadeleleriyle, futbola bakışlarıyla, gerek saha içinde gerekse saha dışındaki davranışlarıyla yine maç sonrası demeçleriyle, dua için arşa kaldırdıkları elleriyle, dualı dudaklarıyla takdiri ve tebriği hak ediyorlar. Ama saha dışındakiler için aynı takdirde bulunmak zor. Dışarıda ne söylediğini ve ne yaşadığını bilmeyenlerin futbolculardan öğreneceği üç şey vardır: **Ter dökmek/mücadele etmek, pes etmemek/direnmek ve dua etmek/Allah'ı unutmamak.**

Batı düşüncesinde Bergson, Bernard Russel'in son dönemleri, yerli düşüncede Nurettin Topçu, Mehmet Akif, Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa pozitivizme ve materyalizme karşı metafiziğin yani maneviyatçılığın yeniden dirileceğini umut ediyorlardı ama umdukları maneviyatçılık böyle müptezel bir maneviyatçılık değildi.

Notlar

* Yazının başlığı konusunda bana öneride bulunan İsmail Yıldız'a teşekkür ediyorum.

1 Kaplan, Yusuf, *Futbol Pratiğinin Teorisi: PUTbol Paganizmi*, Umransay, sayı: 94 Yıl: Haziran 2002

ANADOLU'DA YAŞAMANIN BÜYÜK BEDELİ

Kamil KALEM

Yakın zamanda ülkemizde yaşanan siyasi, ekonomik ve askeri olayları veya karmaşaları son iki amerikan başkanlık seçimleriyle birlikte yaklaşan amerikan seçimleriyle irtibatlandırmadan anlamamız mümkün değildir. Son iki amerikan başkanlık seçimleri esasen ulus devlet ile küresel sermaye arasında yaşanan kıyasıya bir savaş olarak tarihe geçmiştir. Küresel sermayenin lideri; George Soros, son iki seçimi kazanan ve ulusal devletin savunucu lideri George Walker Bush'un seçilmesine engel olmak için büyük ve etkili kampanyalar düzenlemiştir.

ABD; komünizm yıkıldıktan sonra küresel bir imparatorluk kurmak için küresel sermayeyi bir süre kullanmış ve desteklemiş, ancak; küresel sermayenin, Amerikan milli menfaatleri aleyhine bir tavır sergilemesinden sonra, ulusal devlet yapısını savunmaya geçmiştir. ABD, ulusal devlet yapısını destekleyerek bilerek ve isteyerek küresel sermaye hareketini direk karşısına almıştır.

Birçok komplo yazarının 11 eylül saldırılarını; ABD yönetimine, küresel sermayeyi çerçeveleme fırsatı veren bir iç çatışma olarak görmesi de küresel sermaye ile ulus devlet yapısı arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır. Amerikan hükümeti, bu sal-

dırların kendisine sağlamış olduğu fırsatla Afganistan'a Birleşmiş Milletler koalisyonu ile girebilmiş Irak'a ise resen girecek gücü ve pervasızlığı kendinde bulabilmiştir...

ABD yönetimi 11 Eylülden sonra dünya haritasını amerikan milli menfaatlerine uygun olarak tekrar çizmeye çalışmış ve bunu gerçekleştirme hareketine da "büyük Ortadoğu projesi" adını vermiştir. Dünya yeniden paylaşılırken bir önceki süper güç İngiltere'nin bile paylaşma konusunda zorlandığı Anadolu toprakları yine çözümlenmesi büyük bir sorun haline gelmiştir. ABD, Afganistan ve Irak'ı büyük bir pervasızlıkla, hatta kendi kurmuş olduğu dünya sistemini yani Birleşmiş Milletler'i bile yıkma pahasına işgal edebilmişken, Çin'i Hindistan'ı ve kısmen de Rusya'yı da bu ülkelere komşu olan ülkelere kurduğu askeri üslerle çerçeveleyebilirken Anadolu topraklarını kendi çıkarlarına uygun olarak şekillendirmekte zorlanmaktadır. Küresel sermaye ile ulusal devlet arasındaki savaşın en büyük cephesi maalesef 1. dünya savaşındaki gibi Anadolu olmuştur.

ABD, Irak' a girmezden önce Türkiye'nin de Irak'a girmesini ve Türk topraklarının kullanılmasını talep etmiş ancak TBMM, hükümetin görünürdeki muazzam is-

teğine rağmen bu konuyla ilgili tezkereyi reddetmiştir. Irak işgali maalesef, küresel sermaye ile ulus devlet yapısı arasındaki amansız savaşı Türkiye'ye taşımıştır. O dönemlerde Amerikan hükümeti stratejik ortak olarak Türkiye'den yardım istemiş olmasına rağmen Türkiye, cumhuriyet tarihinin en büyük finansal krizini yaşamakta olduğu için bu yardım talebine, küresel sermayenin isteği doğrultusunda olumsuz yanıt vermiştir. Küresel sermaye hareketi, Türkiye gibi bir stratejik gücün, ulus devlet ittifakına katılmasının kendilerinin sonu olacağını kestirdiği içindir ki, tezkereden sonra para musluklarını Türkiye'ye sonuna kadar açmıştır. Tezkerenin TBMM tarafından reddedilmesinden sonra normal şartlar altında Türkiye'de finansal zorlukların yaşanması beklenirken para musluklarının sonuna kadar açılması, küresel sermaye hareketi ile ulus devlet arasında yaşanan savaşın ülkemizde zirveye taşındığının en büyük göstergesidir. Hatırlanacağı üzere ülkemizin para kaynağı arayışları içinde ekonomik açıdan sıkıntılar çektiği o dönemlerde George Soros "Türkiye'nin en iyi ihracat ürünü askeridir!" diyerek küresel sermaye ile ulus devlet arasındaki mücadelede Türkiye'nin rolünü dünyaya ilan etmiştir.

Tezkereden hemen sonra Amerikan askerleri, Süleymaniye'de Türk askerlerinin başına çuval geçirerek ulus devlet ittifakının adeta intikamını almıştır. Ancak bu çok çirkin eyleme rağmen Türkiye ABD ile sıcak bir çatışmaya girmekten imtina etmiştir. Bu olaylar yaşanırken ABD bir anda Türkiye'yi stratejik ortak olmaktan çıkartarak tepkisini iyice ortaya koymuştur. Öte yandan ise küresel sermaye lehine ABD hükümetinin aleyhine olarak Irak operasyonuna müdahil olmayan Türkiye küresel sermaye tarafından sonuna kadar desteklenmiştir. Küresel sermayenin verdiği bu destekle Türk ekonomisi ve finansal yapısı giderek büyümüş ve güçlenmiştir.

Anadolu toprakları 2003 den beri küresel sermaye ile ulus devlet arasındaki mücadelenin en büyük cephesi olmasına rağmen Türk kamuoyu, ekonomik tablolarındaki iyileşmelerin de etkisiyle bu durumu algılamakta zorlanmıştır... 22 Temmuz seçimleri ve arkasından gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimi ile bir dönem daha Türkiye'nin küresel sermaye yanında hareket edebileceği endişeleri iyiden iyiye ulus devletçileri kaygılandırmıştır.

Küresel sermaye ile ulus devlet arasında yaşanan rekabetin bir diğer dikkat çekici boyutu da ilk tezkereden sonra Türkiye'de demokratik ve liberal açılımların yaşanmasıdır. İmparatorluk geçmişi bulunan ülkemizde, idare yani devlet mekanizması zayıflarken liberal ve demokratik açılımlar paketler halinde hayata geçirilmiştir. Tabi bu noktada AB'ye giriş sürecinin katkıları muazzam olmuştur. Bu süreç yaşanırken ülkemizde kendilerini ulusal cephe olarak adlandıran bir oluşum hayat bulmuştur. Ulusalçılar olarak adlandırılan bu grubun AB'ye karşı amansız bir mücadele vermesi ilginç olmakla birlikte tama-

Anadolu toprakları 2003 den beri küresel sermaye ile ulus devlet arasındaki mücadelenin en büyük cephesi olmasına rağmen Türk kamuoyu, ekonomik tablolarındaki iyileşmelerin de etkisiyle bu durumu algılamakta zorlanmıştır... 22 Temmuz seçimleri ve arkasından gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimi ile bir dönem daha Türkiye'nin küresel sermaye yanında hareket edebileceği endişeleri iyiden iyiye ulus devletçileri kaygılandırmıştır.

mıyla içinden geçilen sürecin bir dayatmasıdır. Eskiden AB destekçisi olan birçok kişinin bu hareket altında AB'ye amansız bir düşman olarak savaş açması da başka türlü anlamlandırılmaz... Ulusalçı hareket AB'ye karşı olmakla yetinmeyip ulus devlet yapısını, içinde barındırdığı insanlar dolayısıyla ilginç bir şekilde yücelttikçe yüceltmıştır.

Bu yaşanan demokratikleşme ve liberalleşme hareketinin zamanlaması da trajikomiktir çünkü günümüzün tek süper gücü ile bir önceki süper güç olan ABD ve İngiltere'de demokratik hak ve özgürlüklerin sınırları iyice daraltılmış olmasına rağmen biz o ülkelerde 1960 lı yıllarda gerçekleştirilen süreci tamamlamaya çalışmaktayız. Örneğin ABD 1960lı yıllarda uygulamaya koyduğu bilgi edinme hakkına son derece kısıtlar koyarken biz 2004 de bu

hakkı en geniş şekilde uygulamaya sokmuştuk.

Türkiye her ne kadar büyük Ortadoğu projesinin eş başkanlığı için yola çıkmış olsa da dev dış ve iç borç yükü ve yeni hükümette duyulan beklentilerin büyüklüğü sonucunda küresel sermaye akımına kapılmaktan kurtulamamıştır. Esasen avantaj ile dezavantaj arasındaki çizgi son derece şeffaftır ve bu çizgi sayesinde hükümetler dezavantaj gibi görülen rekabetten ekonomik fırsatlar elde ederek ekonomiyi normal dönemlerdekenden bile daha başarılı olarak idare edebilmişlerdir.

Her ne kadar küresel sermaye hareketi Türkiye'nin atmosferini toz pembe kılacak kadar güçlü olsa da ABD işgal ettiği Irak topraklarında boş durmamış ve Türkiye'de ulus devlet yapısını kıskırtmıştır. Kuzey Irak'ta demok-

ratik ve laik bir Kürt devleti kurmuşlar ve BM nezdinde paravan olarak çalışmalara başlatmışlardır. Amerikan hükümetinin iç politikada en çok övünç duyduğu nokta Irak'ta demokratik ve laik bir Kürt devletinin kurulmuş olması olmasına rağmen bu konu Türk kamuoyunu ciddi ciddi rahatsız etmiştir.

ABD kendisine destek olmayan bir Türkiye'ye kendi güdümünde olacak bir kürt devletini musallat ederek Türkiye'yi yola getirmeyi hedeflemiştir. Bununla da yetinmeyen ABD, Türkiye'de görünürde ulus devlet yapısını bozacak olan ancak milliyetçilik akımlarını onlar ve bizler noktasına taşıyacak olan PKK'ya maddi destek olmaktan da geri durmamıştır. Böylelikle karşı milliyetçiliği yükseltecek ve Türkiye tekrardan ulus devlet koalisyonuna mecbur edilecektir... Ayrılıkçı hareketle mücadele ve onun Irak'taki uzantılarıyla yaşanacak savaşın maliyetleri ve sonuçları, küresel sermaye hareketinin üstesinden gelebileceği bir maliyeti aştığı noktada, Türkiye aynen kurtuluş savaşında olduğu gibi tek başına Ortadoğu'da Amerika ve onun müttefikleriyle mücade-

le etmek zorunda kalabilecektir.

Son yaşanan terör olayları da Türkiye'de karşı milliyetçilik akımlarını beslemiş ve Türkiye artık Irak'a ABD'ye rağmen girmek durumunda kalmıştır... Irak'a sınırı ötesi operasyon konusunda yetki veren tezkerenin onaylanmasıyla birlikte Türkiye'ye yabancı yatırımcı akıyor haberleri gazeteleri süslemeye başlamıştır. Anlaşılan odur ki; küresel sermaye, Türkiye'yi bıçak kemiğe dayanına kadar destekleyecek gibi gözükmektedir. Ancak bu durum ise adeta Soros'u haklı çıkarmaktadır.

Tezkerenin çıkmasından sonra bir müddet bekleyen hükümet ancak 22 Şubat'a kadar dayanabilmiştir. Operasyonun kış aylarında başlamasıyla birlikte ön görülemeyen kayıplar oluşabilirdi ya da operasyon yapılmayarak küresel sermayenin ABD'yi bölgede frenleme operasyonu suya düşürülebilirdi. Tezkere, ABD'nin İran ya da Suriye'ye açabileceği savaşa engel olacak tek yol olarak belirlenmişti. Türkiye'nin bölgeye girmesiyle birlikte ABD, rahat hareket edemeyecek ve İran'a ya da Suriye'ye savaş açamayacaktı ya da açsa bile ilişkile-

rini yıprattığı eski stratejik ortamının bölgedeki askeri varlığını da hesaba katmak durumunda kalacaktı. ABD, Türkiye'nin bölgeye askeri bir hareket düzenleme niyetini anladığında PKK'ya ilişkin istihbarat sağlamayı kabul etmişti; çünkü bu, ilerleyen dönemde gerçekleştirilecek askeri operasyonların detaylarının da alınması manasına geliyordu.

22 Şubat'ta askeri operasyon kararının çok gizli bir şekilde alınmasından hemen sonra youtube adındaki paylaşım sitesinden 19 Şubat tarihinde Türk askerinin Irak'a operasyon yapılacağı ilan edilmiştir hem de bir önceki operasyon hakkında kamuoyuyla paylaşılan bilgilerin tamamıyla mesnetsiz olduğunu da GES komutanının çok gizli bir toplantıdaki açıklamalarının kayıtları verilerek... Çok gizli bir operasyonun tarihi bir anda dağdaki teröriste duyurulmuş ve operasyonun akıbeti hakkında bir çok tartışma başlamıştır... Bu bilginin youtube adlı paylaşım sitesinde nasıl yayınlandığı ve kimin bu bilgileri verdiği malumdur... Ancak operasyonun üzerinden bunca vakit geçmesine rağmen hala bu konu aydınlatılamamıştır. Bu konuda yapılan tek şey youtube adlı sitenin yayınının her fırsatta kapatılmasıdır. Youtube bir paylaşım sitesi olmasına rağmen bu yayınları yapanlar ile onların azmettiricileri ile bu suça yardım ve yataklık edenlere her hangi bir hukuk yolu işletilmezken siteye anlaşılması güç bir mantıkla yayın yasakları konulmaktadır. Elbette sitenin bu olaylarda bir dahli varsa gereken yapılmalı ve bu kamuoyuyla da paylaşılmalıdır.

Özetle; ABD, Kıbrıs hareketinde Türk ordusuna karşı yapmış olduğu dezenformasyondan çok daha ağır bir "enformasyona karşı koyma taktiklerini" boşakartacak sivil bir enformasyon

operasyonu gerçekleştirmiştir. Bu operasyondan hemen sonra dikkat çekici olan bir başka husus da şudur. Türkiye’de Cumhuriyet tarihinde (daha öncesinde zaten mümkün değildir) ilk defa muhalefet dış politika ve güvenlik konularında muhalefet etmekle kalmamış genelkurmay başkanı da dahil olmak üzere mücadele içine girmiştir. MHP ve CHP gibi iki partinin özellikle savunma ve güvenlik alanlarında muhalefet etmesi üzerinde çok düşünmek gerekmektedir...

Türk askerinin Irak’a girmesi dünya kamuoyunca da olumlu olarak algılanmış ve başta petrol ve altın fiyatları olmak üzere düşmüş, dünya finans piyasaları rahat bir nefes alabilmiştir. Ancak bu durum planlandığı kadar uzun sürmemiş ve Türk askeri varlığı bir hafta gibi kısa bir sürede geri çekilmiştir. Bu durum, hükümeti hem içeride hem de dışarıda yalnız başına bırakmıştır. Küresel sermaye bir anda desteğini çekme noktasına gelmiş ve başta Türk piyasaları olmak üzere dünya emtia piyasaları dalgalanma yaşamaya başlamıştır. Elbette ki hiç kimse parasını dört bir tarafı savaş yaşayan bir ülkede değerlendirmek istemeyecektir. Kim bilir şimdi Soros’a sorulsa, Türkler bölgede ABD’yi frenleyemediği için desteğimizi Türkiye’den çektik der mi ki?

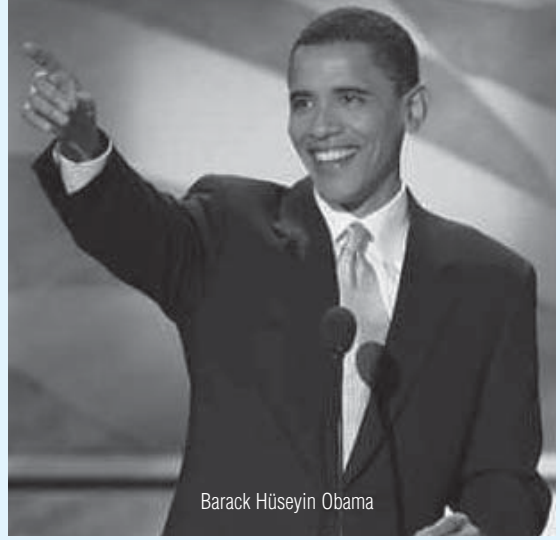
Tezkerenin bizatihi kendisinin varlığı ile ABD’yi karşısına alan hükümet, tezkerenin verdiği yetki sonucunda gerçekleştiren Irak operasyonunun çok kısa sürmesi ve geri çekilmeyle birlikte bu kez küresel sermayenin tepkisini çekmiştir. Kim bilebilir ki gerçekte hedeflenenin de bu olmadığını...hükümetin hem içeride hem de dışarıda bir anda tüm desteğini yitirmesiydi belki de hedeflenen...

Bu süreç yaşanırken hükümet, bir darbe de AKP’nin kapatılma

davasıyla almıştır. Bush hükümetinin, İran ve Suriye operasyonları için Kasım ayına kadar vakti kalmıştır ve kritik zaman da Ekim’dir esasen. AKP hükümeti, kapatma davasından dolayı tamamıyla içeriye ve kendilerine odaklanacağından dolayı bu kritik zamanda dış politikaya odaklanamayacaktır. Dikkati dağıtılmış bir Türkiye, ABD’nin oldu bittilerine de karşı koyamayacaktır. Parti kapatma davalarının ortalama süresinin bir yıl olduğu gerçeği göz önüne alındığında Türkiye’nin kısa sürede dibinde başlama ihtimali çok yüksek olan dünya savaşı sürecine aktif bir şekilde müdahil olması pek mümkün gözükmemektedir. İşte bu yüzdendir ki küresel sermaye Türkiye’de artık çok temkinli davranmakta ve savaş ihtimalinin gittikçe artmasıyla birlikte emtia fiyatları tarihi zirvelere yolculuk yapmaktadır.

Piyasalardaki son dalgalanmalar ekonominin ne kadar kırılgan olduğunu da ortaya koymuştur. Erken bir çöküş ya da finansal krizin yaşanmasına engel olmak üzere hükümet bir takım manevralar yapmış ve şimdilik kaydıyla durumu biraz düzeltmiştir.

İç politikamızda tüm hesaplar amerikan başkanlık seçimlerinde demokratların kazanacağı üzerine yapılmaktadır. Obama’nın Müslüman ve siyahi olması sanki amerikan derin devletinin küresel koalisyonu bu şahsın üzerinde planladığı gibi bir izlenim vermiş olsa da bu çok kolay olacak bir şey değildir. Cumhuriyetçilerin adayı Mc Chain’in iktidara gel-

Barack Hüseyin Obama

mesi de İran konusunda nelerin yaşanacağı konusunda tüm dünyayı endişelendirmelidir. Mc Chain’in Ahmet Nejat’ın İsrail hakkındaki demeçlerini bile geride bırakan İran devleti aleyhine olan açıklamaları şu an gündemde olmaması bizleri uyutma operasyonundan başka bir şey değildir. Bir başka ifadeyle cumhuriyetçilerin seçimleri kazanması Ortadoğu’da nükleer füzelerin de kullanılacağı bir savaşın ilanı olacaktır...

Sonuç olarak ülkemizde ve bölgemizde yaşanan olaylar gerçekten son derece önemli ve kritiktir. Hiçbir şeyin tesadüflerle çözüme kavuşamayacağını göz önünde bulundurmak orta ve uzun vadeli politikalar belirleyip uygulamamız gerekmektedir. Biran önce “kervan yolda düzülür” mantığını da bırakmamız gerekmektedir. Bütün hesaplarımızı birilerinin kazanacağı ötekinin kaybedeceği üzerine yapmamız bize çok büyük bedeller ödetebilir. Siyasetin de açık olarak yapılması kamuoyu desteği açısından son derece ehemmiyetlidir. Yarın ABD’de demokratlar seçimi kazandığında bakın gördünüz mü İran savaşına biz engel olduk diyebilmek adına kimse kimseyi kandırmasın...

AMPÜL SÖNSE DE IŞIĞI YAKMALI!

Abbas APAYDIN

Futbol, bir süre siyasetin ikinci plana gerilemesine sebep olsa da ülkemizde birlik, beraberlik ve bütünleşmeyi sağlayan hemen hemen tek faktör olan milli maçların bitmesi sonucu tekrar bildik ülke konuları gündemimize geri döndü.

Ak Parti'ye açılan kapatma davası son düzlüğe girmiş durumda. Her ne kadar kararın verilme zamanıyla alakalı mahkemenin önünde bir takvim zorunluluğu bulunmasa da oluşan beklentiler, psikolojik ve siyasal durum kararın mümkün olan en kısa sürede açıklanmasına neden olacaktır. Ak Parti, DTP ve ondan önce kapatılan partiler gibi süreci hızlandırmak için savunmasını erkenden mahkemeye verdi. Bilindiği gibi de strateji olarak gerekli hukuki savunma ve itirazları yapmayı yeğlerken, sürece etki edecek bir anayasa değişikliğini düşünmedi.

Başsavcı iddianame ve mütalaasını; Ak Parti, ön ve esas hakkındaki savunmalarını verdi. Davadaki bu evrakları incelediğimizde davanın düğüm noktası yani sorunun kaynağını "laikliğin ne olduğu" noktasında toplayabilmek mümkün. Özetle başsavcı laiklik nedeniyle partinin kapatılması gerektiğini, Ak Parti de laiklik nedeniyle partinin kapatıl-

masının düşünölemeyeceğini anlatmaktadır.

Ak Parti'nin kapatılması teşebbüsü, belli bir laiklik anlayışının galip gelmesi girişimi olarak okunabilir. Savcının savunduğu ve ülkede bazı egemen elit tarafından bayraktarlığı yapılan laiklik, aydınlanmacı, modernite tarafından anlamlandırılmış rasyonel felsefe ürünü olan ve basitçe dini hayatın dışına çıkartan ve öte dünyaya hapseden bir yaklaşımdır. Tamamen Allah'ın yeryüzünden silindiği bir laiklik anlayışdır bu. Aslında laikliğin siyasal olarak ortaya çıkışı da bu şekilde olmuştur. Kilisenin bu dünyayı tahakkümü altına almasına tepki olarak tamamen tersi bir anlayış egemen olmuştur. Her ne kadar laikliğin dinsizlik olmadığını söylese de bu laiklik anlayışının temsilcileri geldikleri nokta itibariyle tam da bu iddiayı doğrulamaktadırlar. Laiklik kavramı altında verilen mücadele ise son kertede hayat tarzı ve yaşam biçimi arasındaki, kimlikler arasındaki mücadeleyi işaretlemekte.

Sosyolojik olarak baktığımızda Türkiye'de halk tarafından dinin referans alındığı, dini kurumların sosyal yaşamda saygı gördüğünü görmekteyiz. Yani insanlar tüm aksi yöndeki düşüncelere rağmen, dini kuralları mümkün

olduğu kadar hayatlarına tatbik etmektedirler. Örneğin Cuma namazı kılanların oranı, kurban kesen insanların sayısı, hacca giden insanlar dinin sadece Allah ile kul arasındaki vicdani bir köprü değil, sosyal yaşamda da öngörü ve ritüelleri olan bir görünümü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda Atatürk devrimlerinden itibaren "elit oligarşi" tarafından kullanılan ve bugün de savcı tarafından dillendirilen laiklik anlayışının toplumsal temeli ve toplumda görmüş bir kabulü bulunmamaktadır. Sadece, toplumsal bir mühendislik anlamında toplumu dizayn etme çabaları anlamında bir isteği yansıtmaktadır.

Hukuki olarak da laikliğin belli bir tanımının olmadığı; açık ve net, anlaşılır bir tanımlamanın olmadığı ortadadır. Sosyolojik olarak kesinlikle dinin Allah ile kul arasında değil, sosyal hayatı düzenleyen kurallara da yön verdiği, hukuken de ne olduğunun belli olmadığı laiklik kavramı belli bir tarz azınlığın ona yüklediği anlam çerçevesinde anlaşılmalıdır. Hukuki olmayan bir kavram gerekçe gösterilerek parti hakkında kapatma davası açılmıştır. Hukuk ilmi, sonucunda müeyyide veya yaptırım olan bir eylemin ne olduğunu, hangi şartlarda ihlal edileceğini açık ve net,

ucu sonu açık biçimde tanımlar. Bu nedenle tam da siyasal alanının işi olan farklı laiklik anlayışları çerçevesinde siyaset mücadelesi hukuk sayesinde dizayn edilmek istenmekte, bir ideolojik görüş genel geçer kabul görmüş mutlak hakikat olarak sunulmaktadır. Siyasetin, dolayısıyla yasanın sahasına ait bir konu hukuk tarafından gaspedilmiştir.

Ak parti verdiği iki savunmada da savcıdan daha titiz, daha mantıklı, hukuku daha iyi bilen ve daha hakkaniyetli olduğunu göstermiştir. Savcı, bu süreçteki tüm işlemleri birer formalite olarak görmektedir. Çünkü hukukçu kimliğinden sıyrılarak siyasal görüşü çerçevesinde hukuksal pozisyonunu en etkili biçimde kullanmak istemektedir.

Her ne kadar Ak Parti'nin verdiği hukuksal mücadele takdire şayan olsa da, mahkemenin bu savunmaları hukuki tarzda ve vicdani olarak inceleyeceğini düşünemeyiz. Zira önceki kararlarında siyasi mülahazalarla karar almış olması bilinmektedir. Muhtemelen kendilerini ülkenin koruyucusu, kollayıcısı ve emanetçisi olarak görerek kendi laiklik ve din anlayışları çerçevesinde fakat bu anlayışı genelleyecek bir yorum yapacaklardır.

Biz tüm bu sürecin izleklerini cumhuriyetten bu güne gelen dönemde bulabiliriz. İster çevremerkez ilişkisi olarak adlandırıl-sın, ister atanmış, seçilmiş arası mücadele olarak adlandırıl-sın, veya başkaca şekillerde tanımlansın, bu kapatma süreci farklı kimliler arası mücadeledeki bir ranttan ibarettir. İslamlaşma şeklinde tanımlayabileceğimiz dindarlığın artmasından rahatsızlık duyan kesimler farklı yollarla dine karşı olan savaşlarını kapalı ve örtülü biçimde sürdürmektedirler.

Siyasal alanının daralmışlığı-

Hukuki olmayan bir kavram gerekçe gösterilerek parti hakkında kapatma davası açılmıştır. Hukuk ilmi, sonucunda müeyyide veya yaptırım olan bir eylemin ne olduğunu, hangi şartlarda ihlal edileceğini açık ve net, ucu sonu açık biçimde tanımlar. Bu nedenle tam da siyasal alanının işi olan farklı laiklik anlayışları çerçevesinde siyaset mücadelesi hukuk sayesinde dizayn edilmek istenmekte, bir ideolojik görüş genel geçer kabul görmüş mutlak hakikat olarak sunulmaktadır. Siyasetin, dolayısıyla yasanın sahasına ait bir konu hukuk tarafından gaspedilmiştir.

na paralel olarak Parti yardımcısı tarafından ifade edilen "travma," bir bayanın "Atatürk'ü sevmiyorum" şeklindeki sözlerinden sonra yaşanan tartışma ise ülkemizde entellektüel alanın ne kadar dar ve kapalı olduğunun birer göstergesidir. Siyasal iktidar siyasal görüşleri çerçevesinde politikalar üretemezken, insanlar da düşüncelerini açıklayamamakta, hatta bazı şeyleri düşünememektedirler. Bu sıkıştırma ve hapsetme mantığının altında da değerlere güvensizlik ve korkuların olduğu muhakkaktır.

Bu kritik zamanlarda entellektüel alanın sınırlarını ve siyasal zemininde sınırlarını genişletmek hayati bir önem taşımaktadır. Zira kendi görüşlerini dayatan egemen azınlığa karşı verilen mücade- lenin başarı yolu budur.

Ak Parti, siyasal alanın genişletilmesi adına, teorik olarak iyi metinler hazırlamakla birlikte, pratik olarak da hamleler geliştirmeli, hazırlıklı ve dikkatli olmalıdır. Bu süreçte en büyük yardımcıları olan millet iradesini ise her an kullanmaya hazır olmalı, fakat millete de belli bir cesur ve yiğit siyasetin sonucunda gelinmelidir. İnsanlar Ak Parti'nin siyasetin genişlemesi için verdiği mücadeleyi gördükçe başarısız olsa da eskisi gibi desteklerini sürdürecektir. Fakat bunu yaparken Ak Parti'nin savunmalarda yaptığı gibi sorgulayıcı, kendine, değerlerine ve halka güvenen, karşı tarafı çözümleyici ve eleştiren ve her şeyden önemlisi dik ve sağlam duran bir pozisyon alması beklenmektedir.

Siyasetin ve entelektüel alanın genişlemesi özellikle dindar insanların ifade ettiği görüşlerin arkalarında durmaları ve bu insanlara destekle, merkezde yer almış oligarşik elite karşı her alanda verilmesi gereken adaletli bir mücadele ile sağlanabilir.

Müslüman'ın Zihni Yapısında Bir Hastalık Hali

DÜNYEVİLEŞME - III MAL-MÜLK-SERVET TUTKUSU

Burhanettin CAN*

*Arkadan çekiştirip duran, kaş göz hareketleriyle alay eden
her kişinin vay haline; "Ki o, mal yığıp biriktiren ve
onu saydıkça sayandır. Gerçekten malının kendisini
ebedi kılacağını sanmaktadır"*
104 Humeze 1-3

Dünyevileşme, **Makam-Asalet Tutkusu** ve **Mal-Mülk-Servet Tutkusu** olmak üzere iki ana eksenle tezahür etmektedir. Önceki çalışmalarda dünyevileşme ile ilgili kavramsal analiz ve dünyevileşmenin tezahür şekillerinden birisi olan **makam tutkusu** incelenmiştir.

Bu çalışmada dünyevileşmenin **Mal-Mülk-Servet Tutkusu** boyutu ile dünyevileşmenin sonuçlarının bir kısmı incelenecektir. Dünyevileşmeye karşı verilecek mücadele daha sonra ele alınacaktır.

Mal-Mülk-Servet Tutkusu

İnsanın varlığını ve neslini devam ettirebilmesi için bünyesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve bununla ilgili imkânlarla sahip olması yani mal, mülk ve servet edinmesi, yaratılıştan gelen önemli bir duygu ve bir kanuniyettir. Mal, mülk edinme, makam ve servet sahibi olma, insan yaşamında önemli bir motivasyon kaynağıdır. Öyle ki insan bir şey-

ler kazanabilmek, elde edebilmek için bütün yeteneğini ve imkânlarını seferber etmekte, ortaya koymaktadır. **Bu güçlü duyuya veya isteğe mülkiyet duygusu diyebiliriz. Varlığın devamında, neslin devamında ve yer kürenin imarında bu duygunun çok önemli bir rolü bulunmaktadır. Mülkiyet duygusu, yer küreye ve ondaki nimetlere yönelmeyi teşvik eden bir enerji kaynağıdır:**

"Kadınlara, oğullara, kantar kantar yığılmış altın ve gümüşe, salma güzel atlara, hayvanlara ve ekinlere duyulan şehvet tutkusu, insanlar için süslendirilip çekici kılındı. Bunlar, dünya hayatının metaidir.

Asıl varılacak güzel yer, Allah katında olandır." (3 Ali İmran 14)

Bu kanuniyet, insanoğlunun yaş düzeyi ile bağlantılı değildir. O, çocuklukla beraber başlayıp ölümle son bulur:

"İhtiyar kimsenin gönlü iki huyda her zaman genç bir halde bulu-

nur:

Dünya sevgisinde ve emel uzunluğunda."

"Ademoğlu büyür, onunla birlikte şu iki şey de büyür:

Mal sevgisi ve uzun ömür (temennisi)"(1)

Eğer mülkiyet duygusu, yaratılıştan gelen bir kanuniyet, içsel bir duygu ve fıtratın bir gereği ise insanların **mal-mülk-servet edinmesi, bunun için çaba harcaması, zengin olması yadırganmalı mı, kötülenmeli mi? Dünyevileşme ile zengin olma arasında nasıl bir ilişki vardır? Her zenginleşme bir dünyevileşme midir? Malı, mülkü ve serveti sevmek bir dünyevileşme hali midir?**

Önceki çalışmalarda bu konu ayrıntılı bir şekilde ele alınıp incelenmiştir. Burada üzerinde ayrıca durulmayacaktır. Bununla birlikte maksadımıza açıklama getirmesi bağlamında bir noktanın üzerinde durulmasında yarar vardır. **Hz. Süleyman'ın konuya yaklaşımı, mülkiyet duygusunun ana hedefini ve yönelimini orta-**

ya koyması açısından önemlidir:

“O (Hz. Süleyman) da demişti ki: “Gerçekten ben, mal sevgisini Rabbimi zikretmekten dolayı ter-cih edip sevdim.” (38 Sad 32)

Zenginleşme ile dünyevileşme arasındaki ince çizgi, sevgi ve şehvet kavramları tarafından belirlenmektedir. Bu kavramların meşru ve gayri meşru olmak üzere iki boyutu vardır. Bunları, ana hatları ile geçen sayılarda inceledik. **Bu iki kavramın gayri meşru boyutu, sevgi ve şehvetin doğal sınırlarının dışına çıkarak tutkuya dönüşmesi ve insanı köleleştir-mesi ile ilgilidir. Bu boyutta insan sevdiklerinin kölesi, tutsağıdır. İnsan bu aşamada, tutsağı haline geldiklerini elde etmede ve koru-mada hiçbir meşru ölçü tanıma-maktadır.** Hz. Muhammed(s.), sevgi ve şehvetin gayri meşru boyutlarının yapacağı tahribatı, gü-zel bir benzetme ile açıklamıştır:

“Rasulullah: “Hayır, hayırdan başka bir şey getirmez. Şüphesiz bu dünya malı yeşildir, tatlıdır. Baharın bitirdiği şeylerin hepsi çok yiyen ve karnını şişiren hayva-nı öldürür yahut da ölüme yaklaştı-rır. Ancak yeşil ot yiyen hayvan böyle değildir, onu otlayan hay-van ölüm tehlikesinden uzaktır. Bu hayvan o yeşil otu yer, nihayet iki böğrünü şişirince bahar güne-şini karşılar. Kolayca gübresini çı-karır, işer, genişler. Sonra yine ot-lamaya döner ve bol bol otlar.

İşte bu dünya malı da (yeşil ot gi-bi) tatlıdır. Bundan hakkıyla alan ve aldığını da hakkı olan yere ko-yup harcayan kimseye bu ne gü-zel bir nimettir.

Dünya malını haksız olarak hırs-la alan kimseye gelince; o da daima yiyen, fakat bir türlü doymayan obur kimse gibi olmuştur.”(2)

Konuya ilişkin benzer bir de-ğerlendirme, Hz. Ömer tarafın-dan yapılmıştır:

“Parayı temiz tutmanın üç yolunu görüyorum. Birincisi, meşru vasi-talarla kazanılmalıdır, ikincisi meşru şeylere harcanmalıdır, üçüncüsü gayri meşru şeylere sarf edilmesi önlenmelidir”(3).

Kur'an-ı Kerim ise sevgi ve şehvetin meşru ve gayri meşru boyutlarına birçok yerde dikkat çekmektedir. **Malı, mülkü, maka-mı sevme değil; mala, mülke, ma-kama tutku/tapınma düzeyinde bir bağlanma tenkit edilmek-te-dir.**

“Malı da 'bir yığma tutkusu ve hırsıyla' seviyorsunuz.”(89/20)

“Muhakkak o, mal sevgisinden dolayı (bencil ve cimri tutumun-dan) çok katıdır.”(100/8)

Dolayısıyla kötü olan, yanlış olan, mal-mülk-servet edinmek değil; **mal-mülk-serveti elde et-mede, kullanmada ve harcama-daki gayri meşruluktur.** Kötü olan, yanlış olan, malı, mülkü, serveti sevmek değil; **mala, mül-ke, servete kutsallık düzeyinde bir sevgiyle bağlanmaktır.** Kötü ve yanlış olan **mal, mülk, servet edinmeyi bir tutku haline getir-mektir; insanın çevresini göre-mez hale getirecek tarzda mala, mülke, servete bağlanmasıdır.**

Mal-mülk-servet tutkusu bağ-lamında dünyevileşme, sevgi ve

şehvetin gayri meşru boyutları-nın benimsenmesi ile insanın his, duygu dünyasının, hırs, tamah-kârlık, haset, kin, nefretle dolma-sı, gözünün dönmesi, basiret ve ferasetinin kaybolması, kalbinin kararması ve nefsinin nefsi ema-re düzeyine saplanıp kalması ha-lidir.

Hırs ve haset duygusu ile dün-yevileşme arasında birbirini karşı-lıklı olarak olumsuz etkileyen bir ilişki vardır. İnsanın, hırs ve hase-di arttıkça daha çok dünyevileşir; dünyevileştikçe hırs ve hasedi ar-tar. Bu etkileşim, kavgayı toplum içerisinde yaygınlaştırır:

Hz. Muhammed (s.) şöyle bu-yurur:

“Sevininiz ve sizi sevindirecek ni-metleri ümid ediniz. Vallahi ben bundan sonra sizin üzerinize fa-kirlik geleceğinden korkmam.

Fakat sizin üzerinize geleceğinden korktuğum şey, sizden önce gelip geçen ümmetlerin önüne dünya nimetlerinin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılacak, onla-rın birbirine hased ettikleri ve nefsanîyet güttükleri gibi, sizin de birbirinize düşmeniz ve bunun onları ahiret işlerinden alıkoydu-ğu gibi sizleri de ahiret işlerinden alıkoymasıdır.”(4)

Dünyevileşmeye neden olan bir başka duygu da tamahtır. **Ta-mah, sevgi ve şehvetin doyum-**

suzluk ve sınırsızlık halidir:

"Ki ben ona, 'alabildiğine geniş kapsamlı bir mal (servet)' verdim, Göz önünde-hazır çocuklar (verdim),
Ve önüne sayısız imkân ve fırsatları döşeyip-serdim.
Sonra, daha da arttırmam için tamah eder (doyumsuz istekte bulunur)." (74/12-15)

Tamahkârlık, süreç içerisinde insanı katılaştırır:

"Muhakkak o, mal sevgisinden dolayı da çok katıdır." (100 Adiyat 8)

Tamahkârlığın tek ilacı vardır o da topraktır:

"Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa, muhakkak bir üçüncüsünü ister.
Ademoğlunun iç boşluğunu(hırslı gönlünü) topraktan başka bir şey dolduramaz. Allah (ihtirastan) tevbe eden kişinin tevbesini kabul eder." (5)

Dünyevileşmenin Sonuçları

Toplum, dünyevileşmeye başladığında beşeri ilişkilerde yeni normlar, standartlar oluşur. Toplum, bu yeni norm ve standartlar çerçevesinde bir geçici rejim evresine girerek sancılı, sıkıntılı bir hayatın, çalkantının ve anafurun içerisine yuvarlanır. Dünyevileşmenin toplumsal yaşantıdaki etkilerini, yada kısaca dünyevileşmenin sonuçlarını ana hatları ile aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

Allah ve Ahiret hayatı önemsizleşir ve unutulma eğilimi artar.
Namaz şekilleşir, zikir ve dua önemsizleşir.
Beşeri ilişkiler servete göre belirlenir.
Çoklukla övünme ve gösteriş baskın hale gelir.

İsraf, tüketim, güçlülüğün göstergesi olur.

Fakirler, yetimler unutulur, infak kalkar.

Sınıfsal toplum oluşur.

Ebedileşme tutku halini alır.

Dava için mücadele ruhu kaybolur.

Mal ve makamın kölesi olunur, hürriyet kaybolur.

Zenginler, yönetmeyi sadece kendi hakları olarak görür.

Müstağnileşmiş refahtan şımarıp azan bir zümre topluma musallat olur.

Allah Ve Ahiret Hayatının Önemsizleşmesi Ve Unutulma Eğiliminin Artması

Dünyevileşme, müslümanın zihin dünyasında bir med cezir hali, bir kaymadır. Allah ve Ahiret hayatı, ne inkâr edilmekte, ne tamamen unutulmakta ve de önemsiz kabul edilmektedir. Buna karşılık sekülerleşme ve laikleşme düşüncesinde, Allah ve ahiret hayatı ya inkâr edilmiş ya tamamen unutulmuş ya da önemsiz hale gelmiştir. Dünyevileşme, sekülerleşmeye geçişin ilk basamağıdır. Bu aşamada Allah ve ahiret hayatı vurgusu değişmeye başlamaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz hadisin ahiretle ilgili kısmı bu geçiş sürecini, güzel bir şekilde ifade etmektedir:

"Fakat sizin üzerinize geleceğinden korktuğum şey, sizden önce gelip geçen ümmetlerin önüne dünya nimetlerinin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılması; onların birbirine hased ettikleri ve nefsanîyet güttükleri gibi, sizin de birbirinize düşmeniz ve bunun onları ahiret işlerinden alıkoyduğu gibi sizleri de ahiret işlerinden alıkoymasıdır."(4)

Hiz. Şuayb(a.s) kavmine karşı verdiği mücadelede, onların temel yanlışının Allah inancı ile ilgili olduğunu söylerken; dünyevi-

leşmiş zihniyetin temel zaaf ve yanlışlığının ne olduğunu da belirtmiş olmaktadır. Gerçekten de seküler düşüncenin nirengi noktası, Allah'ın önemsiz olarak kabul edilmesidir:

"(Şuayb) dedi ki:

'Ey kavmim, sizce benim yakın çevrem, Allah'tan daha mı üstündür ki, O'nu arkanızda unutulmuş (önemsiz) bir şey edindiniz?'..."(11 Hud 92-93)

Dünyevileşmiş zihniyette Allah önemsizleştiği için Allah korkusu yerini beşer korkusuna bırakır. Beşer korkusunun etkin hale gelmesi ile zulüm yaygınlaşır. Adalet mumla aranır hale gelir.

Namazın Şekilleşmesi, Zikir ve Duanın Önemsizleşmesi

Dünyevileşme ile birlikte birçok kutsalın kutsallığı zedelenir. Anlam alanlarında kayma ve daralma başlar. Takva boyutu ve derunilik zayıflar. Şekillilik önem kazanır. Şekil ve görüntünün her şey olduğu eğilimi güçlenir. Görüntü ile vaziyet kurtarılma iste-

nir:
"İşte şu namaz kılanların vay hali ne, ki onlar namazlarında yanlışladıkları, onlar gösteriş yapmaktadırlar. Ve ufakık bir yardımı da engellemektedirler." (107 Maun 1-7)

Ebedileşme Tutkusu

Dünyevileşen insanlar, mal-mülk-servetlerinin ebediyen yok olmayaacağı gibi bir

saplantı içine girerler. Onun için depremlerden, sel felaketlerinden ve yangınlardan ders almazlar. Bu zihinsel yapı, tüm dünyevileşmiş olanların servet çokluğunun verdiği güçlülük nedeniyle meydana gelmektedir:

"Ki o, mal yığıp biriktiren ve onu

saydıkça sayandır.

Gerçekten malının kendisini ebedi kılacağını sanmaktadır..." (104 Hümeye 2-9).

Çoklukla Övünme Ve Gösterişin Baskın Hale Gelmesi

Dünyevileşme ile birlikte insanlar arasındaki ilişkilerde, değer kaymasının neden olduğu yeni bir dönem başlar. İnsanlar sahip oldukları imkanların çokluğu ekserinde birbirleri üzerinde baskın olmaya çalışır. Bu, toplumun tüm katmanlarını etki altına alır ve toplum çözülmeye başlar. Kur'an-ı Kerim bu süreci, **'iki adamın örneği'**ni vererek özetler:

"Onlara iki adamın örneğini ver; onlardan birine iki üzüm bağı verdik ve ikisini hurmalıklarla donattık, ikisinin arasında da ekinler bitirmiştik.

İki bağ da yemişlerini vermiş, ondan (verim bakımından) hiç bir şeyi noksan bırakmamış ve aralarında da bir ırmak fışkırtmıştı.

(İkisinden) Birinin başka ürün (veren yer) leri de vardı. Böylelikle onunla konuşurken arkadaşına dedi ki:

"Ben, mal bakımından senden daha zenginim, insan sayısı bakımından da daha güçlüyüm."

Daha sonra bahçesine girdi ve kendisine zulmederek: **"Bunun hiç yok olacağını sanmam."** dedi.

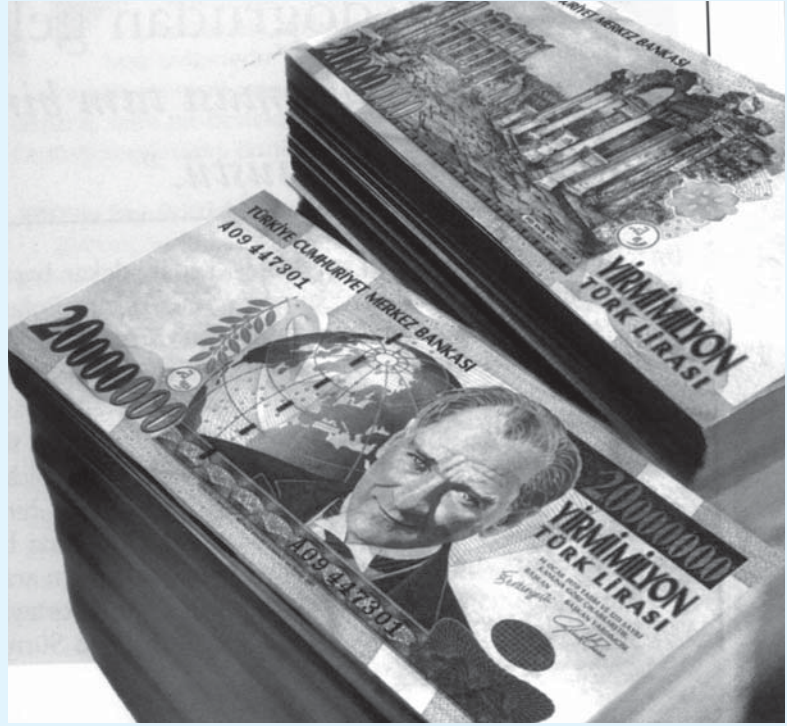
"Kıyamet-saati'nin kopacağını da sanmıyorum."

Buna rağmen Rabbime döndürülecek olursam, şüphesiz bundan daha hayırlı bir sonuç bulacağım."

Kendisiyle konuşmakta olan arkadaşına ona dedi ki:

"Seni topraktan, sonra bir damla sudan yaratan, sonra da seni düzgün (eli ayağı tutan, gücü kuvveti yerinde) bir adam kılan (Allah) ı inkâr mı ettin?"

"Fakat, O Allah benim Rabbimdir

ve ben Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam."

"Bağına girdiğin zaman, 'Maşallah, Allah'tan başka kuvvet yoktur' demen gerekmez miydi?

Eğer beni mal ve çocuk bakımından senden daha az (güçte) görüyorsan."

"Belki Rabbim senin bağından daha hayırlısını bana verir, (seninin) üstüne de gökten 'yakıp-yıkan bir afet' gönderir de kaygan bir toprak kesiliverir."

"Veya onun suyu dibe göçüverir de böylelikle onu arayıp-bulmaya kesinlikle güç yetiremezsin."

(Derken) Onun ürünleri (afetlerle) kuşatılıverdi. Artık o, uğrunda harcadıklarına karşı avuçlarını (esefle) evirip-çeviriyordu. O (bağın) çardakları yıkılmış durumdaydı, kendisi de şöyle diyordu:

"Keşke Rabbime hiç kimseyi ortak koşmasaydım."

Allah'ın dışında ona yardım edecek bir topluluk yoktu, kendi kendine de yardım edemedi." (18/32-43)

Evlat ve servet çokluğuna yüklenen anlamda meydana gelen kayma, onun arkadaşı ile olan ilişkilerine övünmeyi katmış, onun arkadaşını küçük görmesine neden olmuştur. Ayrıca malına karşı olan tutkusu, onu ebedi kılacağı gibi bir duyguya sokarken, aynı zamanda kıyamet konusunda da inkâra götürmüştür. Dahası, eğer kıyamet varsa, bu dünyada zengin olduğundan dolayı o dünyada da yerinin çok iyi olacağını düşünmektedir. Hem kıyametin gerçekleşmeyeceğini düşünmek, hem de orada yerinin iyi olacağını öngörmek, dünyevileşmiş zihnin en garip tezat dolu bir örneğidir. Burada da dünyevileşmenin neden olduğu zihinsel med-cezir halini görebilmekteyiz.

Dünyevileşmiş zihinlerde çoklukla övünme, genel olarak, bir ruhsal çalkantı halidir:

"(Mal, mülk ve servetle) çoklukla övünme, sizi tutkuyla oyalayıp kendinizden geçirdi..." (102/1-2)

İsraf ve Tüketimin, Güçlülüğün Göstergesi Olması

Dünyevileşmiş bir zihniyette, ben duygusu baskındır. Hayatın kendi nefsinde şekillendiğini, hatta çevresindeki eşyanın ona secde ettiğini düşünebilir. Egoizmin ileri safhasında güçlü oluşun göstergesi, gösteriş ve desinler olarak tezahür eder. Baş döndürücü ve göz kamaştırıcı bir hayat tarzına olan özlem, onu model ve marka bağımlısı yapar. Evdeki eşya, elbise, arabada ölçü, model ve markadır. Bunlar mevsimlik, aylık, haftalık hatta günlük olacak tarzda değişir. Her gün ayrı bir elbise giymek, her gün ayrı bir araba kullanmak güçlülüğün sembolüdür. Her yerde evi, villası, yalısı hatta köşkü olmak, bir övünme, bir güç kaynağıdır. Bunların birçoğunu hiç kullanmasa bile bu böyledir:

"Resûlullah aleyhissalâtu vesse-lâm buyurdular ki:

"Şeytanlar için develer vardır.

Şeytanlar için evler vardır.

Şeytanlara ait develere gelince, ben, onları gördüm. (Şöyle ki): Biriniz, yedeğinde, iyi beslediği seçkin develerle (yola) çıkar, bunlardan hiçbirine binmez. Yol esnasında yürümekten kesilmiş (bir din) kardeşine rastlar, devesine onu da almaz (**işte bu develer şeytana aittir, çünkü gösteriş ve tefâhur için beslenmiştir**).

Şeytana ait evlere gelince, onların, (müreffeh) insanlar tarafından (seyahata çıkınca kullanılan ve) ipeklerle örtülmüş kafeslerden (hevdeç) başkası değildir..."(6)

Düğünler; çöplerinden yiyecek, giyecek toplanılan bir ülkede, tam bir **israf ve çılgınlık gösterisine** dönüşür. Düğünün yapıldığı otel, gelinin giysisi ve arabası, takılar ve ortalığa saçılan paralar, **bir güç, bir asalet gösterisidir**. Bunları yaparak o **yenilmezliğini, ulaşılamazlığını, güç ve kudret sahibi olduğunu** ispatlamış olmaktadır:

"İnsanoğlu, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor. O: "Yığınla mal tüketip-yok ettim" diyor. Kendisini hiç kimsenin görmediğini mi sanıyor?..." (90 Beled 5-8)

"Hayır; aksine, siz yetime ikramda bulunmuyorsunuz.

Yoksula yedirmek için birbirinizi teşvik etmiyorsunuz.

Mirası, sınır tanımaz (helal, haram aldırma) bir tarzda yiyorsunuz.

Malı da 'bir yığma tutkusu ve hırsıyla' seviyorsunuz."(89/17-20)

Fakirlerin, Yetimlerin Unutulması, İnfakın Kalkması

Dünyevileşmenin beşeri ilişkiler ve toplumsal yapı üzerindeki en ciddi tahrip edici etkisi, fakirlerin, yetimlerin, kimsesizlerin unutulması, hatta horlanması, itilme-

si, kakılmasıdır. Kur'an, bunu dini yalanlamakla eşdeğer bir suç, bir günah olarak görmektedir. Yetimine sahip çıkmayan, yoksulunu koruyup kollamayan namaz kılanları ise gösteriş yapmakla vasıflandırmakta, İslam'ın özünü anlamaktan uzak olarak görmektedir:

"Dini yalanlayanı gördün mü?

İşte yetimi itip-kakan,

Yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen odur.

İşte (şu) namaz kılanların vay haline,

Ki onlar, namazlarında yanılgıdadırlar,

Onlar gösteriş yapmaktadırlar,

Ve 'ufack bir yardımı (veya zekâtı) da' engellemektedirler'"(107/1-7)

Dünyevileşmenin bu boyutu üzerine Kur'an-ı Kerim özenle durmakta, iman edenleri uyarmakta ve hassas olmaya davet etmektedir(89/17-20). Konuya dikkat açısından Kuran, **"İki Bahçe Sahibi"**nin durumlarını iman edenlere örnek olarak vermektedir:

"Gerçek şu ki, biz o bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi, bunlara da bela verdik. Hani onlar, sabah vakti (erkenden ve kimseye haber vermeden) onu (bahçeyi) mutlaka devşireceklerine dair and içmişlerdi.

(Bu konuda) Hiçbir istisna da yapmıyorlardı.

Fakat onlar, uyuyorlarken, Rabbin tarafından dolaşıp-gelen bir bela onun üstünü sarıp-kuşatıverdi.

Sonunda (bahçe) kökünden kuruyup-kapkara kesildi.

Nihayet sabah vakti birbirlerine seslendiler.

"Eğer ürününüzü devşirecekseniz erkence kalkın-çıkmın." Derken, aralarında fısıldaşarak çıkıp-gittiler:

"Bugün sakın oraya hiçbir yoksul girip de karşınıza çıkmasın." (Yoksulları) Engellemeğe güçleri yetebilirmiş gibi erkenden gittiler.

Ama onu görünce:

"Muhakkak biz (gideceğimiz yeri) şaşırmışız" dediler.

"Hayır, biz (her şeyden ve bütün servetimizden) yoksun bırakıldık."

(İçlerinde) Mutedil olan biri dedi ki: "Ben size dememiş miydim? (Allah'ı)

Tesbih edip yüceltmeniz gerekmez miydi?"

Dediler ki: "Rabbimiz, seni tesbih eder-yüceltiriz; gerçekten bizler zalim olanlarmışız."

Şimdi birbirlerine karşı kendilerini kınamağa başladılar:

"Yazıklar bize, gerçekten bizler azgınmışız" dediler.

"Belki Rabbimiz, onun yerine ondan daha hayırlısını verir; şüphesiz biz, yalnızca Rabbimize rağbet eden kimseleriz."

İşte azab böyledir. Ahiret azabı ise, muhakkak çok daha büyüktür; onlar bir bilseler." (68/17-33)

Fakirlere bahçelerinden bir şey vermemek için gösterdikleri **tamahkârlık, bahçelerinin gelecek nesillere ibret olacak tarzda sonunun getirmiştir. Bu; fakir, fukara ve yetim hakkına karşı ne denli bir duyarlık göstermemiz gerektiği konusunda Allah'ın çok önemli bir mesajıdır. Konunun önemini belirtme açısından bazı ayetlerde infak, iman etmekten önce zikredilmektedir:**

"İnsanoğlu, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor. O: **"Yığınla mal tüketip-yok ettim"** diyor.

Kendisini hiç kimsenin görmediğini mi sanıyor?

Biz ona iki göz vermedik mi? Bir dil ve iki dudak?...
Biz ona 'iki yol-iki amaç' gösterdik.

Ancak o, sarp yokuşa göğüs germedi.

Sarp yokuşun ne olduğunu sana öğreten nedir?

Bir boynu çözmek (bir köleye özgürlük vermek) tir;

Ya da açlık gününde doyurmak-tır,

Yakın olan bir yetimi,

Veya sürünen bir yoksulu.

Sonra iman edenlerden, sabrı birbirlerine tavsiye edenlerden, merhameti birbirlerine tavsiye edenlerden olma.

İşte bunlar, sağ yanın adamlarıdır (Ashab-ı Meymene)

Ayetlerimizi inkar edenler, İşte onlar amel defterleri soldan verilenlerdir (Ashab-ı Meş'eme). 'Kapıları kilitlenmiş' bir ateş onların üzerinedir." (90 Beled 5-20, Bak: 89/17-20)

Sınıflı Toplumun Meydana Gelmesi

Dünyevileşme israf ve tüketimi tetikler. Gösteriş ve desinler önem kazanır. Beşeri ilişkiler servete göre şekillenir. Bunların doğal sonucu yetimler, fakirler, fukaralar ve serveti aynı düzeyde olmayanlar horlanır, aşağılık görülmeye başlanır. Hak ve hukukları çiğnenerek itilirler. Böyle bir durum, toplumun katmanlara ayrılması ya da sınıflı bir yapının meydana gelmesidir. Sınıflı toplumda ayırıcı unsur; mal, mülk, servettir. Eşdeğer düzeyde olanlar birbiri ile ilişki kurar, diğerlerini dışlarlar. Hatta hor ve hakir görürler. Onların nazarında aşağılıktırlar. Onlarla aynı mecliste bulunmazlar, bulunmak istemezler. Bu, İslam dışı toplumların tümünde var olagelmış bir yapıdır. Sınıflaşma düzeyi tarihin değişik dönemlerinde farklı olsa bile özü değişmemiştir. Onun için İslam, dünyevileşmiş toplumlardaki bu sınıfsal yapıya tarih boyu şiddetle karşı çıkmıştır.

Hz. Peygamber'in davetinin etkili olmaya başladığı bir dönemde, rivayetlere göre,

Kureyş'in ileri gelenlerinden bir kısmı, Hz. Peygamber'in meclisine uğramışlar. Yanında Bilal, Ammar, Selman gibi fakir olan müslümanların olduğunu görünce; Hz. Peygamber'e;

"Ey Muhammed, sen kavminden vazgeçtin de bunlara mı razı oldun?

Biz bunların arkasından mı gideceğiz? Bunları yanından kovarsan biz senin meclisine gelir konuşuruz, belki de uyarız."

demişlerdir. Ancak **Kureyş'in önde gelenlerinin yaptıkları bu teklife cevap, vahiyle verilmiştir:**

"Dediler ki:

"Sana, sıradan aşağılık insanlar uymuşken inanır mıyız?"

De ki:

"Onların yapmakta oldukları hakkında benim bilgim yoktur."

"Onların hesabı yalnızca Rabbi-me aittir, eğer şuurundaysanız (anlarsınız)."

"Ve ben mü'min olanları kovacak değilim. Ben, yalnızca apaçık bir uyarıcı-korkutucuyum." (26/111-115)

Vahiyle gelen bu cevap üzerine Kureyş önde gelenleri yeni bir teklifte bulunmuşlardır:

"O halde biz geldiğimiz zaman bunları yanından kaldır, gittiğimiz zaman yanında oturt."

Yapılan teklif, köleler ve fakirlerle aynı mecliste bulunmamaya dönüktü.

Kureyş'in önde gelenlerine İslam davasını anlatabilmek, böylece onları etkileyebilmek için imkan ve fırsat arayan Müslümanlar, bu teklifi kendileri için bir fırsat olarak görmüşlerdir:

"Hz. Ömer: **"Ey Allah'ın Resulü, yapsan bakalım ne olacak?"**

Ancak gelen Kureyşlilerin daha farklı bir amaçları olsa gerekir ki bunun, yazılı

olmasını, kayıt altına alınmasını, belgelendirilmesini istemişlerdir. Yazma için hazırlıklar başlarken Allah'ın ikazı, uyarısı sert bir şekilde gene vahiyle gelmişti:

"Sabah akşam -O'nun yüzünü (rızasını) dileyerek- Rablerine dua edenleri kovma. Onların hesabından senin üzerinde bir şey (yükümlülük), senin hesabından da bir şey (yükümlülük) yoktur ki onları kovman gereksin. Yoksa zalimlerden olursun."

Böylece: **"Allah içimizden bunlara mı lütufta bulundu?"** demeleri için onlardan bazısını bazısı ile denedik. Allah, şükredenleri daha iyi bilen değil mi? (6 Enam 52, 53)." (7)

İslam, insanları sahip olduğu makam, mevki ve servete göre değerlendirmemektedir. İslam, insanların bu şekilde değerlendirmeye tabi tutularak sınıflandırılmasına şiddetle karşı çıkarken; bunun, bir dünyevileşme hastalığı olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun için İslam, dünyevileşmiş insanlara itibar ve itaat edilmesini konusunda kesin bir tavır almaktadır. Daha sonra nazil olan Kehf/28 bu açıdan çok önemlidir:

"Sen de sabah akşam O'nun rızasını isteyerek Rablerine dua edenlerle birlikte sabret.

Dünya hayatının (aldatıcı) süsünü isteyerek gözlerini onlardan kaydırma.

Kalbini bizi zikretmekten gaflete düşürdüğümüz, kendi 'istek ve tutkularına (hevasına)' uyan ve işinde aşırılığa gidene itaat etme." (18/28)

Diğer taraftan fakir, kimsesiz, zayıfların korunması ve onlara değer verilmesi konusunda Hz.

Peygamber'in çok sert bir şekilde ikaz edilmesini göz önüne aldığımızda, konunun ne kadar hassas olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Kureyş'in önde gelenlerinden birinin İslam'ı kabul etmesi için uğraşan Hz. Peygamber'in ikaz edilmesinin ana sebebi, İslam'ın kendisine anlatılmasını isteyen ve böylelikle Peygamberin dikkatini dağıtan bir âmâyâ karşı yüzünü ekşitip çevirmesidir. Unutmamak gerekir ki bu hitap, doğrudan Hz. Peygamber'in şahsına dönüktür ve bunun için de çok önemlidir:

"Surat astı ve yüz çevirdi;

Kendisine o kör geldi diye.

Nerden biliyorsun; belki o, temizlenip arınacak?

Ya da öğüt alacak; böylelikle bu öğüt kendisine yarar sağlayacak. Fakat kendini müstağni gören ise,

İşte sen, onda yankı uyandırmaya çalışıyorsun;

Oysa, onun temizlenip-arınmasından sana ne?

Ama koşarak sana gelen ise,

Ki o, 'içi titreyerek korkar' bir durumdadır;

Sen ona aldırış etmeden oyalanıyorsun.

Hayır; çünkü o (Kur'an), bir öğüttür.

Artık dileyen, onu 'düşünüp-öğüt alsın.'" (80 Abese 1-12)

Fakirler, yetimler, kimsesizler ve zayıflar konusunda bu denli ikazların yapılmış olması, **hem zayıfların hukukunun önemini hem de dünyevileşmenin tahribatının şiddetini göstermektedir.**

Sonuç

Bu makalede dünyevileşmenin sonuçlarını, hem ayrıntılı olarak hem de bütün olarak incelemek imkânımız olmamıştır. Sadece genel bir çerçeve verilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevenin derinleştirilerek örneklendirilmesi ve de

bunlardan ders çıkarılması, okuyucunun yerine getirmesi gereken bir sorumluluk, hatta bir görev olmalıdır. **Çünkü dünyevileşme, müslümanın zihin dünyasını bir tahrip hareketidir. Fıtrata karşı açılmış bir savaştır. Özü, Allah'la ilişkilerin Allah'ı önemsiz kılarak belirlenmesi ana varsayımına dayanmaktadır. Allah ve ahiret hayatı önemsizleşip sadece yer küredeki hayat esas alınınca, toplumsal ilişkiler bunun üzerine inşa edilmekte ve sadece güçlü olanların yaşamayı hak ettiği bir dünya tasavvuru geliştirilmeye çalışılmaktadır; güçlülerin efendi, diğerlerinin köle olduğu bir hayat tarzıdır öngörülen. "Paran kadar konuş" deyişi bunun en güzel ifade ediliş şeklidir.**

O nedenle toplum, sınıfsal katmanlara ayrılmakta, dünya zenginler ve fakirler ekseninde bir gerilime doğru sürüklenmektedir. Bu açıdan dünyevileşme, bir ifsat, bir tahribat hareketidir. İnsan fıtratına açılan bir savaştır. Bunalımın, mutsuzluğun, huzursuzluğun kaynağıdır. Hem bireye hem de topluma karşı girişilmiş bir zulüm hareketidir.

Bu zulüm hareketinin öncülerini, **"müstağnileşmiş, refahtan şımarıp azan mel'e ve mütref takımıdır"**. Gelecek sayıda bu konu ele alınıp incelenecektir.

Kaynaklar

Buhari, 14: 6362/9, 10

Buhari, 14: 6366-67/ 15

Numanî, S.: *Bütün Yönleriyle Hz.Ömer ve Devlet İdaresi*. Hikmet -Dava- Çağ Yayınları, İstanbul cilt 2.

Buhari,14/6365:13

Buhari, 14: 6373/ 24, 6876/28, 29-33, 14/6384:34-47, 6/ 2712:100, 2980: 50-59

Ebu Dâvud, Cihad 62, 5944, (2568).

Yazır, E.H., *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, c.3, s.433.

ALGISAL DEJENERASYON

Atasoy MÜFTÜOĞLU

Günümüz dünyasında kültürel melezleşmeler yoğunlaşıyor. Ulusötesi kültürel çerçeveler, tarzlar, kalıplar genişleyerek yayılıyor. Melezleşmeler; egemen kültürel renkler/içerikler yararına, eşitsiz bir zeminde ilerliyor. Küreselleşen kentlerde bütün kültürlerin temsil imkânı bulduklarını görüyoruz. Küreselleşme birbirinden çok farklı kimi süreçleri içeriyor. Her ülkede, piyasalar egemen sınıfın hizmetinde bulunuyor. Düşünsel, kültürel, entelektüel, toplumsal hareketlerin ve hareketliliklerin yaşanmadığı, yoksulluğun ve otoriter rejimlerin baskı altında tuttuğu toplumlar, küresel dünyanın yaşadığı hareketliliklere kapalı bulunuyor.

Melezleşme ve kozmopolitleşme, yeni bir insan modelinin, uluslararası bireylerin sahneye çıkmasını sağladı. Küresel ölçekte bağlantılar ve bireylerin hareket etme yetenekleri artıyor. Kendisini yerel sınırlar, çerçeveler, algılarla sınırlandırmayan, bütün bir insanlığa ait olan, bütün insani alanlara, anlamlara, dünyalara açık olmak anlamında kozmopolitizm olumlu bir anlam içerir. Hiç bir yere ait olmayan kozmopolitizm ise kuşkusuz olumsuz bir anlam taşır.

Yapısal ideolojik çarpıklıklar-

la malul bulunan Türkiye gibi ülkeler, küreselleşme ile yerelleşme arasında büyük belirsizlikler, gerilimler, korkular, karışıklıklar ve uzlaşmazlıklar yaşıyor. Türkiye ne küreselleşmenin, ne de yerelleşmenin hakkını verebiliyor. Türkiye'de, sözünü ettiğimiz yapısal çarpıklıklar sebebiyle, her zaman öngörülemeyen süreçler ve kırılmalar yaşıyoruz. Türkiye, serbest piyasa düzeni ile; baskıcı devlet/bürokrasi düzenini bir arada tutan benzeri az bulunur bir ülke.

Bugünün dünyasında, neoliberal hayat tarzı bütün toplumları dönüştürüyor; bu dönüştürme süreci içerisinde neoliberal dünya görüşü hiç bir kavramsal, kurumsal ideolojik açıklamaya, gerekçeye, savunmaya, ya da meşruiyet arayışına ihtiyaç duymuyor. Ahlakî sınırları olmayan, ilkesel sınırları olmayan bir hayat tarzı kendiliğinden yayılıyor. Tüketim çılgınlığının ve her şey mübah anlayışının pazarlaması neoliberalizmi uluslararasılaştırıyor. Tüketim çılgınlıkları, her toplumda, toplumsal sorumluluk duygularını yok ediyor. Kültürel erozyon, algısal dejenerasyon sınır tanımıyor. Hemen her toplumda kötülöklere, fuhşiyat ve münkerata karşı müsamahakar bir yaklaşım sergileniyor. Türkiye de,

ahlaksız bir müsamahakarlığın gün geçtikçe kurumsal bir boyut kazandığını görüyoruz. Sahte, zorlam, riyakar bir "hoşgörü" anlayışı, hepimizi münafıkça bir müsamahakarlık noktasına sürüklüyor. Bütün postmodern sapkınlıklar, hastalıklı teşhircilikler, cinsel melezleşmeler moda haline gelebiliyor.

Kadınlar; akıllarını, fikirlerini, düşüncelerini, ahlakî birikimlerini, değil de, daha çok bedenlerini sergileyerek varolmaya çalışıyor. Türkiye de laikliğin ve modernliğin çok kaba materyalist bir yorumu yürürlükte olduğu için; toplum, ahlakî sınırlara riayete dahi davet edilemiyor. Ahlakî sınırlara davet, faşizan tepkilere neden olabiliyor. Günümüzde, hayatta kalma mücadelesi, bedenleri yaşatma mücadelesine, maddi anlamda hayatta kalma mücadelesine dönüşmüştü. İlahi Vahye mazhar olamayan bireyler ve toplumlar bir anarşizme, nihilizme ve yalana mahkum oluyor. Anarşizm de, nihilizm de çok büyük bir düşüncesizlik, fakersizlik olarak somutlaşıyor. Düşünmeksizinin yaşamak ancak düşsel bir dünyada yaşamak olabilir.

Biz Müslümanlar için, yeni küresel konjonktürü sağlıklı ve bütünlüklü bir şekilde kavramak ve tanımlamak gerekiyor. İslami an-

Türkiye de laikliğin ve modernliğin çok kaba materyalist bir yorumu yürürlükte olduğu için; toplum, ahlaki sınırlara riayete dahi davet edilemiyor. Ahlaki sınırlara davet, faşizan tepkilere neden olabiliyor. Günümüzde, hayatta kalma mücadelesi, bedenleri yaşatma mücadelesine, maddi anlamda hayatta kalma mücadelesine dönüşmüştü. İlahi Vahye mazhar olamayan bireyler ve toplumlar bir anarşizme, nihilizme ve yalana mahkum oluyor. Anarşizm de, nihilizm de çok büyük bir düşüncesizlik, fikirsizlik olarak somutlaşıyor. Düşünmeksizin yaşamak ancak düşsel bir dünyada yaşamak olabilir.

İslamda temel bir İslami dönüşümü gerçekleştirmeyi başaramadığımızı itiraf etmemiz gerekiyor. Neoliberal dönüşüm, İslami kesimleri de, kendi inançlarına yabancılaştırarak, içerisine alıyor. 21. yüzyılın dünyasında sistemin öncelikleri kesinlikle insani öncelikler değil. Bugünün kültürü daha çok borsa kültürü haline gelmiştir. Günümüzde piyasanın etkilemediği hiç bir alan kalmamıştır. Yeni kültürel süreçler hız ve geçicilikten ibarettir. Bütün aidiyet duygularını bulanık hale gelmektedir. Postmodern toplumlarda her türlü otoriteye ve devlet otoritesine saygı kalmamışken, İslam toplumlarında durum çok farklıdır. Özellikle devlet otoritesi mutlaklaştırılmış, kutsallaştırılmıştır. Cemaat liderlerinin otoritesi de keza mutlaklaştırılmıştır.

Toplumlarımızda, bütün cemaat liderleri kendi kendilerini cemaat liderliğine tayin ediyor. Bu kendi kendine meşru olup olmadığı hiç tartışılmıyor. Cemaat liderleri cemaatlerine karşı sorumlu değil. Bütün cemaatler, her şeyin kendileriyle ilgili bulundukları şeyh, üstad ya da hoca efendi ile kaim olduğuna inanıyor. Hiç bir cemaat eleştirel ya da tarihsel değerlendirmeler yapma ihtiyacı duymuyor. Konumları mutlaklaştıran üstadlar, liderler, hoca efendiler, cemaatleri tarafından çok büyük paralar harcanarak, çok pahalı, çok gösterişli toplantılar düzenlenerek pazarlanıyor ve imajları sürekli olarak parlatılıyor. Bu ahlak dışı pazarlama faaliyetleri ne yazık ki Müslümanları rahatsız etmiyor. Her hangi bir isim imajı parlatılınca,

marka haline gelince, bu kişinin hezeyanlarında, halisünasyonlarında, saçmalıklarında bile bir "hikmet" aranabiliyor.

Küreselleşmenin ağır tahribatı karşısında, bu tahribata bir şekilde maruz kalanlar, evrensel bir dayanışma gerçekleştirebilirler. Böyle bir dayanışma için, öncelikle siyasal bir bilinç ve ufuk gerekir. Evrensel umutlar için, evrensel dayanışmalara ihtiyacımız vardır. Sözü ettiğimiz dayanışmanın bir romantizmden ibaret bulunmadığını göstermek için, bütün Müslümanların sorumlu adımlar atması, evrensel anlamda siyasal bir duruşa sahip olması şarttır. Alçaklığın ve hayâsızlığın küreselleştiği; modernizmin, batıcılığın ve kapitalizmin travmatik çöküşlere yol açarak birlikte yürüdüğü; hayatın her alanının hesaplı akılcılık tarafından işgal edildiği bir dönemde daha çok sessiz kalamayız.

Bugün her zamandan daha çok sorumluluk yoğunluklarına, bilinç ve aşk yoğunluklarına yönelmeliyiz.

Hiç bir gelişmeyi sorgulamaksızın, teslimiyetçiliği seçerek, çok ama çok kötü sınavlar veriyoruz.

Bilinç, aşk, irade ve eylem bütünlüğünü sağlamaksızın, bir gelecek yolculuğun, yürüyüşüne çıkılamayacağını öğrenmeliyiz. Günümüzde, evrensel bir siyasal bilincin, siyasal direniş ve muhalefet kültürünün inşası hayati bir önem taşıyor. Büyük bir aşkla, büyük bir çabayla, büyük bir dayanışmayla bağlanmadığımız bir dava adına umutlu olamayız. Bir iradeye, bir aşka, bir eyleme, bir esere, üretime ve etkinliğe dönüşmeyen bir imanın gerçek bir iman olmadığını bilmeliyiz. Bilinçsiz bir iman'ı bilinçli bir iman'a dönüştürmek öncelikli uğraşımız olmalıdır.

“ETİK” versus “AHLAK” MESELESİ

Abdurrahman ARSLAN
Söyleşi: Kemal DEMİR-Tevfik EMİN

Demir: Ahlak ve sekülerlik ilişkisinden bahsederken evvela, gide-rek yaygın şekilde kullanılan ve ahlakın karşılığı olarak anlaşıl-maya başlayan “etik” üzerinde dursak, sizce nasıl olur?

Arslan: İyi bir fikir ve üzerinde durmayı hak edecek kadar önem taşıyor. Çünkü bugün inkar ede-meyeceğimiz önemli bir vakıa var; o da seküler bir “hakikat”, seküler bir bilgi ve seküler bir ah-lakın meydan okumasıyla karşı karşıya olmamızdır. “Etik” kavra-mıyla ifade edilen bu seküler ah-lak anlayışıdır. Bu yüzden etik kavramı hem köken hem de içe-rik anlamı itibarıyla İslam’la ala-kalandırılması mümkün olmayan ve Müslümanların da kabul ede-bileceği bir kavram olarak görü-lemez. Ama nedense giderek kul-lanılması ve içselleştirilmesi yay-gınlaşıyor. Muhtemelen bu da bi-zim hassasiyetimizin düzeyini göstermekte.

Elbette ki etik dediğimiz me-sele üzerinde konuşmak, etik’e kattığımız anlam ve ona yükledi-ğimiz işleve bağlı olarak bir dine aiddiyeti gerektirmez. Ancak ne zaman ki “ahlakın kökeni ne-dir?” sorusu sorulduğunda, ahla-kın kökeni hakkında konuşmak mecburiyeti hasıl olduğunda, o zaman dini de hesaba katmak

Abdurrahman Arslan

mecburiyeti istesek de istemesek de doğar. Çünkü kadim diyeceği-miz bu tartışmanın, özellikle ay-dınlanmadan itibaren tarafların-dan biri dindir, din öyle bir iddia-nın sahibi olarak karşımıza çık-maktadır. Bugün de devam et-mekte olan bu tartışmanın diğer tarafında ise ahlakın kökenini akılda/toplumda gören ve bunlar üzerinde temellendirmeye çalış-an pozitivist anlayış yer alıyor. Bu yüzden bunları birbirlerine karıştırmamak gerekiyor; ilkinin-kine “ahlak”, ikincisinininkine de “etik” diyoruz.

-Yani bu “etik” kavramı ken-

disine ait ciddi bir arkaplana sa-hip.

-Hiç şüpheniz olmasın. Şimdi sorumuzda söz konusu ettiğiniz, benim için de önem taşıyan esas meseleye geliyoruz. Yani bilhassa günümüz Müslüman kuşağın kullanmaktan anlaşıldığı kada-rıyla müthiş haz aldığı şu “etik” meselesine. Evvela şunu kaydet-memizde fayda var; bizim ahlak dediğimiz, bugün de çok zaman onun karşılığı olarak kullanılan etik kavramı hem köken, hem anlam, hem de işlev olarak İsl-am’ın ve Müslümanların kabul edebileceği bir şey değildir. En

“Bizim ahlak dediğimiz, bugün de çok zaman onun karşılığı olarak kullanılan etik kavramı hem köken, hem anlam, hem de işlev olarak İslam'ın ve Müslümanların kabul edebileceği bir şey değildir. En basitinden etik, kültürel olarak tanımlanmış ve kabul görmüş görece ortak bir “iyi” ve “kötü” ya da “doğru” ve “yanlış” değerler üzerine oturur. Etik değerler “dışsal” bir otoriteden çok, aklın ve insan ilişkilerinin oluşturduğu tecrübeden çıkartılır.”

basitinden etik, kültürel olarak tanımlanmış ve kabul görmüş görece ortak bir “iyi” ve “kötü” ya da “doğru” ve “yanlış” değerler üzerine oturur. Etik değerler “dışsal” bir otoriteden çok, aklın ve insan ilişkilerinin oluşturduğu tecrübeden çıkartılır. Bu nedenle bir “hukuk etiği”, bir “tıp etiği” veya bir “bilim etiği”nden kolayca bahsedilebilmekte. Oysa bir Müslüman vicdanın/muhayyilenin böyle kategorileştirmede bulunarak, bu faaliyet alanlarından her birinin kendine ait “özerk”, bu sebeple de etik bir alana sahip olduklarını söylemesi ve orda geçerli sayılmış kurallara göre düşünüp karar vermesi mümkün değildir. Aksi bir durum İslam'ın ahlakına sınır koymak olacaktır. Bu durumda bize tek bir ahlaki anlayış sunan İslam ahlakının geçerliliğinin nerede olacağını sormak gerekir; söz gelimi Müslüman bu alanlarda faaliyette bulunurken kendi ahlaki tutumunu geçersiz kılıp ihmal edebilir mi? Aslında bu aydınlatma döneminde gördüğümüz, ki bunun mimar-filozofunun Kant olduğunu biliyoruz, değerler dünyasını özerk alanlara ayırtıran, o alanların her birinde geçerli olacağı varsayılan kendine ait bir yasa ve etik oluşturmaya muhayyilenin,

ahlakı dinsel kökeninden nasıl ayırtırmaya çalıştığını bize göstermektedir.

-Kavramın kökeni nereye ait?

-Bir kere sözünü ettiğimiz kavramın uzun bir geçmişi var. Etik şeklinde dile getirdiğimiz kavram köken olarak Greklere dayanıyor. Bir topluluğu topluluk haline getiren bütün özelliklerin, norm ve kurallar şeklinde “birey”de ifade bulmasıdır. Bu bizim iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış içeren kurallar, normlar bütünlüğü olarak ahlak dediğimiz şeye görünüşte tekabül etse de, ancak bu sadece görünüştedir ve mesele bu kadar basit ve sınırlı sayılamaz. Esas bizim cihetimizden burada sorun kural, norm ve ilkelerin kökeniyle ilgilidir; yani bunların kaynağını nerede bulduklarıyla ilgilidir. Mesele ye biraz açıklık getirebilmek için bu durumda konumuz olan etikle alakalı olarak iki kavrama daha değinmemiz gerekiyor. Böylece Yunanca olan üç kavramla karşı karşıya gelmek durumunda yız; *Ethos*, *etik* ve *Nomos*.

Ethos; bir topluluğun/ toplumun ya da bir kavmin, kavim olmasını sağlayan bütün özelliklerinin toplamını ifade ediyor. **Etik** ise; sözünü ettiğimiz özelliklerin o kavmin insanındaki

tezahürü sayılıyor. Yani etik, bir bakıma toplumun “kendisi”nden *ethos* kökünden türemiş, söz konusu özelliklerin bir yansıması olarak insani davranışları düzenleyen ahlaki kurallara ve normlara dönüşmüş halini ifade etmektedir. Etik, polis şehir devletinin gerekli gördüğü, insanın iyi bir karakter sahibi olabilmesi için neler yapması gerektiğini sağlayan kurallar anlamına geliyordu. Felsefe olarak da “iyi” ve “kötü” şeyler arasında karar verebilmek, seçim yapmak etik'in kapsam alanını belirlemekteydi. Şimdi iki kavramla beraber bir de **Nomos** yani kanun/yasadan bahsetmemiz gerekiyor. Bu üçlü yapıda dikkat çeken ve Greklerin olduğu kadar modern batının da çok önem verdiği esaslı bir nokta var; bu da her şeyden evvel *ethos* ile etik arasındaki kurdukları ilişkidir. Yani birbirlerini tamamlayıcı cüzler olarak, topluluk için taşıdıkları önem ve topluluğun sosyal “gerçeklik” anlayışı cihetinden bunları ayırtırmamanın imkânsız kabul edilmesidir. Diğer yandan da aynı şekilde, bu defa da *Ethos* ile *Nomos*, yani topluluğun/kavmin sahip olduğu özellikler ile onda geçerli olan kanun/yasanın birbirleriyle olan tutarlılıklarının ve uygunluğunun gözetilmesi ve bunların birbirlerinden ayrı düşünebileceğine inanmış olmasıdır.

-Yani bugün içinde yaşadığımız toplumda asla göremediğimiz, bunlar arasında mutlak bir ilişki ve tutarlılık mı arıyoruz?

-Evet. Kendi kavramlarımızla söylersek, ahlakla hukuk arasında mutlak bir tutarlılık aranıyordu. Aslında bunlar birbirlerine kaynaklık yapmaktaydı. Bu yüzden her zaman *Ethos* ile *etik*, *Ethos* ile *Nomos* arasında bir uyum, örtüşme olmasına ve olması gerektiğine ve bunun muhafazası-

na özen gösteriyordu. Bu nokta kişinin tutarlılığı, karakteri daha önemlisi polisle ilgili temsil meselesi cihetinden böyle düşünülmüş ve ele alınmıştır. Bu anlattıklarımızda bizi ilgilendiren esas mesele şudur: buradaki en önemli iki husus, ahlak olarak "etik" in ve kanun olarak "nomos" un kendilerini meşrulaştırdıkları kaynak toplum olmaktadır. Yani burada etik ve kanunun kaynağında ancak toplum olacağı, başka bir şekilde meşrutiyetlerinin kabul görmeyeceği fikri yatmaktadır.

-Peki bu hususa İslam nasıl bakıyor?

-İslam hem ahlakın hem de kanunun kökeninde vahyin olduğunu söylüyor. O zaman yeri gelmişken şunu da söyleyelim: İslam ahlak ve kanunu birbirinden asla ayırtırmıyor. İslam'a göre İslam ahlakının maddi temeli hukuktur; ahlak hukukun bedenlenmiş halini temsil eder. Bu tespit kanımca günümüz Müslümanlarının trajedisinin nerede yattığını gösteriyor. Şimdi bu köken meselesinde, batının "sözleşmecî teorilerini" hatırladığımızda, aydınlanma düşüncesinin ilhamını nereden aldığını anlamak zor olmuyor. Tabi ki bir şey daha var; bunun demokrasi tartışmalarını da ilgilendiren bir boyutu var. Bu özetlemeden sonra İslam'ın söz konusu ettiği ahlak anlayışına da izin vererseniz birkaç cümleyle değinelim. Yaygın bir tanım olarak ahlak, toplumda kabul görmüş ve uygulanan töreye dayalı alışkanlıklar ve davranış kuralları olarak tanımlanır. Ancak İslam cihetinden ahlak bu değildir. Batılı sosyal bilimlerin yaptığı aksine ahlak mahiyeti farklı bir tanıma sahiptir. Bir kere ahlak insan için ama öncelikle peygamber tarafından örneklendirilmiş kuralları, normları ve ilkelerdir; ve en önemlisi insani faaliyeti her şey-

den evvel Allah'ın rızasına göre tanzim etme özelliğine sahiptir. Amacı budur. Bu nedenle İslam'a göre ahlak, kaynağını ve meşruiyetini toplumdan almaz! İslam ahlakının norm, kural ve ilkeleri verili olmak gibi özellik taşıyor. Yani İslam'ın ahlakının kökeninde vahiy bulunur. İslam'da Halık, Hilkat ve Ahlakın aynı kökten geliyor olması bize ahlakın kökeni hususunda yeteri kadar hatırlatmada bulunmaktadır. Kur'an ahlakının çerçevesini Allah belirlemiştir. Hududu koyan O'dur; bu ahlak *iman*, *takva* ve *amel* olmak üzere üç boyutlu bir özelliğe sahiptir. Vahiy kaynaklı ahlak kişiyi tezkiye ve terbiye ederek kendini görünür kılar yada açığa vurur. Tezkiyenin, terbiyenin; ya da "iyinin, doğrunun ve güzelin" kaynağında O olduğundan meşruiyetini toplumda aramaz. Bunun yanında İslam ahlak ile hukukun ayırtılamazlığında ısrarlı davranır; bu ayırışmanın iman ve amel ayırışmasına kapı açacağına işarette bulunur. Çünkü ahlak iki boyutlu bir işlev görür. Önce içsel bir otorite olarak insan nefsinin ve onun arzularının, sonra da dışsal bir otorite olarak cemaat/topluluğu düzenler. İslam'a inananların topluluğu olarak cemaat/millet, kendi inancı

gereği toplumsal kuralları olduğu kadar ahlaki kuralların kaynağını da dinde arar/bulur. Bu nedenle "fert" kendini birinci dereceden topluluğa karşı değil Allah'a karşı sorumlu görür; bulunduğu sosyal faaliyet/ameli onun dolayımında gerçekleşir.

-Seküler ahlak iddialarının kaynaklarını nereye götürebiliriz?

-Eğer müsaade ederseniz, birbirlerinin yerine kullanılmakta olsa da kısa olmak kaydıyla önce laiklik ve sekülerlikten ne anladığımıza biraz açıklık getirmek istiyorum. Hristiyanlığın yaşanmış tecrübesi içinde görüldüğü gibi laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulmasıdır. Kaba- ca devlet ve toplumun yönetiminde dinin hem yasalara kaynak olmaması hem de uygulamada müdahil olmamasıdır. Oysa sekülerizm birinci dereceden fertle ilgili olduğundan, kanımca çok daha önemli bir işleve sahip. Çünkü sekülerizm gündelik hayat pratiği ve toplumsal ilişkilerimizde dini algılama, ama yüklenen işlev ve anlamla ilgilidir; yani daha çok dinin anlam dünyasına müdahale ve dönüştürülmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla sekülerizm, laiklik gibi "kovmakla" alakalı olan, dinin rolü ve işlevine bir sı-

“İslam hem ahlakın hem de kanunun kökeninde vahyin olduğunu söylüyor. O zaman yeri gelmişken şunu da söyleyelim: İslam ahlak ve kanunu birbirinden asla ayırtırmıyor. İslam'a göre İslam ahlakının maddi temeli hukuktur; ahlak hukukun bedenlenmiş halini temsil eder. Bu tespit kanımca günümüz Müslümanlarının trajedisinin nerede yattığını gösteriyor.

”

“ Bir kere ahlak insan için ama öncelikle peygamber tarafından örneklendirilmiş kurallar, normlar ve ilkelerdir; ve en önemlisi insani faaliyeti her şeyden evvel Allah'ın rızasına göre tanımlama özelliğine sahiptir. Amacı budur. Bu nedenle İslam'a göre ahlak, kaynağını ve meşruiyetini toplumdan almaz! İslam ahlakının norm, kural ve ilkeleri verili olmak gibi özellik taşır. Yani İslam'ın ahlakının kökeninde vahiy bulunur. İslam'da Halık, Hikmet ve Ahlak aynı kökten geliyor olması bize ahlakın kökeni hususunda yeteri kadar hatırlatmada bulunmaktadır. Kur'an ahlakının çerçevesini Allah belirlemiştir. ”

nırlandırmayı değil; dinin yaşanan sosyal gerçekliğin, hayat tarzının anlam dünyasına göre yeniden anlamlandırılarak yaşanmasıdır. Diğer bir ifadeyle dinin, dindar mümin/müminenin bizzat kendisi tarafından dinin yaşanan gerçekliğe uyumlu hale getirilmesidir. Günümüzün postmodern dünyasında artık klasik dönemin aksine aklın/ bilimin hiçbir şeye nihai temel teşkil edemeyecekleri gibi, ahlaka da temel olması imkânsız gözüküyor. Zaten son dönemlerde Batı'daki ahlakla ilgili tartışmalar da buna işaret ediyor. Seküler ahlak meselesine gelirsek, seküler bir ahlakın ve ahlakçılığın meydan okumasıyla karşı karşıya olduğumuz bir gerçek. Ancak bu seküler ahlak neyi anlamamız gerektiğini kanımca daha yeteri kadar tartışabilmiş veya açıklığa kavuşturabilmiş değiliz. Bu kavramsallaştırma ve ifadeden anladığımız daha çok batılı laik ahlakın giderek bizde de yer etmeye başladığı içselleştirilmiştir. Sanırım, tamda bu yaygın kavrayış içerisinde ciddi bir yanlışlık var. Bu kavrayış biçimi bir

kere Müslümanın "ne" yaptığını sorgulamaktan alıkoyan, suçu ve suçluyu birinci dereceden hep dışarıda arayan ve gören kolaycı bir zihniyet dünyasını ifade etmektedir. Maalesef bunun çok yaygın bir "görme biçimi" olduğunu artık kabul etmeliyiz.

- Bu hususu biraz açabilir miyiz?

- Söylemek istediğim sekülerleşmenin sadece dışarıdan gelen müdahalelerle oluşan bir mesele olmadığıdır. Bugün İslam'ın ahlakını esas sekülerleştirilenler dışarıdan yapılan müdahalelerden çok artık bizzat Müslümanların kendileridir. Hiçbir dini değerler sistemi dışarıdan yapılan müdahalelerle kolayca kırılmaya uğramaz, kolayca çözülmez ve yaşanmadıkları müddetçe dönüşmezler. Tabi ki dönüşmedikleri için de kendi hakikatlerine ve anlam kökenlerine bağlılıklarını sürdürürler. Ve dolayısıyla onların seklülerleşmesinden söz edemeyiz. Unutmamak lazım ki sekülerleşme dediğimiz hadise değerlerin yerine başka değerlerin ikame edilmesi değildir. Tersine değer-

lerin bizzat kendi içerik anlamlarının dönüşüme uğratılmasıdır. Dinin müntesipleri tarafından onların ellerinde, yeni bir dindarlık şekline bürünerek ve tabii ki yaşanarak dönüştürülür. Dolayısıyla değerlin dünyası, dünyevi ideallerle doldurulur ve anlamlandırılmış olur. Elbette ki içinde ahirete de yer vardır. Ama dünyadan bir hayli uzaklaştırılmış bir ahirettir bu. Aslında bir cihetten bu gündelik hayat ilişkilerinin çok masum bir şekilde dile getirildiği bir sıralama özelliği de taşır. Hatta bu sınırlama çok "dindarca" bir özellik de taşıyabilir. Aynı zamanda bunu, dini hükümlere ait "anlam alanlarının" gündelik hayat tarzının perdelemesiyle farkına varmakta zorlandığımız bir dini "avamileştirilme" süreci olarak da ifade edebiliriz. İslam elbette ki, Hristiyanlıktan farklıdır ve değiştirilemeyeceğinin teminatını taşır. Ama ona inanan Müslümanların İslam'ı gündelik hayat ilişkilerinde ve anlama biçimlerinde sekülerleştiremeyeceklerine dair elimizde bize verilmiş bir teminat yok. Kanımca İslam öncülüğü mürekkep yalamışların yaptığı bir kısım Müslümanların ellerinde yeni bir dindarlık şeklinde sekülerleştirilmektedir.

- Yani demek istiyorsunuz ki Müslümanlar da Hristiyanlar gibi bir sekülerleşme dönemine mi giriyorlar?

- Buna dilim varmıyor, varmasını da istemiyorum. En azından şimdilik bunu dememek için direnmeye çalışıyorum. Şu ümidi taşıdığımı söyleyebilirim. Müslümanlar Protestanlığın yoğurduğu bir kültürün dünyasında yaşadıklarını inşallah unutmazlar. Her ne kadar belirtileri görülsede, Hristiyanlıkta olanın Müslümanlarda da aynısı olacak demek istemiyorum. Ama bu Hristiyan-

lıkta da aşağı yukarı benzer şekilde cereyan etti. Ancak bunun çok önemli bir fark olduğunu da belirtmeliyiz. Unutmayacağımız bir husus çok iyi bir niyetle de olsa sekülerliğin teorik/teolojik temellerini bizzat kilise hazırlamıştır. Ancak burjuva sınıfı ne kadar sekülerliği temsil ediyorsa bir o kadar da dindardır; o dinsizliği değil dindarlığın yeni bir biçimini temsil eden bir sınıftır.

- Demek istiyorsunuz ki bizzat kilisenin temsil ettiği Hristiyanlık sekülerleşmeye kapı açmıştır.

- Evet öyle. Batı'da sekülerleşmeyi adeta Hristiyanlık hazırlamıştır, diyebiliriz. Diğer bir ifadeyle sekülerlik yeni bir icat olarak değil, yani "din-dışı"nda cereyan eden bir hadise değil tersine değer, kural ve kurumların dönüştürülmesiyle oluşmaya başladı ve Hristiyanlığın inşa ettiği inanç sistemi içindeki değer, kural ve kuramların dönüştürülmesiyle oluşmaya başladı ve Hristiyan müminler tarafından ete kemiğe büründürüldü.

-Yani sekülerlik dinin yaşanır kılınmasının neticesinde ortaya çıkıyor; bu da bir topluluğun ya da sınıfın örneklendirilmesiyle oluyor.

-Mesela aşağı yukarı böyle cereyan ediyor. Bu nedenle dini sekülerleştirme hali içinde yaşamadıkları halde laiklik talep eden laiklerin de bizim gibi ülkelerdeki trajedisi bence burada yatıyor. Dini yaşamıyorlar ama ille de onun sekülerleşmesini istiyorlar; neye sekülerleşme diyebileceğiz, yaşanmış bir tecrübe olarak ortaya çıkmış değil ki. Böyle bir talepte bulunanların dini yaşayarak nasıl sekülerleşeceğini empirik bir sosyal gerçeklik olarak ortaya koymaları gerekmez mi? Eğer batıyı kopya ederek laiklik talep edilecekse, bunun batıda cere-

yan ettiği gibi İslam'da da cereyan edip etmeyeceği ayrı bir husustur, tartışılabilir. Ama böyle bir şeyin örnekliğini orta koya-madıkları gibi, bunu yapmaya neredeyse hazır hale gelmiş; iktisat olarak kapitalizm, bilgi olarak modern bilimle tanışmış ve onların ideallerini az çok içselleştirmiş olan Müslümanlara da yeni şartlar içinde kendi dinlerini gönüllü-rince yaşayıp sekülerleştirmelerine imkan vermemektedirler. Unutmamak lazım ki sekülerlik her şeyden önce dinin yaşanmasını öngören pratik bir tecrübenin ortaya çıkmış mahsulüdür.

-Peki bu durum sadece bize has bir şey mi?

-Bize has bir boyutu var. Şu anda tercih edilip gelen modernleşme yönteminden dolayı. Ama benzer durumu batı dışındaki aşağı yukarı bütün toplumlarda, ama özellikle gelenek yönü ağır bassa da Müslüman dünyada, yani laikliğin ister istemez elit konuma yerleştiği temsilcilerinde görmekteyiz. Yani bizdeki bütünle kendine has bir istisna sayılmaz, ancak bizdekinin tabii ki "keskinliği" normalin çok üstünde; bu da doğal olarak küpüne zarar veriyor. Dolayısıyla arka planda muazzam bir birikim, tarihsel bir tecrübe ve farklı bir din anlayışı barındıran modern skülerliğin/laikliğin ithal edilmiş olması, her zaman onu ithal eden ve savunanların bu meselenin yeteri kadar felsefi temellerine vakıf olamadıklarını her vesileyle hatırlatmış ve bugün de hatırlatmaktadır. Bunun yanında seküler/laikliğin ithal edilmiş olması, yaşanan bunca tecrübeye rağmen iktidar gücüyle zorla geriletilen İslam'dan ortaya çıkmış boşluğu bugüne kadar asla doldurulamamıştır. Bu ise topluma, önüne geçilemeyecek şekilde sürekli bir meşruiyet sorunu ve ahlak kri-

zi yaşatmaktadır. Unutmamak gerekir ki, ahlak toplumsal "ortak iyi"nin hem imkanı hem de meşrulaştırıcı temelidir. Bu kadarla da sınırlı değil, aynı zamanda seküler/laik de olsa denetleyici gücüdür. Ancak hem fert hem de toplum için "iyi, doğru ve güzel"in ne olduğu konusunda ahlak insanlara rehberlik yapmasıyla da önem taşır.

-Bu "iyi, doğru ve güzel" meselesine gelmeden önce, şunu sormak istiyorum. Ahlaka köken arayışı meselesi herhalde Rönesans sonrası dönemin önemli bir meselesi olmuştur?

-Elbette bu dönemin batılı insanını meşgul eden iki husus vardır. Biri otoritenin kaynağının gökten yani Tanrı'dan alınıp nasıl yeryüzüne indirileceği meselesidir. İkincisi de buna bağlı olarak ona meşru bir temelin ne olacağıdır? Bu iki meseleye çözüm getirmek pek kolay olmamıştır diyebiliriz. Bilgi için "tabiatın" iktidar için "toplumun" meşrulaştırıcı temel haline getirilmesi büyük bir entelektüel çabanın neticesinde olmuştur. Aydınlanmanın insanlığa bıraktığı o büyük entelektüel mirası bir cihetten bu çabanın toplamı olarak sayabiliriz. Toplumu olduğu kadar ahlaki rasyonel bir kaynağa ve mevcut ahlaki değerleri de aklın süzgecinden geçirerek onları sekülerleştirmek/rasyonelleştirmek asla kolay bir iş sayılamaz. Tabii ki burada kuralların ve ilkelerin kaynağında kimin/neyin olacağı sorusu temel bir soru olmuştur. Yani bu yeni dönemde kurallara otorite sağlayan muhtevanın kaynağında ne olacaktır sorusuna, toplum olacaktır; kuralların toplum dediğimiz insanların ortak kabalüyle ortaya çıktığı fikriyle cevap verilmiştir.

-Bu işin önemli adamlarından Kant'ı hatırlayarak, herhalde ah-

lak meselesi bu dönemde önemli sayıldığından bayağı tartışılmıştır.

-Kant'ta ifadesini bulan değer alanlarının özerkleştirilmesi yada aydınlanmanın özerklik arayışı ve bireyi inşa etmek için onun nasıl özerk hale getirileceği meselesini hatırladığımızda, ahlakın özerk bir alan haline getirilebilmesi için ona bir temel bulmak gerekmiştir. Tabii ki ahlak meselesi her ne kadar teorik düzlemde tartışılmış olsa bile nihayetinde pratik düzlemle, insani faaliyetin bizzat kendisiyle ilgilidir. Bu yeni dönemin cevabını aradığı soru şudur; kaynağını dinden almadan ben nasıl yaparsam iyi bir eylemde/faaliyette bulunmuş olurum. Daha doğrusu bu eylem/faaliyetin dışarıdan verili olan somut emirlerden/ilkelerden hareket edilerek var edilmesi gerekir, yok eğer değilse hangi kaynak/temele oturulmalıdır? Aydınlanmanın ahlakla ilgili tartışmalarında ahlaki doğruların kanıtlanmış kesinliğinin olması gerektiği inancı bulunur. Zaten bu dönem insanı her şeyde kesinlik aramak gibi bir çabaya sahiptir. Aydınlanma cevap bulmak üzere ele aldığı bu soruya, ahlaki faaliyetin kaynağının insanın tabiatında aranması gerektiği şeklinde cevap vermiştir. Bu cevap aslında insan tabiatının değişken değil, sabit bir özellik taşıdığına inandığını içerir. Dolayısıyla kaynağını insanda bulan ve mevcudun da aklın süzgecinden geçirilerek düzenlemeye tabi tutulan bir ahlak anlayışı, bu dönemden itibaren doğup gelişiyor. Bunu ahlakın etik bir hale dönüşmesi olarak nitelendirebileceğimizi düşünüyoruz. Batı tecrübesi içinde ahlakın, akılcı kuralları üzerinde temellendirilmesinin vaftiz babası Descartes'tir diyebiliriz. Unutmamak lazım ki Descartes varlığı düşünce-

Sekülerizm gündelik hayat pratiği ve toplumsal ilişkilerimizde dini algılama, ama yüklenen işlev ve anlamla ilgilidir; yani daha çok dinin anlam dünyasına müdahale ve dönüştürülmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla sekülerizm, laiklik gibi "kovmakla" alakalı olan, dinin rolü ve işlevine bir sınırlandırmayı değil; dinin yaşanan sosyal gerçekliğin, hayat tarzının anlam dünyasına göre yeniden anlamlandırılarak yaşanmasıdır.

den türetmiş biri olarak, ahlaki değer ve kurallara da akıllı temel yapması kaçınılmaz sayılır.

Tabii ki bu dönemde iyi bir ahlak akıl ve bilimde aranmış olsa da ahlaki tartışmaların sonu gelmemiştir. Bu tartışmalardaki önemli bir husus da bilimin ahlaka temel olup olamayacağıdır. Bu dönemin düşünürleri rasyonel bir düzen içinde rasyonel ilkeler ve yasalarla bireysel ve toplumsal

davranışların düzenlenebileceğine, bu rasyonel kural ve değerlerle evrensel bir ahlak ve düzenin kurulabileceğine inanmaktaydı. Burada din kökenli ahlaki sorumluluğun yerine, akıl tarafından onaylanmış kuralların ikame edilmek istendiğini, dolayısıyla meselenin bireysel sorumluluğun bir özgürleşme imkanı olarak kurumsal yapılara devredilmesiyle çözülebileceğine inanılmaktaydı. Bu özerk birey inşa etmek cihetinden oldukça önemliydi.

-Burada Kant'ın söz konusu ettiği aydınlanmış birey evrensel ahlak anlayışını hatırlatmanız gerekiyor.

-Tabii ki. Bu önemli ahlak filozofuna göre, ahlaki emirler dışsal bir kaynaktan çıkarsamada bulunarak elde edilemez. Ahlaki normlar, emirler kendi temellerini kendi içlerinde bulmak zorundadırlar. Aksi halde ahlaki özerk bir alan olarak düşünmek ve inşa etmek imkansızlaşır. Dolayısıyla özerkleştirmenin mantıksal neticesi olarak ahlaki hüküm ve değerler verili olmayacaklarından, yani onları var eden kaynak insanın dışında olduğundan "iyi" olmak zorundadır; çünkü aydınlanma muhayyilesine göre insan rasyonel bir varlık olarak özü itibarıyla "iyi"dir: Oysa Hristiyanlık ilk günah doktrininden hareketle yüzyıllarca tam bunun aksini savunmuştur. İnsanın özü itibarıyla iyi olduğu kabulü, aslında ahlakın dışarıdan olmayan ilkelere dayandırılmaya çalışıldığını ifade eder. Bu "iyi"dir yargısı ispat edilebilecek bir yargı olarak düşünülemez. Her şeye ve gösterdiği büyük çabaya rağmen Kant yine de ahlakın nihai kaynağını Tanrı'dan bağımsız düşünmemiştir diyebiliriz.

-Türkiye'nin önemli düşünürlerinden Şerif Mardin 2007'de or-

taya attığı “mahalle baskısı” kavramını, pek çok tartışma ve tartışmanın ardından “ne demek istedim” adlı bir toplantıda yeniden masaya yatırmış oldu. Bu çevrede -bilhassa laik çevrelerde- cumhuriyet öğretmenin mahallenin imamına yenildiği gibi bir algı ortaya çıktı.

-Eski Osmanlı kentsel örgütlenme tarzına çağrışımında bulunan “mahalle baskısı” kavramsallaştırımı, Müslümanların aleyhine kullanılacak şekilde yapılmış bir kavramsallaştırmadır. Bu yüzden ne yazık ki tek taraflı ve yanlış bir şekilde açıklanmaya çalışılmaktadır. Her dünya görüşünün, yaşama tarzının kendine ait mekan bağımlı olmayan bir mahallesine vardır; aynı şey laikler için de söz konusu edilebilir. Dolayısıyla insanın olduğu yerde laik de olsa dindar da olsa bizi izleyen gözlerin olmaması imkansızdır. Biz başkalarını olduğu kadar kendi düşünce ve davranışlarımızı da, kaynağı ister din, ister toplum, isterse başka bir otorite olsun, ahlaki dediğimiz değer ve normları rehber alarak yaparız. İnsan bu değer ölçülerine göre bir bakıma kendi dünya görüşünü oluşturan topluluk adına konuşur. Bu nedenle bütün ahlak kuramcılarının ve A.Heller’in ifade ettiği biçimiyle ahlaki yargının mekanı daima başkalarının gözüdür. Başkalarının olduğu her yerde bizi izleyen gözlerin olmaması düşünülemez. Bu gözler ister laik, ister ateist, isterse dindar olsun, ama nihayetinde kendi mahallesinin bakışını temsil eder ve kendi mahallesinin baskısını taşır. Bakışın laik olması baskı taşımadığı yada bir mahalleye ait olmadığı anlamına gelmez. Bu baskı küçük topluluklarda “uyarıcı”, metropol ortamlarda ise “neme-lazımcı” bir özelliğe bürünür o kadar. Meşruiyetinin bugün iyice

krize girdiği bu bakışın bir de dindarlar üzerindeki baskısını gündeme getirirler iyi olur.

-Cumhuriyetin öğretmeniyle mahallenin imamı meselesini hatırlatmak istiyorum.

-Bu sembolik anlatım aslında cumhuriyetin seçtiği modernleşmenin hem yöntem hem de pratikteki uygulanması cihetinden ne kadar sığ ve uygulamada ne kadar başarısız kaldığını ifade etmekte. Peki Kemalist modernleşme kültürel/felsefi cihetten bu kadar sığ olmayabilir miydi? Kırımca hayır. II.Mahmut modernleşmesinin devamı olarak isteseydi bile bu mümkün olamayacaktı. Seçtiği modernleşme yöntemi ki, bu yöntem toplumu bütünüyle dışlamaktadır, ona böyle bir kaderi öngörmüştür. Bir kere toplumun din ve geleneğiyle kurulacak bir ilişki olmadan modernleşme neredeyse imkansızdır. Modernleşme geçmişten kopuşu değil geçmişteki birikimle yapılacak sentezin kendisi sayılır. Elbette ki bir cihetten “yeni” bir şeydir ama kullandığı malzeme geçmiş tecrübenin toplamıyla ilgilidir. Şunu da söylemeliyim ki, Kemalist modernleşmenin din ve geleneği reddetmiş olması Müslümanların lehine olmuştur.

Cumhuriyet tercih ettiği yöntemin öngördüğü şekilde yeni bir değerler sistemine, yani batılı değerler sistemine kesin bir geçiş dolayısıyla geçmişten kopuşu tercih etmiştir. Ancak bu geçiş geçmiş reddederken yerine tercih ettiği yeni değerler sistemini de ikame etmekte başarısız olmuştur. Zaten böyle bir tercihi aslında imkansız bir girişim saymamız gerekiyor. Bir kere böyle bir tercih kendine örnek aldığı batıyı çok yüzeysel ve kaba bir pozitifizmle anladığına işaret eder. Dolayısıyla ikame etmeye çalıştığı doğal olarak fazlasıyla zayıf

ve köksüz kalmıştır. Üstelik karşısında da bin dört yüz yıllık tecrübe ve birikimiyle İslam bulunuyor. Eğer semboller üzerinden gidersek, öğretmen modernleşmeyi temsil ediyor ama elindeki mandolin, toplumun tecrübelerini çalmaya elverişli değil. Öğretmenin başarısı imamın başarısızlığında arandığından, imamın da bin dört yüz yıllık birikimle kurabileceği bütün ilişkiler elinden alınmıştır. Bu iki sembolün nihayetinde farklı sebeplerden dolayı fazlasıyla dini ve felsefi derinlik isteyen “iyi, doğru ve güzel” üzerinde konuşacak derinliğinin olmamasını cumhuriyetin başarısı olarak saymamız gerekiyor?

-Laikleşme çizgisinin getirdiği “resmi” ahlak anlayışı, Şerif Mar-din’in ifadesiyle, “iyi, doğru ve güzel”i üretmede neden başarısız oldu?

-Eğer üretilseydi, o gün için de başarılı sayılırdı bile, bugün batının iyi, doğru ve güzelle alakalı içine düştüğü krizle bereber başarılı sayılamayacaktı. Kaldı ki böyle bir şey de zaten imkansızdı. Müslüman bir toplumun dünya görüşü ve değerler sisteminin kalkarak ya da onu hiçe sayarak, batılı anlamında “iyi, doğru ve güzel”e felsefi bir temel inşa etmek mümkün değildir. Her dünya görüşünün kurucu özellikli bu tür kavramların kendilerine ait tarihsel/felsefi kökenleri üzerinde de doğru bir şekilde durulduğu söylenemez. Öte yandan “iyi, doğru ve güzel” için ihtiyaç duyulan felsefi köken ve meşrulaştırmanın yetersiz kalması, ade edildiği gibi, ortaya bir boşluk çıkarmış sayılmaz ki İslam onu doldursun; İslam zaten hep ordaydı. Buna umulan nisbette İslam geriletememiştir demek daha doğru olacaktır.

Üsküdarlı Bir Alim'in Ardından AHMED YÜKSEL ÖZEMRE HOCA DA HAKKA YÜRÜDÜ

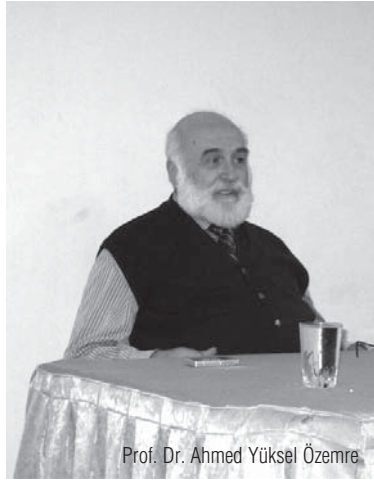
Abdullah YILDIZ

Bir koca çınar daha devrildi... Bir yıldız daha kaydı... Akleden kalbi ve olağanüstü cehdi ile sadece ilim dünyamızda değil aynı zamanda gönül dünyamızda da parlak ve müstesna bir yere sahip olan örnek simalardan Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre Hocamızı da kaybettik...

3 Nisan 1935 Üsküdar doğumlu olan Ahmed Yüksel Özemre 24 Haziran gecesini bu fani âleme gözlerini kapadı. 26 Nisan Perşembe günü Üsküdar Yeni Valide Camii'nde eda edilen ikinci namazından sonra gönül dostlarıncı Karacaahmet mezarlığındaki aile kabristanına uğurlanan Ahmed Yüksel Hocamıza, Cenab-ı Hak (c.c.) gani gani rahmet eylesin ve mekanı Cennet olsun, inşaallah.

"İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün: Biz Allah'a aitiz ve yine O'na döneceğiz."

Bu sayfalarda okumaya alışık olduğunuz **"Geçmişten Geleceğe Ko(nu)şanlar"** dizi yazımızın ilk misafirleri arasında idi Ahmed Yüksel Özemre Hocamız. Yazının üst başlığı **"Bilge Bir Üsküdarlı"** idi. (Umran, Ocak 2003 "Osmanlı İstanbul"un geleneksel hayat tarzını en iyi bilen, en iyi anlatan, tasvir eden ve bizzat yaşayan son canlı tanıklarındandı Özemre Ho-

Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre.

ca. **"Üsküdar'da yaşamak kolaydır, amma Üsküdarlı olmak her babayiğidin harcı değildir."** sözü meşhurdu. **"Üsküdar Ah Üsküdar"** ve **"Üsküdar'da Bir Attâr Dükkanı"** isimli kitapları Osmanlı mirası Üsküdar'ı bütün güzellikleri ve esrarı ile sonraki nesillere tanıtan iki nadide eseridir. **"Geçmiş Zaman Olur ki"** isimli otobiyografik eserinde de üç asır gerilere uzanan soyağacı, Üsküdar Tebhîrhanesi Müdürlüğü yapan dedesi Ahmed Refik Bey, babası Mehmed Nurullah Bey, diğer aile büyükleri ve Münip Paşa konağında geçen çocukluk yılları üzerinden bugüne taşır eski Üsküdar'ı; rüyalarda kalan o tarz-ı hayatı, o huzur iklimini...

Dinlemeye doyulmayan, saatlerce konuşsa bıktırmayan, sık sık

"efendicâzıma söylüm" ara sözü ve dualı ağzı ile süslediği fasîh ve belîğ İstanbul Türkçesi ile neler neler anlatmıştı... Galatasaray Lisesi'nden Fen Fakültesi'ne, oradan da Fransa'ya uzanan eğitim serüveni, aldığı Osmanlı terbiyesi, dolu dolu geçen ilim hayatı, atomdan çıktıkları, Üsküdar, ünlü attâr dükkânı... Sonraki dönemlerde sık sık Umran'da yazılarına yer verdiğimiz, en muhtevalı ve derinlikli eserlerinin (**"Fiziksel Realite Meselesine Giriş"**, **"Din-İlim-Medeniyet"** vd.) Pınar-Açılım yayınları arasında çıkmasına vesile olduğumuz için bahtiyarız. Çerkez asâletini bütün zarâfet ve nezâheti ile kuşanmış muhterem zevceleri Gülşen Hanımefendinin çayını, kahvesini içmişliğimiz var. Rabbim kendilerine sabr-ı cemil ihsan eylesin...

Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre Hoca'dan sonraki nesillere miras olarak aktarılması gereken kadîm tarz-ı hayatımıza dair güzelliklerden bazı alıntılar yaparak O'na dualar göndermek, yapılacak en isabetli şeydir diye düşünüyorum.

Allah'ın verdiği aklın ve zekânın hakkını vermek: Fransa Nükleer Bilimler Enstitüsü'nden Türkiye'nin ilk atom mühendisi olarak mezun oldu, Çekmece Nükle-

er Araştırma ve Eğitim Merkezi müdürlüğü yaptı, NATO Bilim Komitesi'nde Türkiye'yi temsil etti, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu başkanlığı yaptı, Teorik Fizik ve Nükleer Mühendislikle eserleri üniversitelerimizde okutuldu, hâlâ da okutuluyor... (Teorik Fizik ve Atom Mühendisliği dallarında (biri Fransızca olmak üzere) lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde 2707 sayfa ve çoğu müteaddid baskı yapmış 12 cild telif ders kitabı ve 1532 sayfa tutarında 10 cild çeviri eseri var. Hâtırat, deneme, inceleme olarak yaklaşık 6800 sayfa tutarında 22 cild telif eser yazdı. Ayrıca akademik, felsefi, dinî, içtimai ve siyâsî konularda 350 makale yazdı.)

Saygı ve hürmet: "Akşama doğru, konağın cumbasından ağabeyimle birlikte sokağa bakar, babamın gelmesini bekledik; köşeyi döner dönmez hemen aşağı iner, kapıyı açar, elindeki paketleri alırdık; eğilip ayakkabısını çözer, terliklerini verir, sonra elini öperdik..."

Merhamet: "Sadece konakta değil, sokakta da merhamet vardı. Tüm Üsküdar merhameti yaşıyordu. Üsküdar adeta bir merhamet şehri idi."

Sehavet/cömertlik: "Bana 'Üsküdar'ın ve Üsküdarlının en bâriz vasfı nedir?' diye sorulsa, "sehavet" derim. Üsküdarlılar, ceplerinde daima bozuk para bulundururlardı; fakire, fukaraya, meczûbîne vermek üzere..."

İncelik ve merhamet simgesi "Fukara Taşı": "Fukara taşı sadece merhameti değil, aynı zamanda hürmeti de simgeliyordu. Neye hürmet? Onların fukarayı sâbirin olmalarına, el açıp dilenmemelerine hürmet. Ve inceliği simgeliyordu: Yatsı namazından çıkanlar

gece karanlığında fukara taşına bozuk paralarını bırakırlar; herkes gittikten sonra ihtiyacı olanlar gelir, sıraya girerek ekmek paralarını alır giderlerdi; kimse ihtiyacından fazlasını almazdı. Büyüğümüzün anlattığına göre, sabahleyin fukara taşında hâlâ para kaldığı çok olurmuş..."

Hoşgörü değil tahammül: Bu iki kavramın çok farklı şeyler olduğunu vurgulayan Ahmed Hoca, hoşgörü adına bazı yanlış fikirleri aslâ hoş karşılayamayacağını belirttiikten sonra ses tonunu biraz teşdid ederek "Ben merhametliyim, adaletliyim, sabırlıyım, tahammül sahibiyim; ama hoşgörü lü değilim." diyor.

Batıl ve Hurafeye Dikkat: "...Hep Rasûlullah'ın sahîh sünnetini aramışımdır. Öyle hadiselerle karşılaştım ki, tüylerimi diken diken eden; batıl itikadlar, hurâfeler... Anladım ki, İslâm'ın üzerine büyük bir tortul kütle örtülmüş..." "Kütüb-ü Sitte'yi okurken bazı şeyler nazar-ı dikkatimi celbetti ve beni çok rahatsız etti. Öyle hadisler gördüm ki, hadis demeye bin

şahit lazım. Muhakkak rivayetleri yanlış; Cenâb-ı Peygamber'in öyle bir şey söylemesi mümkün değil. Kur'ân'a aykırı hadisler gördüm; Peygamber'e, Peygamber'in ahlâkına bûhtân eden hadisler gördüm; anakronik hadisler gördüm. Bu yüzden hadisler hakkındaki tettebbûmu teorik fizik ve nükleer mühendisliğe paralel olarak otuz yıl boyunca sürdürdüm..." (Din-İlim-Medeniyet' (2002) isimli kitabında bu konu genişçe irdeleniyor.)

Kritikçi düşünce: "Galatasaray Mekteb-i Sultanisinde aldığım eğitim bana hür düşünmeyi, öğrenme aşkını, ilim namusunu, hiç bir şeyi araştırmadan, kritik etmeden kabul etmemeyi öğretti."

Ve ağzından hiç eksilmeyen duâli cümleler:

"Allah umûrunu hayra tebdil etsin."

"Allah ömrünü tezyîd eylesin."

"Allah fuyâzâtını artırsın."

"Berhudâr olasın evladım."

"Hû canım evladım."

Biz de bize miras olarak bıraktığı bu güzel duâlardan ilham alarak; Rabbimiz bütün umûrunu hayra tebdil etsin ve mekanını Cennet eylesin diyoruz.

Kur'an'da Sıcak Kelimeler

GÜZEL/DOĞRU BİR SÖZCÜK (KELİMETU'N-TAYYİBE)

Hüseyin K. ECE

"ALLAH'IN, güzel-doğru bir söz (kelimetü'n-tayyibe) için nasıl bir misal verdiğini görmüyor musun(uz)? Kökü sapasağlam, dalları göğe doğru uzanan güzel-diri bir ağaç gibi[dir o];

"ki, Rabbinin izniyle her mevsim meyvesini verip durur. Allah insanlara [işte böyle] misaller veriyor ki, [değişmeyen gerçeği] düşünüp kendilerine ders çıkarsınlar." (İbrahim, 14/24-25)

'Kelime', 'keleme' fiil kökünden gelmektedir. Aynı kökten gelen 'kelâm' kulakla algılanan ve etkisi olan, 'kelm' ise etkisi bedende duyulan şeydir, yani yara demektir. (R. İsfahânî, el-Mnüfredât, s: 660)

'Kelime' sözlükte; bir anlam ifade eden söz demektir. Bu da isim, fiil veya harf şeklinde olabilir. 'Kelime' kavramının yukarıda geçen kök anlamıyla yakından ilgisi vardır. Her sözün karşındaki insan üzerinde iyi veya kötü bir etkisi vardır. (H. K. Ece, İslamın Temel Kavramları, s: 335)

Harflerle yazılanlar, ağızdan çıkan sözün veya düşünülen anlamların kendisi değil, onları bize hatırlatan şekillerdir. Biz o şekiller-

den, yani harflerden ve kelimelerden kasdedilen anlamı bulmaya çalışırız.

Tıpkı bunun gibi, evrendeki her şey Allah'ın 'ol' emriyle yaratıldığı 'kelimeleri'dir. Biz evrendeki bu kelimelerle Allah'ın varlığını ve yüce kudretini anlarız.

Kur'an'da, tekil ve çoğul olarak, isim ve sıfat tamamlaması olarak kırkaltı yerde geçmektedir. Öncelikle söz, kelimeler, Allah'ın sözünü, insanların sözü anlamında kullanılan 'kelime', Allah'ın emirleri (Bakara, 2/124. Şuara, 42/24. Yunus, 10/81-82) anlamında da kullanılıyor. Kelimetullah (Allah'ın kelimesi) şeklinde gelen terkip, Tevhid anlamında kullanılmıştır. (Tevbe, 12/40)

Tayyibe ise; lezzetli, güzel, helâl, hoş, iyi, sağlam, doğru gibi anlamlara da gelir.

Fatır/10'da geçen 'el-Kelime-tü't tayyib-güzel söz', Zuhur/28'de geçen 'kelimetün bakiyyetün-kalıcı söz', Fetih/26'da geçen 'kelimütü't takva-takva kelimesi' ve Ali İmran/64'de geçen 'Ehl-i kitap ile aramızdaki ortak kelime', 'Tevhid Kelimesi' olarak anlaşılmıştır.

Bazı tefsircilere göre yukarıda-

ki âyette geçen 'Kelimetü'n-tayyibetün/güzel kelime'; Tevhid Kelimesi, 'seçere-i tayyibe-güzel ağaç' ise mü'mindir. Mü'minin kalbinde kökleşen Tevhid Kelimesi, salih amel şeklinde, tıpkı ağacın dalları ve dallardaki meyveler gibi ortaya çıkmaktadır. (İbni Kesir, Muh. Tefsir, 2/296. İbni Atıyye, Tefsir, s: 1054. İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-Mesîr, s: 745)

Kelime sözcüğü, geniş anlamıyla, düşünsel, kavramsal ifade, fikir, kaziye/önerme anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak, "güzel-doğru bir söz" ifadesi, mahiyeti itibarıyla doğru olan ve ahlakî anlamda iyi ve güzel olana çağırıldığı için sonuna kadar yararlı ve kalıcı olan teklif, fikir ya da öğreti anlamındadır; Allah'ın mesajlarının her biri, nihaî amacı itibarıyla ahlaken iyi ve doğru olan yönünde yapılmış çağrıdan ibaret olduğuna göre, "güzel-doğru söz" terimi, aynı zamanda, "Allah'ın mesajları"nı da işaret etmektedir. (M. Esed, Kur'an Mesajı, 2/506)

'Güzel söz olarak tercüme edilen 'kelimetü'n tayyibetün'; doğru ve sağlam söz, sağlam inanç, peygamberlik, vahiy olarak da anlaşıl-

mıştır. (Şevkânî, Fethu'l-Kadir, s: 878)

Tevhid kelimesi, yani Allah'tan başkasına kulluk etmeme prensibi bütün peygamberlerin tebliği ve bütün ilâhî dinlerin ortak davetidir. Allah'ın varlığına ve birliğine iman; yani Tevhid inancı kökü yerin derinliklerine sağlam bir şekilde kökleşmiş, gövdesi ve dalları göğe doğru gürbüz bir şekilde yükselmiş, her zaman en tatlı meyveleri veren, bakınca insanların hoşuna giden enfes bir ağaç gibidir.

Tevhid Kelimesi'ne tutunmak, gereğini yapmak da tıpkı buna benzer. Hem bu ağaç gibi sağlamdır, hem de Allah'ın izniyle sürekli ahyırlı işler, salih amel, güzel davranışlar olarak semeresini gösterir.

O iman kalbe kökleşir; tıpkı koca bir çınarın sağlamca yere tutuması gibi, sonra da en faydalı meyvelerini vermeye başlar.

Hiç kuşkusuz güzel söz -yani gerçek söz- tıpkı güzel bir ağaç gibidir. Sağlam, görkemli ve bol meyvelidir. Sağlamdır, kasırgalar ne kadar amansız olurlarsa olsunlar onu yerinden sökemez. Batıl rüzgârları onu sarsamaz. Tağutların balyozları onu etkilemez. Kimi dönemlerde bazılarınca yokolma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı zannedilse bile sağlamdır, uludur, meyvesini vermeye devam eder. Kötülükten, zulümden ve azgınlıktan hep yüksektir. (S. Kutub, Tefsir, 4/2098)

Ağacın diri kalması için bakılmaya ihtiyacı vardır. Kalpteki

iman ağacı da böyledir. Faydalı ilim, salih amel, zikir ve tefekkürle her zaman gözetilmelidir. Bu bakım ile birlikte iman ağacı kalpte biraz daha kökleşir, daha lezzeti ve daha bol meyve verir.

İyilik kalıcıdır, kötülük onu sıkıştırırsa da, yoluna engel olsa da ölmez, solmaz. İyi olan, hak olan, haklı olan her zaman kalıcıdır. Kötülük ise uzun süre yaşayamaz.

Tevhid kelimesi, sözlerin en güzeli, en sağlamı ve en kalıcı olanıdır. İnsanlar bu güzelliği, ezeliden ebede doğru; Tevhid'in silinmez izleri olan kâinat kitabında, evrenin kıyamete doğru yürüyen korosunda, ilâhî kelâmın latifliğinde, mü'minlerin teslim olmuş yüreklerinde sürekli görürler.

SAVRULAN MÜ'MİN YA DA YAKÎNÎ İMAN PROBLEMİ

Dr. Kerim BULADI

Kur'ân-ı Kerîm, çeşitli âyetlerinde mü'minlerin özelliklerinden söz ederken, onların âhirete yakînen inandıklarını açıklar.¹

Yakîn, şüphenin zıddıdır. Bir şeye tereddüt etmeden kesin olarak inanmak demektir.² Âhirete yakîni olarak inanan bir kimse, kur'ân'ın emir ve yasaklarına gücü yettiği nispette uyar. Allah'ın emirlerini bilerek terk etmez, yasaklarını kasten işlemez. Allah'a derin saygı duyar, onun buyruklarına teslim olur.

Akıllı bir kimse yaşadığı toplumun kurallarına ve yürürlükte olan kanun ve talimatlara uyar. Aile bireylerinin, iş arkadaşının, ortağının haklarını bilerek ihlal etmez. Kasten trafik kurallarını çiğnemez, vergisini ihmal etmez ya da geciktirmez. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Niçin akıllı insan, mevcut kuralları ihlal etmez? Neden tayin edilen ilkelere karşı aykırı davranışta bulunmaz? Bu sorulara özet olarak şöyle cevap verilebilir: Akıllı insan, yaptığı kusurların ve kanunsuzlukların neticesinde kanunî takibata uğrayacağını ve bunun sonucunda maddi ve manevî açıdan kendisine, aile fertlerine, yakınlarına, komşularına bir zarar geleceğine yakîni olarak inandığı için, kanunlara ve kurallara uyar.

Bu değerlendirmelere göre düşünülduğünde âhirete yakîni olarak inanan bir Mü'min nasıl olur da

haram işler, Allah'ın emirlerini yapmaz, şüpheli şeylerden kaçınmaz? Nasıl olur da helal ve haram konusunda hassasiyet göstermez? Nasıl olur da çeşitli faaliyetlerinde; ticaretinde, alışverişinde, merasimlerinde, düğün ve davetlerinde kur'ân ve sünnete uygunluk aramaz?

Âhirete yakînen inanan bir mü'minin, âhirete inanmayanlar gibi hareket etmesi düşünülemez. O, bütün fiil ve davranışlarında kur'ân ve sünneti merkeze alarak hareket etmek zorundadır. Âhirete yakînen inanan bir mü'min, başkalarından farklı olmalıdır. Onun yaşayışında, anlayışında, beşerî münasebetlerinde, ticarî ve kültürel faaliyetlerinde yakîni imanın tesiri görülmelidir. Müslüman, bütün işlerini âhirete iman eksenine üzerine oturtmalıdır.

Günümüzde Müslümanların aile hayatına ve sosyal yapısına bakıldığında ciddi manada bir savrulma içinde oldukları ve âhirete yakîni iman bakımından bir sarsıntı geçirdikleri müşahade edilmektedir. Müslümanların zenginleştikçe, mal, makam ve mevki elde ettikçe âhirete inanmayanlar gibi hareket ettikleri görülmektedir. Dünyevileşmenin anaforu kapılarak bir kısım konularda sağlam bir duruş sergilemedikleri izlenmektedir. Bu konuyu aşağıda sunacağımız bir hadisle açıklamaya çalışacağız:

“Karanlık gecenin (zifiri) karanlıklarına benzeyen fitneler zuhur etmeden amellerde yarış edin. (Çünkü o fitneler zuhur ettiği vakit) kişi mü'min olarak sabahlayacak; kâfir olarak akşamlayacak yahud mü'min olarak akşamlayacak, kâfir olarak sabahlayacak, dinini bir dünya metai mukabilinde satacaktır.”³

Hadiste, gece karanlıkları gibi yığın yığın fitneler ortaya çıkıp iş-ten geçmeden amel ve ibadetlere teşvik vardır. Çünkü fitneler o kadar büyük ve korkunç olacak ki, onların şerrinden kimse ibadet ve amellere vakit bulamayacaktır. Resûlullah (s.a.v), bunların şiddetini: **“Kişi mü'min olarak sabahlayacak, kâfir olarak akşamlayacaktır.”** buyurarak ifade etmiştir. İnsan, fitnenin dehşetinden bir günde çok büyük değişimler geçirecek, günü gününe, saati saatine uymayacaktır.⁴

Yine hadis-i şerifte dünya menfaati karşısında dine sarılmanın önemine işaret edilmektedir. Fitnelerin zuhurunda dünya menfaati karşısında bazı insanların dinin prensiplerine önem vermeyeceğine, yapacağı işlerde dinin bu konudaki hükmünün ne olduğuna olmadığının ne bakmayacağına, haram ve helal konusunda hassas davranmayacağına dikkat çekmektedir. Böyle bir ortamda, menfaatler abideleştirilecek, haram ve helal dikkate alınmayacaktır. 14 asır

önce Peygamber efendimiz tarafından söylenilen bu evrensel beyanname, bir mucize olarak günümüzde en belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Müslümanlar arasında büyük bir savrulma yaşanmaktadır. Dünyevi menfaatler uğruna dinin değerleri ya basite alınmakta, ya düşük yoğunlukta yaşanmakta, ya geciktirilmekte, ya da terk edilmektedir. Hatta bu uygulamalarda din adına bir pişmanlık ve burukluk yaşanma yerine, rahat bir tavır sergilenmekte ve **“Bir beis yoktur”** mantığı gelişmektedir. Mal-mülk edinme, helal kazanç, yeme, içme, harcama, ibadetler, giyim kuşam ve sade hayat konularında yaşanan bu savrulmanın sebebini Peygamber (s.a.v) bir hadisinde şöyle açıklamıştır:

“...Dikkat edin! Şeytan bu bel-denizde (bu diyarda) ebedi olarak kendisine ibadet edilmesinden (tapılmasından) ümidini kesmiştir. Fakat sizin basit gördüğünüz amellerde ona itaat edilecektir, o da bundan hoşnut olacaktır.”⁵

Müslümanların aile hayatına ve sosyal durumuna bakıldığında hassasiyetlerinin günden güne azaldığı görülmektedir. Ticarî muamelelerinde, alışverişlerinde, kazançlarında, harcamalarında, faizden uzak durma konusunda, tesettür emrinin yerine getirilmesinde, namaz ibadetinin ifasında, düğün merasimlerinde, verdikleri iftar ve davetlerinde, iş yerlerindeki uygulamalarında ciddi manada savrulma yaşanmaktadır. İslam dininin hassasiyetle üzerinde durduğu konularda bile, bazı inceliklerin kaybolduğu, “dünyevi”lere benzemede yarışın yapıldığı; hatta kimi zaman “dünyevi”leri bile kışkırtacak davranışların sergilendiği gözden kaçmamaktadır. Hatta bu çerçevede düşünüldüğünde “dünyevi”lerin tekerleklerine ivme kazandırdıkları ve onlara benzemek şöyle dursun “onlar gibi oldukları” de-

“Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?” İlahî beyanına teslim olan ve bu günün mutlaka geleceğine inanan bir Müslüman, gücü yettince haksızlık, yanlışlık yapmamaya çalışır. Haram yememeye dikkat eder. Allah Teâlâ’nın emirlerine karşı çıkmamaya gayret sarf eder, âhireti unutmaz, dünyadan nasibini arar, çalışır, üretir ve bu ara irşat görevini ihmal etmez. Müslümanların hem dünyada hem âhirette saadeti elde edebilmeleri, âhirete yakînî imana bağlıdır.

ğerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu hususta müşahhas misaller vermek konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır:

Bir Müslüman düşünün, bir firma düşünün, bir hastane, bir kurum, bir işadamı tahayyül edin ki, Ramazan akşamında yüzlerce kişiye iftar veriyor. İftar yemeğinden sonra konuşmalar, sinevizyon gösterileri, tanıtım konuşmaları derken, akşam namazı için bir tedbir alınmıyor. Yüzlerce kişi, akşam namazı kılmadan teravih namazına koşuşturuyor. Yüzlerce iftar verilse bir akşam namazının geri getirilmeyeceği ve onun yerini dolduramayacağı düşünülmüyor. Bu savrulmadan hiç kimsenin de rahatsız olmadığı kolayca izlenebiliyor.

Bir vakıf düşünün. Bir salonda toplantı yapıyor. Burs dağıtım töreni düzenliyor. Hayatın baharında olan 300-400 arası üniversite öğrencisini topluyor. Beden dili uzmanları, iletişim uzmanları, vakıf yetkilileri, misafir katılımcılar konuşuyor. Akşam namazı yine programda yok. İsteyenlerin akşam namazın kılınması için tedbir alınması şöyle dursun, gündemde bile yok. Binlerce burs dağıtılsa akşam namazının yerini tutar mı?

Bir cemaat düşününüz. “Kutlu doğum” çerçevesinde program icra ediyor. Binlerce kişiyi topluyor. İçeride göstermelik namaz kılınabilecek küçük bir yer var. Gösteri mer-

kezinin içi hınca hınç doluyor. Kapılar kapatılıyor. Salonun dışındakilere ertesi akşam gelmeleri için anons yapılıyor. Peygamber Efendimizi kutlamaya gelenler, yollarında, yoğun trafikte akşam namazından mahrum olarak evlerine dönüyorlar. Bu organizasyonu yapanların kıllı kıpırdamıyor, gereken tedbiri salon içinde ve dışında almayı bile akıllarına getirmiyorlar. Önemli olan vizyon ve gösteriş.

Bir kurum düşününüz. Çeşitli folklorik ekipler ve müzikal gösterimlerle “kutlu doğum” etkinlikleri yapıyor. Bunların da namaz diye bir gündemleri yok. “En yüce Dosta” ifadesiyle ruhunu teslim etmek üzere olan Peygamber Efendimiz’in son sözü “Namaza dikkat edin” mesajını hiç programına almıyor.

Bir Müslüman düşününüz. Bir hamamın müracaatında bayan çalıştırıyor. Erkeklerin soyunarak hamama girdikleri ve kimi zaman hamamdan çıkarak bir şey istedikleri ya da dolaştıkları bir ortamda bir bayanın çalışmasını, mahzurlu görmüyor. Bu uygulamasını çeşitli sebeplere bağlayarak menfaatini kutsuyor.

Bir mü’min düşününüz. Konjonktüre uygun hareket ediyor. Yeri geldiğinde faiz müesseselerinden kredi alıyor, onunla iş ve ticaret yapıyor. Çeşitli bahaneler ileri sürerek, yaptığı bu muamelenin dine uygunluğunu iddia ediyor ve bu

konuda kendisini rahatlatacak fetva arıyor ve buluyor da. Bir Müslüman düşünün sanki kendisini **“Ey iman edenler! Allah’tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız mevcut faiz alacaklarınızı terk edin. Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız Allah ve Resûlû tarafından (faizcilere karşı) açılan savaşta haberinizi olsun...”**⁶ âyetindeki ilahî hitaptan azade görüyor ya da bu âyet onu hiç sarsmıyor.

Yaşantısında ve uygulamalarında daha hassas davranması ve insanlara örnek olması gereken bir hacıyı düşününüz. Çoluk çocuğunu evlendirirken düğün merasimini âhiret hesabı olmayanlar gibi icra ediyor, haremlik selamlığa dikkat etmek şöyle dursun, danslı, İslam dışı eğlence ve müzikler eşinde Kur’ân ve besmelesiz olarak aile yuvası kuruyor ya da kurduruyor.

Bir Müslüman düşününüz. Bir zamanlar başörtüsü savunuculuğu yapıyor, mücadelesini veriyor, fakat ardı ardına gelişen hadiselerden sonra kendisinden başkalarına benzemeye başlıyor, yani dönüşüm ve gelişim yaşıyor! Çağdaşlaşmanın ve hürriyetin tadını çıkarıyor! Sanki örtünme ile ilgili âyetler, kendisine hitap etmiyor! Kısaca belirtmek gerekirse, toplumda örnek olması gereken kişilerin; hocaların, ilim adamlarının kızları, eşleri tesettür konusunda ciddi bir savrulma yaşamaktadırlar.

Bir mü’min düşününüz! Namazını terk ediyor; beş vakit namazını doğru dürüst kılmıyor, nafile namazlarına hiç değer vermiyor, tesettüre riayet etmiyor, kumar oynuyor, içki içiyor, zina yapıyor, gizli nikâh usulü ile evlilik kuruyor, haksız yere cana kıyıyor, miras hakkına tecavüz ediyor, kendi Karunlar gibi yaşarken işçisinin, fakirin, yoksulun, yetimin hakkını adil bir şekilde vermiyor, onlara yardım etmiyor, israf ediyor, lüks ve konforlu bir hayat yaşayarak âhireti unuttuyor.

Bir mü’min düşününüz! Allah ve Resûlû’nün rızası yerine başkalarının hoşnutluğunu arıyor. Allah’ın ve Resûlû’nün kınamasından ziyade, akrabalarının, dostlarının, arkadaşlarının ve çevresinin ayıplamasından korkarak işlerini, merasimlerini; düğününü, nişanını, sünnetini ve kısaca hiçbir faaliyetini hakka yaraşır şekilde yapmıyor.

Bir din âlimi düşünün! Yeri geldiğinde hakkı söylemekten çekiniyor ya da bu konuda yerilmekten, muâheze edilmekten, makamının sarsıntıya girmesinden korkarak hakkı müdafaa etmiyor. Kur’ân’da açıkça belli olan bir hükmü, çağdaşlık adına ve medyatik olma uğruna başkalarının beğenisini kazanmak için söylemekten çekiniyor, ya da eğip büküyor.

Bu örnekler, bir hayal, bir kurgu, bir yorum, olmamış bir olayın tasavvuru değildir. Yaşanan canlı örneklerdir. Münferit örnekler de değildir. Bütün bunlar, âhirete yakînî imanın azlığından neşet etmektedir. Âhirete yakînî iman olan bir mü’min, şartlar ne olursa olsun savrulma anaforuna kapılmaz. Adaletsiz davranamaz, insan haklarına tecavüz edemez. Allah Teâlâ’nın emirlerini bilerek terk edemez, yasakladığı fiilleri işleyemez.

Yukarıda anlamları verilen her iki hadis, günümüzde Müslümanların derin bir savrulma içinde olduğunu önemle ortaya koymaktadır. Bu haber, Peygamber Efendimiz’in istikbale ait mucizesidir. Mü’minlerin büyük bir kısmı, mal-mülk, şöhrret, mevki, makam gibi dünyevi menfaatleri elde etme konusunda öncelikle İslam dininin söz konusu meselede ne dediğine ve ne hüküm verdiğine bakmıyor. Dünyevî değerleri elde etmek için yeri geldiğinde kur’ân ve sünnetin hükmünü görmezlikten geliyor, onları hakem kılmaktan ziyade menfaatlerini hakem tayin ediyor. Dünya malı (menfaati) karşılığında dinini satı-

yor yani dinin hükümlerini hiçe sayıyor ya da hafife alıyor veya bile-rek terk ediyor. Bütün bunlar, âhirete yakînî imanın zayıfladığını göstermektedir.

Ne taraftan bakılırsa bakılsın, hangi yönden incelenirse incelen-sin, Müslümanların genel durumu-na bakıldığında bu gerçekler açık bir şekilde görülmektedir. Bu fotoğraf, yakînî iman gözlüğü ile incelendiğinde, âhirete imanda bir zafiyetin olduğunu ortaya koyar. Zira âhirete yakînî iman olan yanî Mahkeme-i Kübrâ’nın varlığına inanan bir mü’minin, böyle bir ikilemin içinde olması asla düşünülemez.

“Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?”⁷ ilahî beyanı-na teslim olan ve bu günün mutlaka geleceğine inanan bir Müslüman, gücü yettiğinde haksızlık, yanlışlık yapmamaya çalışır. Haram yememeye dikkat eder. Allah Teâlâ’nın emirlerine karşı çıkmamaya gayret sarf eder, âhireti unutmaz, dünyadan nasibini arar, çalışır, üretir ve bu ara irşat görevini ihmal etmez. Müslümanların hem dünyada hem âhirette saadeti elde edebilmeleri, âhirete yakînî imana bağlıdır. Bu sebeple âhirete yakînî iman devamlı gündemde tutmak ve bu konuda mü’minleri irşat etmek gerekir. Zaten Kur’ân ve Sünnet her fırsatta âhirete kesin olarak inanmanın önemini işaret etmiş ve bu konuda insanları ikaz etmiştir.

Notlar:

1 Bakara, 2/4.

2 İbn Manzûr, Lisânü’l-Arap, Beyrut, 1995, XV, 445.

3 Müslim, Kitâbu’l-İman, 186; Tirmizî, Fiten, 30.

4 Ahmet Davudoğlu, Sahih Müslim Tercüme ve Şerhi, İstanbul, 1977, I, 446.

5 Tirmizi, Fiten, 2.

6 Bakara, 2/278, 279.

7 Tîn, 95/8.

Baskı Altındaki Duygularımız

YALNIZLIK, YALNIZLAŞMA VE YALNIZLAŞTIRILMA

Naci CEPE

Karanlık, aydınlıktan
YALAN, doğrudan kaçır
GÜNEŞ, YALNIZ olsa da
Etrafa ışık saçır
Doğruların kaderidir YALNIZLIK
Kargalar sürüyle
Kartallar tek başına uçar”

Yalnızlık, bir zamanda bir süreçte yalnız olmaktır. Yalnız olmak ayrı bir şey yalnız kalmak çok ayrı bir şey

Yalnızlık, hayatın sıfır noktasıdır.

Yalnızlık, hayatın döne döne okunması gereken ölümsüz şiiridir.

Yalnızlık, ölümün yeryüzüne düşmüş gölgesidir.

Yalnızlık, özgürlüğün insana ödettiği bir bedeldir.

Yalnızlık, bazen sağırlandıran bir arkadaşdır.

Yalnızlık, kendinin dışında meydana gelen şeyleri dahi duyamamaktır.

Yalnızlık, dış dünyadan kendini koparmaktır.

Yalnızlık, bazen egoist duygularla baş başa kalmak çoğu zaman, egoist duygularımızı ıslah etme muhasebesidir.

Yalnızlık, bazen bazı insanlar için bir içe kapanma hastalığıdır. Yani kendinden umudu kesme ya da kendine güvenememe...

Yalnızlık, insana özel, insana has bir durumdur.

Yalnızlık, çaresiz olmak, çaresiz kalmak değil, Bilakis, belli an ve belli zamanlarda, kendinle buluşma

KENDİNLE YENİDEN TANIŞMA,
KENDİNİ DİNLEME, KENDİNLE KONUŞABİLME,
KENDİNLE HESAPLAŞMA, KENDİNİ SORGULAMA
FİTRATA DÖNME FIRSATI VE KENDİNİ ANLAYIP KAZANMA ANI
BİR MESULİYETİ İDRAKLE ANLAMAYA ÇALIŞMA DERSİ

Yalnızlık, insanın yaşadığı zaman atmosferinde hayatın getiri ve götürülerinin mizanını düzenleme ve ayarlama zamanlamasıdır.

Yalnızlık, bazen hayata küsup, hayatla barışık olmamaktır.

Bazen kendini hatırlamak

Kendine dönerek kendini özlemektir.

Yalnızlık, varlıklar için yaratılmış hayata karşı olan görev ve sorumlulukları bir varlık olan insanın acz göstererek anlayamaması ve idrak edememesidir.

Yalnızlık duygusu insana ontolojik bir veri olarak donatılmış Bir OTOKONTROL SİSTEMİDİR.

İnsana has bir nimet bir lütuf ve bağıştır.

Yalnızlık, insanın yaşadığı anları olumlu/olumsuz anlamda kritik etme sentezlemesidir.

Yalnızlık, yalnız kalmak, yalnız yaşamak değildir.

Yalnızlık, hayatın zorluklarına karşı tefekkür ederek direnme direnç gösterme zamanıdır.

Yalnızlık, zamanları insanı eskitmek için yürüyerek tükenen zamanın değerlendirmesi için bir mola verme kararı... Bir tezekkür, teemmül ve taakkul yapma eylemidir.

Yalnızlık, münzevilik değil bir uzlet anıdır. Yalnızlık zamanı tefekkür, tezekkür ile harmanlanan yaşamın tadına teeddüp ve teemmül ile varmaktır.

Yalnızlık, düşünmeyi ve yerinde susmayı öğrenebilme dersidir.

Yalnızlık, hayatın içinde yer almak isteyen insana dair değildir.

Kendini dinlemek için yalnız kalmak ayrı şey. Hayatın dışına çıkma YALNIZLIĞI çok ayrı bir şey. İnsan kulluk bilincine ulaşabilmişse yalnız değildir. Biricik dost ALLAH ile beraberlik ahdi, kulluk bilinciyle pekişmiş bir imandır.

Yalnızlıktan, sık sık bahsedenler enfusta ve afaktaki ayetlere bir bakabilseler yalnız imadıklarını anlarlar.

Yalnızlık, yoktur esasında. Yalnızlaşma ve yalnızlaştırılma ya da modern zamanlar için uydurulmuş bir yalnızlık hastalığı vardır.

Yalnızlık, bir hastalığa dönüşmüşse eğer mücrimleri vesveselerle suça teşvik eder.

Suçta meyilli olanları ise psikolojik zindanlarında daha da yalnız kılar.

Tekebbür sahiplerini epidemik hasislik ve hasetlik hastalığına;

Refah sahiplerini tekasür ve kenz içinde memalike daha çok bağlanmaya;

Levhe'l hadis içinde yaşamaya;

İnsanlardan uzak tek başına kalarak uzaklaşmaya;

Dahası paylaşmayan, paylaşılamayan

Bir hayata SÜRGÜN eder insanı...

Yalnızlık, bir stres olarak algılanıyorsa eğer böylesine bir stres ise insanı

Âlemin ve âlemlerin Rabbinden uzaklaştırma hastalığına da sevk edebilir.

Yalnızlık, yapılanları gözden geçirme, test etme bir çıkış arama gayretidir.

Eylem halinde yapılan hataları tespit etme doğruyu yanlıştan ayırıştırma kararıdır.

Yalnızlık, kararsızlıktan kaçınma kararlıkta bir iradeye

sahip olabilme zenginliğidir.

Yalnızlık, yalnızlaştırma operasyonlarına karşı onunla rekabet

ederek bilenme. Bir mücadele ve güç toplayabilme azimkarlığıdır.

Yalnızlık, Batı kültüründe "beni yalnız bırakın" İslam kültüründe

bir uzlet mekanına çekilme bir muhasebe ve tefekkür zamanlamasıdır.

İslam kültüründe günün muhasebesini yapmak olağan bir şey bir ödevdir.

Batı'da ise sorun anlarında kendini gözden geçirmedir.

Yalnızlık, yapılan hatalar ile yüzleşmektir
Hülasa...

Yalnızlaşma, ruhsal bir çöküş ve çözülüş olmamalı
Dışlanmışlık ise asla.

Yalnızlaştırma, bir bütünü parçalama operasyonu
Bir tuzak...bir kapan...bir girdap...

ÇIKIŞ VE KURTULUŞ İÇİN

Yalnızlığımızda olgunlaşmak, bir ve bütün olmak

Yalnızlığımızda biz olabilmek

Biz olmak insan olabilmenin

Kul olabilmenin bilinci

Kul olabilmenin erdemi,

Sadakati ve taatıdır.

YALNIZLIK ,esasen...

Gerçekten

BİR TEK OLAN...BİR OLAN...

ALLAH'A MAHSUSTUR...

ENDÜLÜSLÜ ZİDYAR ZITLARIN UÇLARINDAKİ GEZGİN

Ahmet BAYDAR ile Söyleşi

Yazar Ahmet Baydar adını daha çok Kur'an üzerine, Kur'an'daki çeşitli konuları ele alan yazıları ve kitapları ile tanıyoruz. Baydar, Endülüslü Zidyâr adlı eserinde Ortaçağ döneminde yaşamış olan (Muh-yiddin) İbn Arabî'yi anlatıyor. Romanın temel izleği, tasavvuf dünyasının en güçlü ve önemli düşünürü Arabî'nin yaşam öyküsünü konu alıyor. 1165-1240 yıllarında yaşadı, Endülüste yetişti, kelam ve dini ilimler tahsil etti. Akdeniz'den Mekke'ye ve Yakın Ortadoğu'ya uzanan geziler yapan, kitaplar yayınlayan İbn Arabî'yi ve romanını konuştuk Ahmet Baydar'la .

Bir ilk roman Endülüslü Zidyâr. Büyük bir titizlikle ve başka biyografik romanlara öykünmeden yazılmış olduğu bir gerçek. "Endülüslü Zidyâr" adını İbn Arabî'ye izafe ediyorsunuz. Bize romanla tanışıklığınız ve İbn Arabî'nin hayatını yazma düşüncesinin üstelikte biyografik bir roman olarak yazma düşüncesinin nasıl oluştuğunu açıklayabilir misiniz? Niçin İbn Arabî, neden Endülüslü Zidyâr?

İyi bir roman okuru olduğumu söyleyemem. Bu konuda yazmayı ise, iki tiyatro çalışması dışında hiç denememiştim. Endülüslü Zidyâr'a gelince... Aslında dediğiniz gibi hep Kur'ân-ı Kerîm üzerine çalıştım. Tek roman bu...

Kur'ân okumaları sürerken yer yer İbn Arabî'nin bazı ayetleri tevilleri ile karşılaşıyordum. Bunlar çok farklı, hatta sıra dışı denebilecek yorumlardı. Kimi zaman mantıksız ve abuk sabuk gibi gelse de kimi zaman meraklandırıp heyecanlandırıyordu. Ama okuduklarımı not ediyordum. Uzun bir süreçti bu. Ancak bu süreçte onunla ilgili bir şey yazmaya henüz niyetim yoktu.

Ta "İki Deniz Arasında Vahiy" adlı çalışmanın hazırlanması sırasında Süleyman Uludağ'ın sufiler sevmiyordun ama sonunda onların söylediği şeyleri söylüyorsun ifadesi üzerine, İbn Arabî'yi kesin olarak daha yakından tanımaya karar verdim.

Ama bundan sonrası daha zordu. Zor olan onun

diliydi. Felsefesi idi. Meseleleri ele alış biçimiydi. Leh ve aleyhinde söylenenlerin derinliği ve çokluğu idi. En önemlisi de onun nassa bakışında müteşerri alimlerden farklı olan keşfi yanığıydı. Bütün bu zorlukları aşabilmek için onun düşünme biçimini hayat hikayesiyle anlamayı denedim. Bir ölçüde bu işe muvaffak olduğuma inandıktan sonra yazmaya başladım.

Endülüslü Zidyar bir roman olsa da, mümkün olduğu kadar ana çatıyı hakkında bilinenler ve kendi söyledikleri oluşturuyor. Bundan daha az oranda da tahmin yürüttüm. Daha az oranda da ise böyle de olabirlere yer verdim. Bu roman bir yerde Kur'ânî düşünmenin Tasavvufi disiplinde aldığı rengi araştırıyor. Çünkü İbni Arabî, Tasavvufi düşüncenin öncülerinden ve irfan ekolünü büyük ölçüde Kur'ânileştiren ilk ve hatta tek kişidir.

"Herkes çekemez kemân-ı Muhyiddîni" diyen Nâbî'den üç beyitle açılıyor kitap. Neden?

Evet. Romanın başındaki bu uyarıyı bir ikaz ışığı olarak görmek gerekir. Okurlara, zor bir vadide ve çetin bir rehberle yola çıktıkları hususunun uyarısı olarak. Çünkü Nâbî, bu işin ehillerinden birisidir. Hem iyi bir şairdir, hem şiirde hikmetin temsilcisidir. Nitekim o beyitlerden birisinde "Anı müstağır-ı tevhîd olan idrâk eyler. Var lîsân-ı diğeri Hazret-i Muhyiddin'in" diyor Nâbî. Hem felekesinin güçlü-

ğüne, hem de hikmet dilinin özgünlüğüne işaret ediyor.

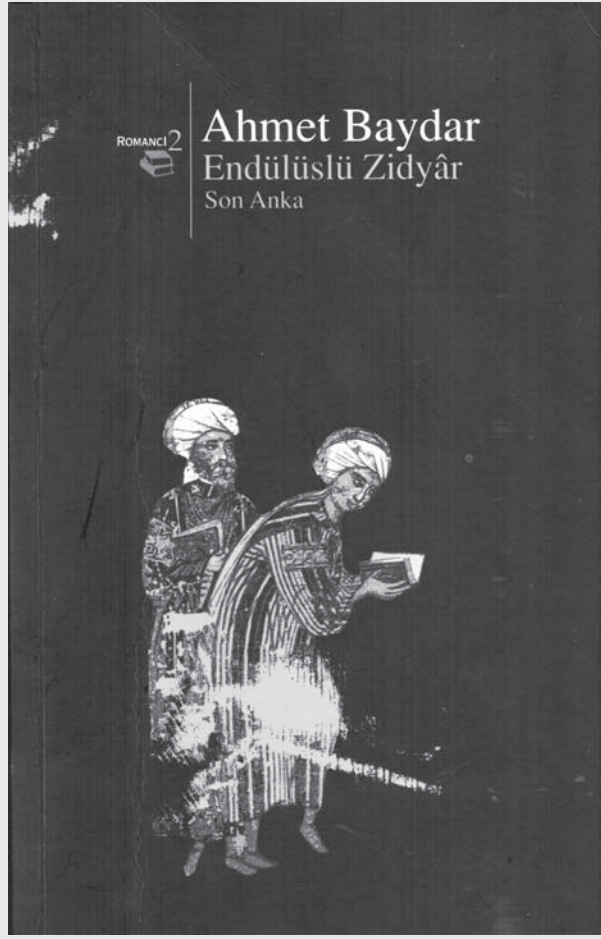
İbn Arabî'nin hayatına odaklanan kitaplar yanında eserlerinin yüzlerce şerhi var. Hepsini okuyarak mı giriştiniz Endülüslü Zidyâr'ı yazmaya?

Bu çok zor elbette... Hatta imkansız bir yerde. Aradığım şey de bu değildi zaten. Onun nasıl anlaşıldığını, birilerinin onun hakkında ne düşündüğünü ve ne dediğini aramıyordum. Bizzat kendisinin Kur'an'ı nasıl anladığını arıyordum. Bu da kendi eserlerinde vardı zaten. Başkalarının onun hakkında ne düşündüğü ise başka bir husustu.

Tabi ki bu arada onun hakkında söylenen birçok şeyle karşılaştım. Eserlerinin şerhini yapan ve düşünme disiplini açısından kavramlarını inceleyen eserler gördüm. Bu vesile ile Füsûs'un Avni Konuk şerhinin değerine yakından tanık oldum mesele. Bu iyi de oldu doğrusu.

İbn Arabî'ye yaklaşım bilindiği gibi iki şıklıdır: Birincisi onu sufi anlayışını benimserken ikincisi onun özellikle vahdeti vücut anlayışını eleştirir. Siz romanı yazarken nasıl bir yol takip ettiniz?

Onun "hâtem velî" olduğunu peşin peşin kabul etmediğimi itiraf etmeliyim. Buradaki "hâtem" sözcüğünü, önceki velileri tasdik eden anlamında alanlar da var. Bu elbette düşünülebilir. Ama böyle bir kabul, onun sıradan bi-

risi olduğunu söylediğim anlamına alınmamalıdır. Onu asla küçümsemedim. Amacım birilerinin kanaatleriyle yola çıkarak onun felsefesini eleştirmek de olmadı. Doğrusu, hep üçüncü bir yolu tercih ettim. Onu anlamak istedim, sadece anlamak. Sonunda "vahdet-i vücud" mesleğinin mükemmel bir öğreticisi olduğuna tanık oldum.

Endülüslü Zidyâr'ı ne kadar zamanda yazdınız?

Onu tanıdığımı sandığım ve hep kavga ederek okuduğum yirmi yılı çıkarın, yazmaya karar vermeden kısa bir süre önceki dağınık okumalarımı da çıkarın, yazmaya kesin karar vermemden sonra dört beş yıl diyebilirim.

Endülüslü'nün en önemli kentlerinden İşbiliye (Sevilla) İbn Ara-

bi'nin 1173 il 1196 yılları arasında yaşadığı bir şehirdir. Romanınızın bu kentle başlamasının nedeni nedir?

Evet, İbn Arabî aslında Mürsiye'de doğmuştur. Ama biz onun fiziksel hayatından çok ilim ve irfan hayatının peşindeydik. O günlerde ilim merkezi de İşbiliye idi. Kurtuba'dan daha öndeydi hatta bu hususta. İbni Arabî'nin tahsile başladığı şehir de burasıydı. Biz de hayat hikayesine uygun olanı yaptık.

İbn Arabî başta Muvaahhidleri hakimiyeti altında bulunan Tunus olmak üzere, İskenderiye, Kahire, Mekke, Bağdat, Musul, Erbil, Konya, Kayseri, Malatya, Sivas, Erzurum gibi şehirleri gezdiğini biliyoruz. Siz de romanınızda bu gezginliği önemli ölçüde yansıtıyorsunuz. Onun bu kadar gezgin oluşu ile düşünsel gezginliği arasında nasıl bir irtibat vardır?

Endülüs, İbn Arabî'nin Şer'i disiplinleri okuduğu, Tasavvufa da kulak kabarttığı ve hatta bir müptedi olarak yola koyulduğu diyardır. Kuzey Afrika seyahati ise bu başlangıcı pekiştiren gizemli bir seyahattir. Bu seyahatte, evsafını kendi içinde oluşturduğu bir rehberin peşindedir sanki. Gerçekten buluşmak istediği Ebu Medyen ise sadece bir simge gibidir bu arayışta. Neticede bu topraklarda aradığını da bulamaz, Ebu Medyen'le de buluşamaz.

Ama Kahire'de beklemediği bir şeyle karşılaşır. Bu aşk felsefe-

sidir. İşte "Tercümanu'l-Eşvâk"ı bundan sonra Mekke'de kaleme alır. Burada not etmeye başladığı ve ilerde "Fütûhât" adını vereceği, his ve düşüncelerinde bu etki vardır. En verimli yılları ise bundan sonradır. Bütün kazandıklarını Konya ve Malatya'da bırakır bir anlamda. Sonra da Şam'a geçer ve orada son sözünü söyler.

İbn Arabi bir eylem adamı olarak görülmez. Çünkü yerinde konuşan ve yapmak için zamanını bekleyen, suyun mecrasını zorlamayan bir yapısı vardır onun. Bunun, değişik kültürlerle taviz verdiği ve değişik fikirlere kapıldığı anlamına geleceğini söylemek insafsızlık olur. O her yaşta ve her yerde aynı şeyi farklı üslupla söylemiştir aslında. Fütûhut'ta yazdıkları Füsûs'ta yazacaklarına benzer. Kur'anî bir kavramlarla söylenecek olursa, hayatı ve söyledikleri müteşabih olsa da düşüncesi muhkemdir.

Yani İbn Arabi doğduğu şehirde okumuş, orada yazmış ve orada ölmüşler gibi kolay anlaşılır düz birisi değildir. Galip rengi, hayatının her safhasında aynı olmuştur. Kahire'de başka, Mekke'de başka, Konya'da başka, Şam'da başka değildir. Ne var ki gezginliği onun dilini zorlaştırmıştır. Biraz da kendisi bilerek yapmıştır bunu.

İbn Haldun Tasavvufun dünyevileşmenin yaygınlaştığı ve insanın dünyevi metalara meylinin yaygınlaştığı zamanlarda ortaya çıkan bir eğilim olduğunu ifade eder. Bu sosyolojik yaklaşım özellikle Batı'dan Müslüman olanlar için doğruluk payı olan bir yaklaşımdır. İbn Arabi de onlar için önemli bir isim. Burada çelişkili bir durumda ortaya çıkıyor. Metalaşmadan kaçış olarak ortaya çıktığı kabul edilen sufi yol Postmodern zamanlarda kendisi tük-

“Postmodernizm, öyle zannedildiği gibi dünyevileşmeyi sorgulayan bir düşünce üretmiyor. Aksine dünyevileşme ile paylaşıyor hayatı. Geleceği ona veriyor, gelecek geleceği ve geçmişi kendisi alıyor.”

ketilen bir meta haline geliyor. Bu metalaşmanın siyasi, ekonomik ve kültürel etkilerine nasıl bakıyorsunuz? İbn Arabî'yle "Zaman'ın Ruhu"nu okumayı denediğimizde nelerle karşılaşırsınız?

Zahirde iki soru soruyorsunuz gibi görünüyor. Ama aslında tek soru var. Çünkü bir müminin birinci soruya vereceği cevabının, ikinci soru için de geçerli olacağını düşünüyorum. Ayrıca bu soruyu da doğrusu çok önemli buluyorum. Sorunun önemi nispetinde, cevabının da uzun olması gerekiyor. Fakat sorunun tam cevabı şu andaki gündemimizin dışında bir ağırlık oluşturacağı için kısaltarak şu kadarını söylemek isterim.

Postmodernizm, öyle zannedildiği gibi dünyevileşmeyi sorgulayan bir düşünce üretmiyor. Aksine dünyevileşme ile paylaşıyor hayatı. Geleceği ona veriyor, gelecek geleceği ve geçmişi kendisi alıyor.

Çünkü postmodernizm, modernizmin dibinde filizlenen yeni ve yedek bir paradigmadır. Modernizmin ötelere açılan pence-residir. O da doğal olarak bunun gibi sonunda dünyevileştirecek, metalaştıracak ve tüketecektir. İşin kötü tarafı ise postmodernizmin küçük ve masum gösterilmesidir. Oysa bahçedeki büyük muzır ağacın dibindeki filizleri korumaya almak akıllı işi değildir.

Gerek tasavvufa gerekse diğer mistik düşüncelerin tarihine

baktığımızda bu anlayışı sürdürenlerde önce şiddetli bir kriz döneminin yaşandığını, daha sonra da bu yola yönelindiğini görüyoruz. Gazali itiraflarında bu yola yönelmeden önce ilim dünyasında yaşadığı ıstırap, şaşkınlık ve ruh krizini betimlemektedir. İbn Arabi buna benzer bir kriz yaşamış mıdır?

Evet, ama uzun süren bir hâl olmamıştır bu İbn Arabi için. Çünkü İbn Arabi bu yola meylettğinde çok gençtir. Dönüşüm süresi bu nedenle çok kısa sürmüştür. İbn Rüşd ile de o dönemde ve bu vesile ile buluşturulmuştur.

Sufiler bütün devirlerde ruhi tecrübelerinin tavsif ve ifade edilemeyeceği hususunda ittifak halinde olmuşlardır. Bir kısmı bu tecrübeyi tefsir ve izaha çalışmadan susmaya çalışmıştır. Dilin bu hali ifade etmede kifayetsiz olduğunu ifade etmelerine rağmen bunu niçin yazıya 'mahkum' etmişlerdir?

Başka bir ifadeyle, ruhi tecrübelerin ifade edilemez olduğunu söyledikleri hâlde niçin kimileri bu tecrübeleri yazarak ifşa etme cüreti gösteriyor diyorsunuz.

Ben insanın ruhi tecrübelerinin çeşitliliğine ve bazen bu tecrübelerin sahibini bile hayretlerde bıraktığına inananlardanım. Bunu gerekli-gereksiz, yerli-yersiz ifşa etmenin hükmü ise konuşulabilir bir şeydir. Ama bu tecrübeleri mutlaka örtmek gerektiğine inandığı hâlde açanların du-

“Kabul etmek gerekir ki Tasavvuf geçmişte önemlidir. Modern dünyada da önemini yitirmemiştir. Ancak buna rağmen evrensel olma yanı tartışılabilir. Bununla yabancıların Tasavvuf’a ilgisi ya da ilgisizliğini kastetmiyorum. Keşfî metodun evrensel olup olmadığı da söylemiyorum. Belki bu yönüyle diğer disiplinlerden daha da evrensel gibi durur Tasavvuf. Kastettiğim şey, tarihte de, günümüzde de, coğrafyasıyla ve soy kütüğüyle, özel bir renge sahip olmasıdır.”

rumuna gelince... Bunları tek tek örneklememiz sözü uzatır. Zannediyorum sorunun amacı da bu değil. Ama şu kadarını söyleyebiliriz. Gösterme arzusu beşer için cazip bir zaafıdır. Kimi cüretkârdır sonunu hesap etmez. Kimi gafilidir, kendisiyle çelişir. Kimi de -ta- bir caiz görülsün- şarlatandır.

"Tasavvufun edebiyata tesiri hakkındaki fikriniz nedir?"

Gölpınarlı; tasavvufun düşüncenin sınırlarını genişlettiğini ve dili zenginleştirdiğini belirten bir cevap verir ve tasavvufun yorum kabiliyetine dikkatleri çeker. Edebiyatta ve günümüz edebiyatında tasavvufun baskın oluşunun tek nedeni bu mudur?

Kabul etmek gerekir ki Tasavvuf geçmişte önemlidir. Modern dünyada da önemini yitirmemiştir. Ancak buna rağmen evrensel olma yanı tartışılabilir. Bununla yabancıların Tasavvuf’a ilgisi ya da ilgisizliğini kastetmiyorum. Keşfî metodun evrensel olup olmadığı da söylemiyorum. Belki bu yönüyle diğer disiplinlerden daha da evrensel gibi durur Tasavvuf. Kastettiğim şey, tarihte

de, günümüzde de, coğrafyasıyla ve soy kütüğüyle, özel bir renge sahip olmasıdır.

Tasavvuf, özgün dili, gizemli öğretisi ve pek iddialı hedefiyle hep cazibe merkezi olmuştur. "Tasavvuf" adı bile, diğer disiplinler arasında farklı bir yere sahiptir. Kök harfleri Şer'i bir nass-tan doğmamıştır. Ayrıca "Üstlenme" anlamı taşıyan formuyla da diğer Şer'i ilimlerden apayrı bir özellik yansıtır.

Sualinize gelince... Evrenselin kalıpları vardır. Yerel olan, yerine göre değişendir. Değişebilen de kullanıma ve sanata yansiyabilendir. Bu açıdan bakıldığında Tasavvufun Edebiyata yansması pek doğaldır. Tefsir, Hadis ve Fıkha rağmen Tasavvufun durumu da böyledir. Şer'i ilimlerin belirli kalıpları vardır. Evrensellik için gereklidir bu. Evrensel dil Şer'i ve hukukî olmak durumundadır. Oysa Tasavvuf kişisel ve düşünsel bir disiplindir.

Kelam da düşünseldir ama evrenselidir. Düşünme usulü olduğu için evrensel olabilmektedir. Tasavvuf'un ise usulü yoktur. Biri objektif diğeri sübjektif görünür.

Bu nedenle Tasavvuf yerel, keşfî ve düşünsel diliyle şer'î sınırları oldukça zorlayan esnek bir zemin oluşturmıştır.

Buna eklenmesi gereken bir husus da Tasavvuf'un konularıdır. Sevgi ve aşk, herhâlde Edebiyat için miras ve kıstastan daha caziptir.

Dante'nin İlahi Komedya'sında İbn Arabi'den etkilendiği aşkar, Hilmi Yavuz'un Kayboluş Şiirleri'ni İbn Arabi'den bağımsız düşünemeyeceği ortada. Yine aynı şekilde Elif Şafak romnalarında yer alan kimi sembollerin İbn Arabi ile doğrudan bağlantısı var. Edebiyat ve İbn Arabi desek ne söylenebilir?

Tasavvuf'un, Edebiyata tesiri kabul ediliyorsa, edipleri en çok etkileyecek sufinin de İbn Arabi olacağını kabul etmemiz gerekir. Çünkü bu disiplinin değerler dizisini ilk oluşturan odur. Ayrıca sayısal anlamda bu alanda en çok eser sahibi odur. Ayrıca o bir şairdir.

Biyografik romanlar devam edecek mi?

Romanlar değil de belki zorunlu bir roman daha olabilir. Zorunlu diyorum, şunun için. Muhterem büyüğüm M. Ö. Mengüşoğlu, Endülüslü Zıdyar'ın ilk okurlarındandır. Okumasını bitirdikten sonra bana selam göndermişti. El ayası ölçeğinde küçücük bir kâğıtla geldi selamı. "Şimdi İbn Teymiye'yi de yazman farz oldu" diye eklemişti altına. Sanki içimi de okumuştum sayın Mengüşoğlu. Endülüslü Zıdyar'ı yazarken zaten buna niyet etmiş ve alt yapısını oluşturmıştım. Acaba nasıl olur diye düşünüyordum. O güzel selamı bir görev telakki edip bu işe başladım. Şu anda yayına hazır durumda.

SELVİ BOYLUM AL YAZMALIM

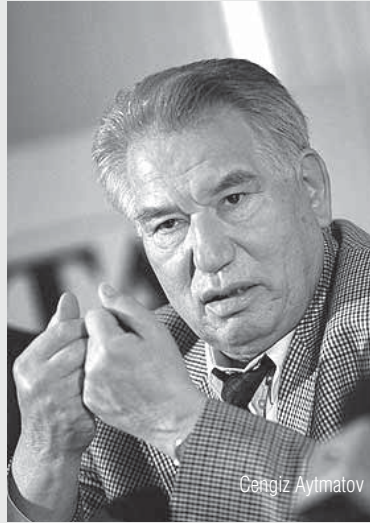
Cengiz Aytmatov
-1928-2008-

Kemal DEMİR

"Selvi Boylum Al Yazmalım"ın sinemaya aktarılmasıyla tanındı Cengiz Aytmatov. Eserlerini okuyanlar, yazarın kendisine olan ilgilerini devam ettirmeyi başardığını gördüler. Sovyet Rusya'da kırsal kesimde yaşayan insanları anlatıyor gibi geldi önce, sonra kendimizden, kendimizden olduğuna düşündüğümüz bir şeyler bulduk onda. Ölümünün ardından birçok şey söylenecek o ve eserleri hakkında ve "mankurtlaşma"ya ayrı bir yer ayrılacak elbette.

Gün Olur Asra Bedel, romanında, Elveda Gülsarı'da temel işleyiş bozukluklarını dile getirdiği rejimin eleştirisini daha ileri götüren Aytmatov, Sovyet mantığını temelden sorgulayan fikirlerini dile getirmişti. Tarihte eşine ender rastlanacak bir baskı rejiminde, millete ait olan her şeyin talan edilmeye, unutturulmaya çalışıldığı bir ortamda söz söylemek, değerlerini savunmak, millete ait olana vurgu yapmak cesaretini gösterebilen Aytmatov, yıldan yıla daha yüksek sesle, sözlerinin altını daha kalın çizerek konuşmuştu. Çok geniş bir kitleye hitab etti.

Eğer evrensellik diye bir şeyden söz edilecekse, bu, Aytma-

Cengiz Aytmatov

tov'da, dünya fiziki coğrafyası açısından değil Soğuk Savaş dönemindeki analizlerinin bugün de geçerliliğini korunmasında aranmalıdır. Onun eserleri, saf bir analiz değildi elbet, ama iyi bir toplumsal analizin üzerine kurulmuştu.

Mankurt efsanesini, tarihi derinliklerinden Sovyet Rusya'nın bozkırlarına taşıyarak, Kırgızlara 'kendi'lerini hatırlatmaya ve özgürlüklerini kazanmaya çağırdı Aytmatov. "Geçmişini unutmuş, bedeniyle ve ruhuyla düşmanın emrine girmiş, yeni efendilerine yara nmak için öz anasına, babasına ve çocuklarına bileihanet

eden"leri gören, görmek istemeyen herkes de onu işitti. Mankurtlaşma; modern dünyayı, küresel-yerel sistemleri eleştirmede en önemli anahtar kavramlardan biri haline geldi. Bir edebiyatçı açısından geriye dönüp bakıldığında azımsanmayacak bir başarıdır doğrusu bu.

Toprak Ana, Yüz yüze, Cemile gibi hikâyeleri ile sevilen, Elveda Gülsarı, Gün Olur Asra Bedel gibi romanlarla toplumsal problemleri gündeme taşıma imkânı sunan Aytmatov 1986 yılında neşredilen *Dişi Kurdun Rüyalari* isimli romanında da Hristiyanlık dini temel alınarak rejimin dini hayat üzerindeki yanlış uygulamalarına, bunun bir neticesi olan uyuşturucu belasına ve bozulan ekolojik dengeye değinmişti.

Aytmatov 1990'da yayınlanan *Yıldırım Sesli Manasçı* hikâyesinden sonra, aynı yıl Gün Olur Asra Bedel romanının devamı olan *Cengiz Han'a Küsen Bulut'u* yayınlar. Yazar bu eserinde Sosyalist rejime daha önce yazdıklarından daha sert eleştiriler yöneltir. Bu roman aslında yıllarca rejimin her katında bulunmuş birinin görgü şahitliği yapmasından başka bir şey değildir. Totaliter, baskıcı kafa yapısını bütün çelişkile-

riyle gözler önüne serer.

Eserlerinde Sovyet rejimine eleştiriler yönelten Aytmatov bunu önceleri daha özenli ifadelerle, sistemin genel yanlışlığını vurgulamak yerine işleyiş, uygulayış bozukluklarına değinirken, ileri ki yıllarda yazdıklarında sistemi temelden sorgulamaktan çekinmemiştir. Gün Olur Asra Bedel romanında rejimin dine, geleneklere ve halkın değerlerine yönelik tavrı keskin bir dille eleştirirken, kendi değerlerini unutanların, değersiz mankurtlardan başka bir şey olmayacaklarını ifade eder. Dışı Kurdun Rüyalari ve Cengiz Han'a Küsen Bulut'ta ise Aytmatov, baskıcı sovyet rejimi, ve onun uygulayıcılarını tasvir ederken, totalitarizmin zaman ve mekana göre değişmeyen karakterini etraflıca irdeler.

Aytmatov'un eserlerinden, eserlere konu olan Kazak ve Kırgız Türk boylarının din telakkileri hakkında da ipuçları çıkarmak mümkün. Eserlerinde yöre insanının din anlayışı, geleneksel Müslümanlık ve Şamanizm'in harmanlandığı, İslamiyet'ten uzak olmayan ama Şamanist unsurlarda içeren bir 'töre' anlayışı çerçevesinde şekillenmektedir. Gün Olur Asra Bedel romanında, kadim arkadaşı Kazangap'a layıkıyla bir cenaze töreni yapmak isteyen Yedigey, yeni yetişen neslin

din ve gelenek karşısındaki aldırışsızlığına isyan eder. Dostu için yaptığı törende dini gereklilikleri ihmal etmek istemeyen, arkadaşının naaşını atasından gördüğü gibi kibleye doğru koyan, Kur'an okuyan Yedigey, etrafındaki gençlere, cenazeyi nasıl gömdüğüne dikkat etmelerini, kendi ölünce de onu böyle gömmelerini öğütler. Burada yazar halk içinde din duygusunun kaybolmasına sebebiyet veren rejim ve onun uygulayıcılarına Yedigey'in dilinden okuduğu lanetlerde, milletin dininden, tarihinden, kendinden uzaklaşması karşısında duyduğu üzüntüyü dile getirir. Eserlerinden, her ne kadar dinden uzaklaşmış olursa da yüz yıllardır insanların hayatlarını şekillendiren İslam'ın izlerinin toplum hayatından kolayca silinmediği anlaşılmaktadır.

Aytmatov, gerektiğinde, kurmacalarını yayımlamadan önce otosansürden geçirdi (Cengiz Han'a Küsen Bulut'u yayımlamak için on yıl beklemesi gibi), gerektiğinde eleştiriler karşısında (Beyaz Gemî'nin sonunun değiştirilmesi gibi) ideolojik olarak sakıncalı bulunan eserlerinde değişiklikler yaptı. Yeni bir yol açtı. Edebiyata meraklı olanların üzerinden yürüyeceği bir yol.

Kırgız yazar Cengiz Aytmatov "Gün Olur Asra Bedel" adlı romanında Kazakistan'ın Sarı-Özek bozkırında geçen bir Mankurtlaşma hikâyesi anlatmaktadır.

Orta Asya Türk boylarında, çölümsü topraklarda uygulanan bir işkence biçimi vardır. Düşmanlarının eline geçen köklerin başına deve derisi geçirilir ve kızgın Güneşin altına günlerce bağlı tutulur. Kızgın güneşte büzülen deve derisi, insanın kafasını sıkıştırır, dışarı çıkacak yer bulamayan saçlar, içeri doğru uzar, beyin zedelenir. Cezalı köle ya ölür ya da hafızasını kaybedip, sahibinden başka kimseyi tanımaz ve

sadece ona itaat ede hale gelir. Bir nevi beyni yıkanır. Zihni yeniden kurgulanarak "mankurtlaştırılan kişi", eski düşmanını "efendi" kabul ederek, kendi halkına ve değerlerine karşı savaşan bir köle haline gelir. Yani mankurtlaştırılır.

Mankurt; geçmişini unutmuş, bedeniyle ve ruhuyla düşmanın emrine girmiş, yeni efendilerine yaranmak için öz anasına, baba sına ve çocuklarına bileihanet eden insan dır.

Prof. Dr. Burhanettin Can, Köklerini Arayan Nesil, Umrans dergisi sayı , sayfa .

BELİRSİZLİKLER ÇAĞINDA KUR'ANİ HAYAT

Kur'an'ın anlaşılması ve hayatın onun ayetleri, Hz. Peygamber'in sahih sünneti ile tashih edilmesi çabalarının Türkiye'deki önemli isimlerinden **Mustafa İslamoğlu**, bu yönde her hafta halka açık olarak **Akabe Vakfı** çatısı altında yaptığı tefsir çalışmalarını büyük bir finalle tamamlıyor. Yıllardır Kur'an'ın takipçisi olan insanların yoğun bir katılımının beklediği son oturum, tefsir dersi büyük bir salonda gerçekleşecek. Bununla birlikte bu son tefsir halkasıyla birlikte İslamoğlu tefsir çalışmasını kitaplaştırmış da olacak. İslamoğlu'nun tefsiri Türkiye'de tefsir alanındaki telif eserler arasına katılacak, inş.

Akabe Vakfı, Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılması yönünde yaptığı çalışmalara, İslamoğlu'nun tefsir çalışmalarının yanı sıra **Kur'ani Hayat** adlı iki aylık bir dergi ile de hız veriyor. Hazırlıkları aylar öncesinden başlanılan Kur'ani Hayat, Temmuz ayında okuyucuyla buluşacak ve belirsizlikler çağında adına yakışır bir hayatın yol haritasını sunmaya çalışacak.

Türkiye'de Müslümanların bizzat Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini gündem yapma uğraşlarının tarihi seyri düşünüldüğünde bazı geleneksel anlayışların çoktan aşıldığını ve kitab'a herkesin mücadele ve hayata müdahale etme gayesiyle baktığı, bakması

gerektiğini bildiği bir dönemi yaşıyoruz. Artık M. Akif'in mısralarında "inmemiştir hele Kur'an şunu hakkıyla bilin, ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için" şeklinde yer bulan düşüncelerinin zihinlerdeki izleri silinmeyecek derecede derinleşiyor. Ancak 70'li yıllarda başlayan ve 80 sonrasında ayrı bir heyecanla kitleselleşen Kur'an çalışmalarının bu bilinçlenmeye paralel bir heyecanı taşımadığı da bir gerçek. 28 Şubat sonrası gelişmeler, dünyevileşme gibi sorunlarla yüzleşen Müslüman insan unsurunun, "karanlık geceler gibi işleriniz karıştırdığında Kur'an'a sarılınız" hadisi üzerinde iyiden iyiye düşünmesi gerektiği bir zaman diliminde Akabe Vakfı camiasının Kur'an vurgusunu, bu konudaki ısrarını takdir etmek gerekiyor.

Kur'ani Hayat dergisi, hazırladığı broşürde gerekçelerini, ilkelerini ve hedeflerini belirtmiş. Furkan suresi 30. ayette geçen kur'an'ın terk edilmiş bırakılmasıyla ilgili uyarısıyla bismillah diyen dergi, Kur'an'ın hayatımıza yön verici etkisinin artmasına ve meal, tefsir okuma şeklinde başlayan duyarlılığın da alevlenmesine katkı sağlayacağı anlaşıyor.

Bununla birlikte ülkemizde her ne kadar yoğun tartışmalar yaşansa da "Kur'an'ın anlaşılması" ile neyin kastedildiğinin tam

olarak anlaşılıp anlaşılmadığı, bu tartışmalardan habersiz yeni nesillerin ne düşündüğü ise ayrı bir gündem. **Kur'ani Hayat** dergisinin bu anlamda da "Kur'an'ın anlaşılması" mevzusunda gündem oluşturması eski tartışmaları gündeme getirmesi açısından değil belki ama zihinlerdeki bulanıklığı gidermesi açısından da önem arz edecektir.

Kur'ani Hayat'ın önemini eski gündemler üzerinden belirlemek haksızlık olur. Çünkü dergi, bunun ötesinde yaşadığımız asrın problemlerine ilişkin bir ufukla; belirsizlikler çağından, insanların/ insanlığın neyi nerede arayacağını ve hakikate nasıl ulaşabileceğini bilmemesinden hareketle bir vahye dönüş çağrısında bulunuyor. Ayrıca zihinsel, kültürel bir mücadelenin verildiği asrımızda derginin kendi kavramlarımızı önceleyerek bir dil oluşturacak olması da başlı başına bir iddia zaten. Yine, Kur'an'ı Hayat, Kur'an'la ilgili ilmi, fikri ve edebi eser üretiminin artmasını ve yaygınlaşmasına katkı sağlamayı da hedefleri arasına alıyor.

Kur'an'ın hayata müdahale etmesi yolunda yayın hayatına başlayacak Kur'an'ı Hayat'ın, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca..." (İbrahim/ 24) benzeyen sayılarına kavuşmak dileğiyle... (Kur'ani Hayat 0212 621 52 83)

500 YIL SÜREN YOLCULUK SURRE ALAYLARI

**"Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun"
Kitabı Üzerine Yusuf Çağlar'la Söyleşi**

Geçtiğimiz haftalarda yayımlanan "Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun" kitabının hazırlayanı oldunuz... Önce Surre'nin anlamını sorarak başlayalım söyleşimize.

Surre kelimesinin kamuslardaki anlamı para kesesidir. İçine para konulan bu keseler her yıl İstanbul'dan Mekke'ye Hac farızasını yerine getirmek için giden hacı adaylarıyla birlikte gönderilirdi. Bu kabile 500 yıl boyunca kara yoluyla Anadolu'dan, deniz yoluyla Akdeniz'den geçip gider ve Şam'da Haremeyn'e hareket etmek üzere büyük bir buluşma gerçekleştirilirdi... Surre kelimesi yalnızca Kudüs-Medine ve Mekke gibi kutsal beldelerin hizmetini görenlere yapılan yardımı ifade etmekten maada [başka, gayrı], yüzlerce yıl anlamı zenginleşmiş ve yeryüzünün en büyük yardım kervanı haline gelmiştir. **Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun** kitabın sayfalarını karıştırdıkça okurlar Surre'nin binbir farklı anlamını okuma imkanı bulacaktır...

Böyle bir kitap hazırlama düşüncesi nasıl oluştu? Kitap nasıl hazırlandı?

2005 yılında -yanılmıyorsam Şubat ayı içinde gerçekleştirilen Kahire kitap fuarında uzun bir kitap gezisi sonunda uğradığımız Nil Yayınları standında Mukaddes Emanetler kitabına mısırlı gençleri ilgisi bizi çok sevindirdi. Biliyorsunuz Yavuz Selim 1517 yılında Mısır'ın fethiyle Medine ve Mekke şehrinin şerifleri Osmanlı'ya itaatlerini bildirmişlerdi. Bu itaat, hilafetin Memlûklü Devleti'nden Osmanlı hanedanına geçişini sağladı. Hilafetle birlikte Haremeyn'e (Mekke-Medine) surre gönderilmesi geleneği de Osmanlılar'a geçti. Surre kitabının bu anlamda nüvelerinin Kahire Kitap Fuarı'nda atılması da bize nasip oldu. Eserin hazırlanması Kaynak Kültür Yayın Grubu'nun ve Bank Asya'nın projeye destek vermeleriyle mümkün oldu. Bu maddi ve manevi himmet elimizdeki referans eserine okura ulaşması için büyük bir önem taşıyor. Elbette özel arşivlerin, sahafların, sarayların, kütüphanelerin, akademisyenlerin katılımı ve editöryal

çabaların titizlikle sürdürülmesi de bir mecburiyetti.

Kitap esas olarak dört bölümden oluşuyor. Kitabın bölümlenmesinde neyi esas aldınız?

İlk bölüm bence eserin en can alıcı noktasını oluşturuyor. Zira okurlar, bu bölümde İstanbul'dan Mekke ve Medine'ye gönderilen Surre-i Hümayun'un tarihçesini ve bütün inceliklerini bulacaklar. Bu bölümün en sürpriz makalesi ise 'Mahmil-i Şerif'in Surre-i Hümayun'la İstanbul'dan Haremeyn'e Hac Yolculuğu'. Zira bu makalenin kaynağını bugüne kadar hiç yayımlanmamış bir surre hatıratı oluşturuyor. Kethüda Selahattin'in yazdığı bu hatırat aynı zamanda ülkemizde hazırlanmış ilk surre kitabı olma özelliğini de taşıyor.

Eserin diğer bölümleri ise kadim surre geleneğinden, Mısır'dan gönderilen surrelerden, karayoluyla giden surre alayından ve haremeyn'e gönderilen örtülerden bahsediyor...

Haremeyn'e surre yolculuğu ilk olarak Osmanlılar zamanında mı başlamış?

Surre göndermek ve mahmil hazırlamak geleneği Müslümanların eski halifelerinden bu yana devam ettirilen önemli bir ritüeldir. Geçmiş zaman içinde Bağdat'tan Kahire'den Yemen'den hatırı sayılır surreler gönderilmiştir. Osmanlı Devleti bu kadim geleneği 500 yıla yakın bir zaman içinde hiç aralıksız devam ettirme ve yaşatma başarısını göstermiştir. Ayrıca bu sorunun cevabını bütün teferruatıyla eserin sayfalarında bulma imkânımız olacak.

Surre-i Hümayun'un tarihî gelişimi nasıl olmuştur?

Surre konusundaki yazılı kaynaklara titizlikle bakılınca, Mekke'ye ilk maddi yardımda bulunan padişahın Çelebi Mehmet olmadığını görebilirsiniz. Yıldırım Bayezit, Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezit de surre gönderen Osmanlı Padişahları arasındadır... Bu husustaki esas milad ise Yavuz Sultan'ın Mısır'ı fethiyle başlar. Zira bu fetih, hilafetin merkezini Mısır'dan Dersaadet'e taşımıştır. Bugün

Topkapı Sarayı'nda ziyaret ettiğimiz İslâm Âleminin Mukaddes Emanetleri de bu sayede bu topraklara taşınmıştır. Bir de bu fetihten sonra Haremeyn'e gönderilen surre ve mahmil sayısı ikiye çıkar: Mahmil-i Şami ve Mahmil-i Misri bu iki surre için verilen isim olur.

Surre Alayı yola çıkmadan önce İstanbul'da yapılan merasimlerden bahsedelim biraz da. . .

Merasim son anda uğurlanan kafile için yapılan bir şey. Surre Alayı'nın yola çıkmadan önce hazırlanması ise pek çok devlet dairesini, sarayı hümayunu, İstanbul sakinlerini ilgilendiren başlı başına bir olay. Ne bileyim, surre emininin seçilmesi, evkaf nezaretinin hazırlıkları, padişahın mesken tuttuğu sarayın haremünde mahmil-i şerif'in süslenmesi, Mekke-Medine'ye gönderilecek feraşet çantalarının muntazaman hediyeler ve mektuplarla bezenmesi, develerin, katırların, atların yola çıkmadan hazırlanması, kervanla gidecek süvari alayının donatılması, surrelerin alınıp yüklenmesi, name-i hümayunun itina ile taşınması, hacı adaylarının Beşiktaş iskelesinden Üsküdar'a geçerek bir gece de ayrılık çeşmesinde konaklaması ve daha sayısız hazırlık bu deveranın içine dahil olacak üç beş bahistir.

Surre Alayı'nda neler ve kimler bulunur? Küçük bir Surre Alayı sözlüğünün olmazsa olmazları nelerdir?

Surre Alayı'nın en başında Surre Emini bulunur. Emin, surre emanetlerini yardımcıları ve muhasipleri sayesinde Kudüs, Medine ve Mekke'de usulünce dağıtır. Bu altın paraların yol boyunca korunması Surre Alayı ile birlikte yol alan Mehmetçiklere verilmiştir. Elbette bu silahlı askerlerin bir de komutanı vardır.

Akkam kelimesi de surre sözlüğünün olmazsa olmazlarındandır. Akkam'lar genellikle Suriyelilerden seçilir ve Anadolu'dan Şam'a, Şam'dan Mekke'ye kadar kervanın konaklaması, namaz molaları, yemek hazırlıkları, çadırların muntazaman kurulup sökülmesi bu görevlilerin birinci vazifeleri arasında yer almaktadır.

Surre'nin baş tacı ise Mahmil'dir. Onu taşıyan deveye de Surre Devesi adı verilir. Mahmil, büyük merkezlerde surre alayı yapıldığı zaman kurulur ve alayın en başında itina ile taşınırdı. Bu geleneğin Peygamber efendimizin anısını yaşatmak ve bir hilafet sembolü olarak alayda bulundurulmasından başka bir amacı yoktu. Elbette Peygamberimizin namına hazırlanan bu mahmilin hemen yanında başka bir devede ise Sancak-ı Şerif yerini alırdı.

Surre Sözlüğü içinde İslam âleminin bir çok beldesinden gelen hacı adaylarını, hicaz demiryolunu, urban saldırılarını, çöl seraplarını, seyyapları, Mekke ve Medine'ye kadar taşının örtüleri, sayısız hediye, name-i hümayunu, acı çöl

kahvelerini, tütsü kokularını, isimsiz mezar taşlarını, feraşet çantalarını, dualarla geçilip gidilen sayısız menzili sayabiliriz.

Surre-i Hümayûn'un târihî önemi ve İslâm toplumunu kaynaştırmadaki rolü hakkında neler söylenebilir? Surre Alaylarının Osmanlı toplumu için anlamı nedir?

Bugün dünyanın bir ucunda depremde veya kasırgadan, şu ya da bu sebepten çaresiz kalmış Müslüman kardeşlerimizin yardımına koşmamızın, Mekke ve Medine'ye yaptığımız hizmetlerin ve himmetlerin de özünde Allah rızası vardır. Geçmiş yüzyıl içinde dünyanın en büyük himmet kervanı da diyebileceğimiz surre geleneği bu halin en mücessem hali olarak tarihe kaydolmuştur.

Surre alayı hazırlamak ve iki mukaddes beldeye hediyeler götürmek için aylarca yollarda sabır göstermek sosyal açıdan bir toplumun hafızasında önemli bir yeri meşgul edecektir. Alay'ın hazırlanması, yolculuk merasimleri, menzillerdeki mahmil alayının tekrarlanması, mızıkayı hümayunun âlâyı vâlâ ile çaldığı marşlar, Kudüs'e, Mekke ve Medine'ye gönderilen maddi yardımlar, Osmanlı toplumunun oluşmasını kaynaşmasını sağlayan büyük amillerdendir. Siyasi yanılla ise, Müslümanların iki mukaddes beldesi olan Mekke ve Medine'nin imarı, bu beldelere hizmet eden bir devlet gücünün varlığını ve idaresini ilan etmektedir.

Surre geleneği ne zamana kadar sürmüştü?

Surre geleneği Osmanlı'nın son Padişahı Vahdettin'e kadar sürmüştür. Surre gönderilmesini sonlandıran Osmanlı'nın son halifesi Abdülmecit olmuştur. Vahdettin 1920-22 yıllarında gönderdiği sadakalarla surre geleneğini sembolik anlamda da olsun sürdürmeyi istemiştir...

Bu tarihten sonra bu geleneği ihya etmeye dönük çabalar olmuş mu?

Olamamıştır... Aksine surre geleneğini sona erdiren Halife Abdülmecit'in görevine de son verilmiş ve Hilafet o dönemde siyasi bir takım kararlarla kaldırılmıştır.

Surre Alayları ile ilgili başka kitap çalışmaları var mı?

İlk çalışma bu kitaba kaynaklık oluşturan Ket-hüda Selahattin'in hatıratının yayımlanması olacak... Bu eser de yine Kaynak Kültür Yayın Grubunun bir yayınevi olan Yitik Hazine tarafından yayın için planlanıyor. Görelim mevlâ neyler...

Söyleşi için teşekkür ederim.

Ben teşekkür ederim.

MEDENİYETİN KÜLLİYATINA DAIR

M. Emin Babacan

İlim, fikir ve sanat hayatımıza gelenek kurucu, yeni bir soluk getirmeyi amaçlayan Külliyyat Yayınları, Yusuf Kaplan'ın yönetiminde ilk eserlerini yayınlamaya başladı. Kaplan, her zamanki gibi iddialı bir çıkışla bir de manifesto yayınladı. Buna göre; "Külliyyat Yayınları, Referans Metinleri, Ara/cı Metinler ve Ana Metinler'den oluşan üç ana "damar"da yapacağı yayıncılıkla ilim, fikir ve sanat hayatımıza "öncü" katkılarda bulunmayı amaçlıyor.

Külliyyat'tan çıkan, Alfred North Whitehead'ın **Düşüncelerin Serüvenleri**; Antik Yunan'dan günümüze Batı düşüncesinin temel sorunlarını "Sosyolojik Düşüncenin Serüvenleri, Kozmolojik Düşüncenin Serüvenleri, Felsefî Düşüncenin Serüvenleri, Medeniyet Düşüncesinin Serüvenleri" başlıkları altında ele alıyor. Edward Carpenter'e ait **Batı Uygarlığının Krizi**'nde Kaplan, yazarın, Avrupalı insanın büyük bir anlamsızlık ve hiçlik denizinin ortasına fırlatıldığını söylüyor.

Düşüncelerin Serüvenleri, Alfred North Whitehead; **Batı Uygarlığının Krizi**, Edward Carpenter; Külliyyat Yayınları.

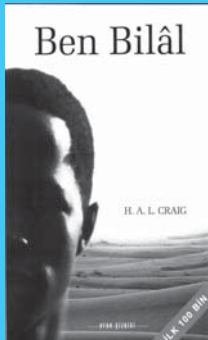
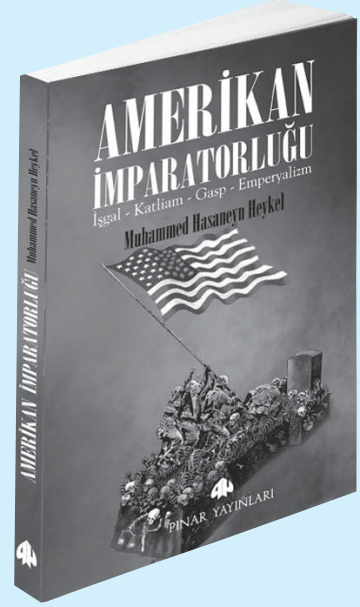
Amerikan İmparatorluğu M. Hasaneyn Heykel, Pinar Yayınları

Mısırlı düşünür Muhammed Hasaneyn Heykel, Amerikan İmparatorluğu'nun kendine mahsus özelliklerini; Amerika'nın bir devletten imparatorluğa geçiş sürecini ve son dönemdeki uygulamalarını tahlil ederek inceliyor. Amerika ile İslam dünyası arasındaki "imkânsız ilişkiler" in de anlaşılmasına katkı sağlayan bu yaklaşım, klasik siyasi-uluslar arası ilişkiler tarihi disiplinlerinin kendi alanına ait çıkardıkları sonuçlarının ötesinde Amerikan yönetimi, toplumu ve medeniyetine ilişkin genellemelelere de ulaşıyor.

Pekiye, Heykel, bugün Amerikan İmparatorluğu'nun geldiği son durum hakkında ne diyor: Bu konuyla ilgili; servet-güç, imparatorlukların peşinden giderken, Amerikan tecrübesi gücün karar mekanizmasına yerleştiği ve şiddete dönüştüğü bir tecrübe olduğu tezinin öne atıldığı, "Amerikan İmparatorluk çetesi, petrol, silah, tüketim malzemeleri, elektronik eşya ve borsa baronlarının, reklam ve medya kartellerinin "istila" mantığıyla Amerikan karar mekanizmasını istedikleri yönde kullandıkları" söylenebilir.

Buna göre, başta İslam dünyası olmak üzere Amerika'yı muhataplarından uzaklaştıran, yalnızlaştıran ve kendine hapseden bir kısır döngü meydana gelmektedir.

Bununla birlikte Amerikan İmparatorluğu kitabı, hakkında yapılan manipülatif spekülasyonlar dışında Barack Obama döneminde de Amerikan dış politikasının İslam dünyasına ait çarpıtılmış verilerle şekillenen yapısının değişmeyeceğini görmemize yardımcı olurken "Amerikan Siyasi Karar Mekanizması"nın gelecek dönemdeki sorunlarına da göndermeler yapıyor.

Aşk ile Nefret Arasında Türkiye’de Toplumun Batı Algısı

Doç. Dr. Kudret Bülbül,
Doç. Dr. Bekir Berat
Özipek ve Dr. İbrahim
Kalın SETA Yayınları

Kitap, İslam dünya-
sında var olduğu söyle-
nen Batı’ya karşı
olumsuz bakış ve ima-
jın; gerekçeleri tam
olarak açıklanmamış
tepki ve hoşnutsuzluk-
ların gerçek mi yoksa
empoze edilmiş görün-
tüler mi olduğunu,
Türkiye’de sıradan va-

tandaşların Batı’ya, Batı kültürüne, yaşayışına ve Batı dini olarak Hristiyanlık’a nasıl baktığını sebepleriyle açıklamak amacıyla tarafından hazırlanmış.

Türkiye’de yukarıdan empoze edilmeye çalışılan Batı algısı ile toplumun içinde bulunan Batı algısı arasındaki farkları ortaya koyması açısından dikkat çeken çalışma söylemlere yansıyan birçok yargı ve kavramı bir kez daha gözden geçirmeyi gerekli kılıyor.

Nebevi Davet ve Propaganda

Dr. Fahri Hoşab,
Buruc Yayınları

Tebliğ ve Propaganda arasında ne gibi bir fark vardır. Propaganda tamamen olumsuz bir kavram mı? Eğer öyleyse İslam daveti kapsamında yer verilen araç ve metotların bazılarının “propaganda” literatürü içinde yer almasını nasıl değerlendirmeli-
dir?

Kitap bu benzeri soruları tartışabilecek akade-

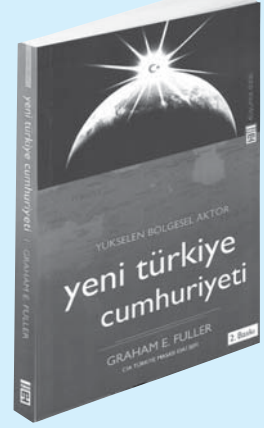
mik bir zemin sunması ve tebliğ ile propagandayı aynı eserde buluşturması açısından ilgililerin dikkatini çekeceğe benziyor.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti

Graham Fuller, Timaş Yay.

CIA Türkiye Masası

Eski Şefi Fuller, yükselen bölgesel aktör tanımlamasıyla Türkiye’yi tarihsel yörüngesi, Müslüman dünya ve öteki ülkelerle ilişkileri açısından ele alırken Türkiye’nin geleceğe ilişkin dış politika senaryolarını da değerlendiriyor. Kitapta, her ne kadar bölgesel aktör olarak sunulsa da Türkiye’nin küresel aktör olma yolundaki imkanları ortaya konuluyor.

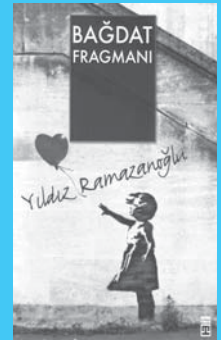
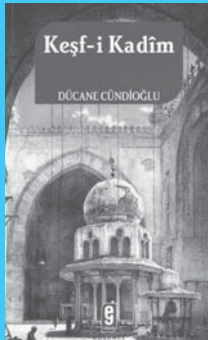
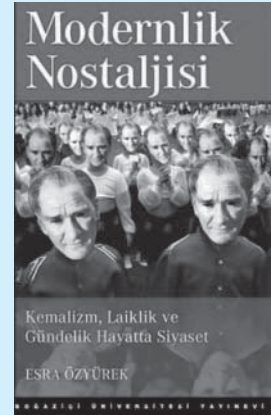

Modernlik Nostaljisi,

Esra Özyürek, Boğaziçi
Üni. Yay.

Serbest piyasada her şey metalaşırken Atatürk ürünleri, sembolleri de bundan nasibini alıyor.

Kitap, Türk halkının, bir muska gibi edindikleri, taşıdıkları, astıkları ve baktıkları Atatürk objeleri yoluyla bunu nasıl dışa vurduklarını gösteriyor.

İKİ ELEŞTİRİ KILICI: PASAJ VE KRİTİK KALICI OLACAK MI?

Asım ÖZ

"Yeni bir dergi çıkıyorsa, yeni bir dünya kuruluyor demektir. İster birkaç kişi birlikte, isterse tek kişi çıkarıyor olsun, sonuç değişmez. Yeni bir dünya kurulmuştur. Ya da dünya, yeniden kurulmuştur" diyordu bir yazısında Mustafa Aydoğan (2008). Türkiye özelinde ve zamandizinsel olarak baktığımızda, düşünce ve yazın dünyasında başlı başına rol oynayan dergilerin yeni bir dünya kurma düşüncesine şu ya da bu düzeyde katkıları olmuştur. Bu dünya ister bütüncül anlamda bambaşka bir dünyayı imlesin isterse var olan dünyalar içinde farklı bir patika önermek anlamında olsun, dergilerin bu süreç içinde doğrudan pay sahibi oldukları inkâr edilmez bir gerçeklik olarak önümüzde durmaktadır. Çünkü dergiler sanatsal, siyasal, düşünsel ve toplumsal olguların değerlendirildiği, tartışıldığı ve yeniden oluşturulmaya çalışıldığı mekânlar olmuştur her zaman. (Oktay;2001:172)

Günümüzde dergi çıkarmak bir yandan giderek zorlaşan bir uğraş halini almaya başladı diğer yandan üç aylık, altı aylık dergileri yayımlanma miktarında ciddi artışlar olduğu da bir gerçek. Dergicilik tarihiyle ilgilenenler mutlaka bu süreçlere dair bir şeyler söyleyeceklerdir elbet. Bu dergiler ilahiyattan sosyal bilimlere, felsefeden eğitim bilimlerine değin uzanan bir çeşitliliğe sahip.

Türkiye'de çözümleyici eleştiri yazıları yayımlayan bir dergiye büyük ihtiyaç duyulduğu, çoğu zaman yakınma biçiminde sıkça dile getirilir edebiyat çevrelerinde. Dönemin ruhundan zorunlu biçimde doğmuş edebiyat eleştirisi dergileri de var artık. *Pasaj* ve *Kritik* burada ilk anımsanması gereken iki dergi olarak dikkati çekiyor.. *Pasaj* dört *Kritik* ise altı aylık olarak yayımlanıyor. Elli yıl içinde dergiciliğimizde görülen gelişmelerin, çeşitlenmelerin sonucu olan bu dergiler aynı zamanda eleştiri yokluğu krizinin bazı imkanları kapattığı kadar bazı imkanlara yol açtığına da göstergesi olarak okunabilir.

Pasaj dergisi, sadece kuramsal ağırlık taşıyan çözümleyici ve eleştirel yazılarına yer vererek önemli bir boşluğu doldurmayı, edebiyata yeni bir soluk kazandırmayı amaçlıyor.Yayın kurulunda Yalçın Armağan, Eren Aysan, Sinan Çelik, Kumru Berfin Emre, Mediha Göbenli, Göze Orhon, Fuat Özdiñç, Ali Serdar, Şebnem Sunar, Ali Şimşek, Orhan Tekinsoy, Reyhan Tutumlu ve Nermin Yazıcı'nın, danışma kurulunda ise Yıldız Ecevit, Nurdan Gürbilek, Jale Parla, Orhan Koçak, Mehmet Kalpaklı ve Orhan Tekelioğlu gibi isimlerin bulunduğu *Pasaj*, sayfalarında şiir ya da öykü türündeki yazınsal ürünlere yer vermeyecek. *Pasaj* 'ın ilk sayısı 'Edebiyat ve Kamusalılık' konusu-

na, altıncı sayısı ise 'Edebiyat ve Kanon' konusuna ayrılmış. *Pasaj* 'ın edebiyat çevrelerinde *Defter* dergisinin selefi olarak nitelendirildiğini de hatırlatalım.

Edebiyatı odağına alan diğer eleştiri dergisi olarak çıkan *Kritik*, yılda iki kez okuruyla buluşacak. Fatih Altuğ'un yayın yönetmenliğini yaptığı dergi, Tanzimat'tan günümüze uzanan yelpazeyle dikkat çekiyor. Derginin ilk sayısının dosya konusu "Yeni Tarihselcilik". Dergi *Çıkarken* başlıklı bölümde 'mevcut edebiyat ortamında derinlemesine eleştirinin filizlenebileceği alanların daraldığına, edebiyat ve yayın dünyasının çıkar ve niceliğe dayalı ölçütlerle belirlendiğine işaret ederek bir dönüm noktasının parçası olmayı' amaçladığını ifade ediyor ve şöyle devam ediyor: "Edebiyata dair dertlerimizin zayıf düşüncenin kısa vadeli korunaklığından sıyrılabilceği, yaygınlaşmış kanaatler(imiz)in, doğurduğu sorular ve sorunlara kulak vererek, incelikle işlenmiş fikirlere dönüşebileceği bir mecra olsun istedik." *Kritik* kriz dönemlerini kritik dönemler olarak anmakta ve bu dönemlerin karar anlarına, dönüm noktalarına eşik atlamalarına işaret edişine vurgu yaparak hem eleştiriye hem de krize gönderme yapması nedeniyle ortaya çıkmış dergi.

Eleştiri dergisinin tanımını yapmak ve ruh hallerini belirlemek

pek kolay değil bir iş değil aslında. *Edebiyat ve Eleştiri* adını taşıyan bir başka dergi de var ama bu dergi sol Kemalizm'in çetrefil sorunlarından, ulusalcı lügatçeden bir türlü edebiyatın eleştirisine gelemiyor. Edebiyat dergileri de zaman zaman eleştiri odaklı sayılar hazırlayarak bir anlamda bu alandaki birikimi derli toplu olarak okura sunuyorlar. *Hece* dergisinin *Eleştiri Özel Sayısı* bu çerçevede anılabilecek son derli toplu çalışma olarak önümüzde durmaktadır. Eleştirinin genelde edebiyat dergilerinde üstelik de ağırlıklı olarak deneme boyutunda ilerlediği göz önünde tutulduğunda tümüyle farklı bir dergi anlayışını ve pratiğini temsil ettiklerini söyleyebiliriz bu iki derginin. Etrafta onca edebiyat dergisi varken ve üstelik bunlarda da eleştiri metinleri yayımlanırken neden bu duygu ve düşüncelerini orada aktarmamaktadırlar da kendilerini onca sıkıntıya sokarak yeni bir dergi çıkarma peşinde koşmaktadır bu insanlar? Güzel soru ama yanıtı var.

Üç aylık altı aylık dergilerin dönemin ruhundan doğduğunu söylediğimizde dergicilik ruhuna sahip insanlardan Memet Fuat'ın 1962'de yayımlanan *Masanın Başında Oturup* başlıklı yazısında "Kitap biçiminde en az 160 sayfalık, üç ayda bir yayımlanan (yani aceleyle gelmeden) dergiler çıkarılmadıkça, memleketimizde ne tam anlamıyla eleştiri olur, ne de doğru dürüst bir düşünce yaşamı!" yargısını burada hatırlamak gerekiyor.(Fuat;1982: 21)

Aylık ya da iki aylık olarak çıkan ve sayfa sınırlaması bulunan dergilerden farklı olarak sadece eleştiriye odaklanan dergiler eleştirinin, düşünce edebiyat ilişkilerinin önünü açacaktır. Derginin ve dergiciliğin bir grup işi olduğu hatırlandığında eleştiri dergilerinin belli bir eleştiri anlayışını ve çö-

zümleme biçimini sergilemek bakımından önemli olduğunu ve bu dergilerdeki uzun soluklu metinlerin başka dergilerde yeterince yer bulmayacağı düşüncesinden de doğduğu düşünülebilir. Edebiyat dergileri eleştiri metinlerine deneme dışında tümünden kapalı olabilir, ya da her sayısında bu türden uzun soluklu edebiyat incelemelerine yer vermek istemeyebilirler. Oysa eleştiri biraz narsisttir, tüm sayıları ve sayfaları ister. İşte bu yüzden eleştirme ve tabii ki geliştirme dergilerine ihtiyaç vardır. Bu okur gereksinmesinden çok belli bir grubun duyduğu gereksinmedir. Okur gereksinmesi ikinci palanda gelen bir şeydir. Öte yandan ise bir başka handicap hem bu dergileri hem de bu dergilerin olası okur ve yazarlarını ciddi biçimde etkileyecektir. Bu handicap Ramazan Dikmen'in *profesoral edebiyat anlayışı* olarak andığı dogmatik, konformist, klişeci, şematik yaklaşımlardır. (Dikmen; 2004:16-17) Yine Murat Belge'nin *Eleştiri* başlıklı yazısında "*Eleştiride akademizmin fazla ağır basmaya başladığını düşünüyorum*" yargısının bu dergiler için oldukça doğru bir tespit olduğunu şimdilik kaydıyla söyleyebiliriz.(Belge;2003. 790)Bunu bunun için söyleme gereği duyuyorum: İlk olarak her iki dergi de de birkaç isim dışında genel olarak akademi ağırlığı var. İkinci olarak denemesel eleştiri neredeyse yok gibi. Memet Fuat bilimsel eleştiriye yönelişi hep desteklemiş, övmüş, yüceltmiş, ama öznel eleştirinin yaratıcılık sürecindeki önemli yerini belirtmekten de hiç geri durmamıştır.

Uzun yıllar eleştiri dünyasında genellikle deneme çerçevesinde dönenmenin sıkıntılarının bu gün tam tersi bir dönenme halinin yaşanmakta olduğunun da göstergesidir bu.

Edebiyat eleştiri dergilerinin tavrı dergisi mi, varoluş dergiciliği

mi yoksa can sıkıntısı dergiciliği mi, kurum dergiciliği mi olduğuna karar vermek için birkaç yılın geçmesi gerekiyor. Ebubekir Eroğlu'nun deyimiyle "*Bir derginin sayıları sadece ardarda gelmez, birbirini besler, çoğaltır. Bir atmosfer içinde var olan dergi aynı zamanda bir atmosfer oluşturur ya da içinde yer aldığı atmosfere yaptığı katkılarla varılır. Atmosferi de derginin sayıları ölçüsünde işlev sahibidir.*"(Eroğlu;2001:227) Derginin sonuç içinde devam eden bir süreç olduğu hatırlandığında bu iki dergi için şimdilik şu tespiti yapabiliriz: *Pasaj* altıncı sayısına ulaşmış olmasına rağmen henüz *Defter* dergisinin atmosferini oluşturabilmiş değil. *Kritik* ise henüz daha yolun başında.Türkçe kültür ortamında dergilerin uzun soluklu olamamaları da ayrıca üzerinde durulması gereken bir başka konu.

Bu dergilerin okuyuculara eleştiri kitapları, düşünce kitapları okutmaya alıştırıp alıştıramayacağını zaman içinde göreceğiz ama şimdiden şunu kesin olarak söyleyebiliriz: Memet Fuat'ın yarım *eleştirimizin bütünlenmesi* için duyduğu özlemi sona erdirdi bu iki dergi. Sözü uzatmadan söyle ya da böyle, tüm zorlukların içinde edebiyat eleştirisi dergilerinin var olduğunu biliyoruz. Bunu bilmek içimizi rahatlatıyor.

Kaynaklar

- AYDOĞAN, Mustafa(2008) "*Güzellik Hepimizi Pusuda Bekliyor*" Edebiyat Ortamı Sayı:1
OKTAY, Ahmet(2001) "*Dergicilik Ruhu*" Kitap-lık Sayı:50
EROĞLU, Ebubekir (2001) "*Dergi: Kanatlı Yürüyüş*" Kitap-lık Sayı:50
FUAT, Memet(1982) Çağını Görebilmek, Adam Yayıncılık, İstanbul
DİKMEN, Ramazan(2004) Tükenerek Çoğalmak, Hece Yayınları, Ankara
BELGE, Murat(2003) "*Eleştiri*" Hece sayı:77/78/79

WONDER ZİYARETİNİN ARDINDAN: VİYANA'DAN TÜRKİYE'YE SELAM

H. Bayram BABACAN*

Bir gün bir yerlerde, resmi tarihin kitaplarında olmayacağı muhakkak, Türk tipi diasporadan söz edilecek olsa herhalde akla ilk gelenler her darbe dönemini müteakip yurtdışına iltica edenler olmayacaktır. Fakat ondan da çok, mümkün olan en yakın zamanda ülkelerine geri dönmek hayaliyle yaşayan imam-hatipli ve başörtülü nesiller olacaktır. Zira bu çocuklarımız öz yurtlarında gurbetin ve garipliğin acısını yaşarken, yabancı diyarlarda gösterdikleri azim, feragat ve çabanın mahsulü olarak dünyayı tanıyan, kendisinin ve diğerinin farkında olan, sahip olduğu güzelliklere değer katan birer fert haline geliyorlar. Türkiye’de bir-

kaç vakfımızın ve Önder’in öncülüğünde Avusturya ve diğer ülkelerde yolculuklarını sürdürenlere geçtiğimiz ay konuk olan dernek ve vakıf üyeleriyle birlikte olmanın tadını paylaşmak istedim.

7-8 Haziran 2008 tarihlerinde Wonder’in daveti üzerine aralarında Araştırma ve Kültür Vakfı’nın (AKV) da bulunduğu Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) heyeti ve bir çok sivil toplum kuruluş temsilcilerinden oluşan bir heyet Viyana’da Wonder Genel Merkezini ziyaret etti. Son derece güzel ağırlandığımızı ifade ederek ve öğrenci kardeşlerimizin rehberliklerinin hakkını vererek başlamayı isterim. Zira bir yandan eğitim-öğrenimlerini sür-

dürürken bizlerle ilgilenme nezaketini gösterdiler. Hepsine teşekkür ediyoruz.

Türkiye’de uygulanmakta olan başörtüsü yasağı ve meslek liselerine uygulanan katsayı adaletsizliği nedeniyle öğrenimlerini yurtdışında sürdürmek zorunda olan binlerce öğrenciye Viyana’da kucak açmış Wonder. Sadece onlara sahiplenmekle kalmamış, onların fikren, beden ve ruhen de gelişmeleri için projeler üretmiş, birden fazla dil öğrenmelerini sağlamış, Türkiye’yi ve dünyayı iyi okuyabilecek aktivitelere yöneltmiş.

Ayrıca yıllardır ihmal edilen gurbetçilerimize ve onların çocuklarına sahip çıkmış, içinden çıktıkları toplumun dini ve mane-

vi değerleriyle bağlarını koparmamaları noktasında, çok hayati bir fonksiyon yüklenmiş. 6 yaşından 60 yaşına tüm gurbetçilerimize uygun programlar ve projeler uygulayarak hem içinde yaşadıkları ülkenin ilmi normlarını yakalamaları; hem de kendi değerlerini en dinamik şekilde muhafaza etmeleri ve yaşamaları için teorik ve pratik eğitim programları realize etmiş ve de bu faaliyetlere devam etmekte...

Wonder halen 700 civarında kız ve erkek öğrenciyi bünyesinde bulundurmakta ve bu öğrenciler Viyana'nın çeşitli üniversitelerinde lisans, lisansüstü ve doktora düzeyinde öğrenimlerini sürdürmekteler. Her biri öğrenimleri ile birlikte dernekte kendilerini görevli addetmekte ve gönüllülük esasına göre tüm işleri yürütüyorlar. Yemek, temizlik, kütüphane, ders verme ve derslere katılma konularında da görevlerini aksatmadan sürdürmekteler.

Ailelerinden, yakınla-

rından ve yurtlarından uzaklaştırılmış olmanın burukluluğunu yaşıyor ama kendilerine bu haksızlığa reva görenlere asla düşmanlık ve küskünlük beslemiyorlar. Hepsi bir gün donanımlı olarak, içinden çıkıp geldikleri topluma ve ülkeye hizmet etmenin heyecanını yaşıyorlar. Hem de kendilerine bu muameleyi yapanlardan daha çok memleket sevgisi taşıyarak. Ve de bir gün kendi ülkelerinde

manevi değerlerini yaşayabilecekleri bir günün özlemini duyarak, üzerlerindeki ağır yükün farkında olarak gayret gösteriyorlar.

Wonder gerçekten bir okul ve Avrupa da bir ekol olmak noktasında iddialı, aslında hak ediyor. Bünyesinde barındırdığı birbirinden değerli, edep ve iffet timsali gençleri fikri olarak donanımlı, paylaşımcı, sorumluluk sahibi, özverili olarak yetiştiriyor. Her biri en az iki yabancı dil biliyor ve örnek teşkil edecek bir ahlaki yaşam sergiliyorlar. Bu manzara karşısında rabbimizin şu hatırlatmasının anlamını biraz daha iyi kavıyoruz. **“Bazı şeyler hoşunuza gider ama sizin için hayırlı olmayabilir, öyle şeylerde vardır ki hoşunuza gitmediği halde sizin için hayırlı olabilir, siz bilmezseniz Allah bilir”.**

Bu vesile ile Wonder Başkanı Yusuf Kara ve diğer emeği geçenleri tebrik etmek ve başarılarının devamı için dua ve destekte bulunmak gerekiyor.

İGMANLAR

İgman olarak bildiğimiz dağın eteklerinde, kendilerine "İgumanlar" diyen İsevi dervişler yaşamış. Bir gün bu dervişler bu İncil de geçen Ahmed'in artık gelmiş olması gerektiğini düşünerek, Allah'ın Rasulü'nü (SAV) bulmak üzere yalınayak yola koyulmuşlar. Yıllar süren bir yolculuğun sonunda Medine-i Münevvere'ye varan İgumanlar, orada Hazreti Ömer(RA) ile karşılaşmışlar.

"Biz Peygamberi arıyoruz, onu nasıl buluruz ?" diye sormuşlar. Hazreti Ömer, "Peygamber dün öldü" diye cevap vermiş. Boyunlarını büküp sessizce ağlamışlar. Hazreti Ömer, İgumanlar'ın kana bulanmış ayaklarına bakıp,

"Uzun bir yoldan gelmişe benziyorsunuz" demiş "Buyurun mescide gidelim, hem istirahat eder, hem de Rasulullah'ın hikayesini dinlersiniz benden". İgumanlar, Peygamber mescidini kanlı ayaklarıyla kirletmek istemedikleri için kabul etmemişler bu teklifi. Bunun üzerine Hazreti Ömer, kendilerine sarı mesler hediye etmiş. Fakat İgumanlar, bir peygamber dostundan aldıkları hediyeyi ayaklarına süremeyeceklerini söylemişler.

Hazreti Ömer, "Siz kimlersiniz?" diye sormuş.

"Biz İgumanlarız" demişler.

"Geldiğiniz ülkenin ismi ne?" diye sormuş.

"Ülkemizin bir ismi yok" demişler.

"Peki sizin dilinizde 'yalınayak' nasıl denir?" diye sormuş.

"Bos" demişler.

Bunun üzerine Hazreti Ömer, "Ülkenizin ismi, biraz sizin dilinizden biraz bizim dilimizden, BOSNA olsun" demiş; YALINAYAĞIMIZ...

(Hakan Albayrak kitabı)

Kadı Ebu-Saad el-Haravi'nin sarıksız kafası matem işareti olarak kazanmıştır.

Kendisini sakinleştirmeye çalışan saraylıları iteler, salonun ortasına doğru ilerler ve kürsüde vaaz veriyormuş gibi nutuk atmaya başlar.

"Frenk taifesi dar-ül İslam'ı istila ediyor" diye gürlür.

"Müslümanlar hiç bu kadar aşağılanmadı. Ülkeleri bundan önce hiç bu kadar vahşice perişan edilmedi. Durdurun bu katliamı!.."

Kadı'nın yanında yağmalanan kentlerden kaçıp gelen başı traşlı, yüzü sakallı, gözü yaşlı müminler vardır. El-Haravi, Frenk saldırısına Arap aleminin kayıtsızlığına isyan eder:

"Ne çok kan döküldü. Ne kadar güzel kız, tatlı çehrelerini utan-
gaç elleriyle örtmek zorunda kaldı. Yiğit Araplar hakarete alıştı mı? Şerefsizliği kabul mü ettiler ?"

Salondakiler, "gözleri yaşla dolduracak" bu konuşma karşısında iç çekip ağlamaya başlarlar.

Kızar El-Haravi :

"Kılıçlar savaşın ateşini canlandırdığında, insanın en kötü silahı gözyaşıdır."

(Araplar'ın Gözüyle Haçlı Seferleri-Amin Maalof)

Hatırmadadır ki, gençliğimde bir dostum ile bir kabukta iki badem içi gibiydik. Öyle kaynaşmış ve birbirimizi sevmiştik. Umulmadık zamanda bir iş çıktı, sefere gitmek zorunda kaldı. Seferden döndüğü zaman başladı siteme:

-Bu kadar zaman geçti, ne bir mektup, ne de bir selam yolladı. Bu kadar da vefasızlık olur mu?

Dedim:

-Ben yüzünü görmekten mahrumken, bu şerefi postacıya mı kazandıracağım!?...

Ben o sözleri dinleye dinleye uyuklamaya başladığım zaman, uykuya dalmak için, her zaman ki adetim gibi hülyaların içine yerleşirken, altında daha çok ısınmak için güya Sahra'yı üstüme çeker; rahat etmek için, güya başımı Arafat dağına yerleştirir ve emniyette olduğumu duymak için, güya Akka kalesine çekilirdim. Uykuya dalarken duyduğum ve tattığım bu Arabistan'dan rüyamın içine bir avuç tohum götürmüş olurdum. Ve bunlardan çimlenen tohumlardan olduğu gibi, rüyamın içinde bana bir diyar açıları. Eski ninnilerimi duyar gibi bunları yalellileri karıştırır ve Arabistan içine girdiğimi sanırdım. Ağır başlı gecelerimde, usul usul, Musul yanıma gelirdi. Ve hülyalarımın neşelendiği akşam beni serin sularının sesleriyle davet eden serin bir cennet duyardım: Şam! Bazen başıboş ve yalnızca cingiraklarının hüznünü dolaştırmak için geçen kervanların çanları uzaklarda ve yakınlarda uzun uzun çınlar, ağlar, uğulduardı.

(Çamlıca'daki Eniştemiz, Abdülhak Şinasi Hisar)

"Güçlüydü günahlar, güçlüydü peygamberler

Tanrım, biz ne kadar da güçsüz kaldık....

Veliler, ızdırapların çocuklarıydı,

Biz ızdıraptan da, zevkten de,

Senden de öksüz kaldık." (Hüsrev Hatemi-Şiirler)

O GÜNDEN BERİ GELDİK BİZ

Ferhat Topazik

Ve savaş başladı. 'Durr ! ' sesine kimse kulak vermedi. Herkes bir şeyler alma peşindeydi eline, karşı tarafı vurmak için. Karanlık etrafa çöktü-günde kimseden çıt çıtmadı.

Sustu yer, sustu âlem. Gulyabanileri harekete geçirecek şeytan tohumları beklemede.

Bir sayha koptu. Kimse gide-medi sesin oraya.

Kimse buna cesaret etmedi. Atlar ön ayaklarını yerlere vura-rak huysuzlandılar.

Savaş yeri-ydi aslında. Korku nedir bilmezlerdi. Günler önce, çocukları bize yazılan savaş ne zaman bizi temizleyecek diye fısır fısır konuşuyorlardı. Ama şimdi herkesler topukları ardında dön-meye mi çalışıyordu ne. Yoksa Musa'nın kavmi gibi 'hadi sen ve Rabbin gidin savaşın biz gelmi-yoruz Ey Musa' mı diyeceklerdi?

Ses yok. Sadece biri dört-nala karanlığa atını sürdü. O biri cesa-retini inandığından alan.

O biri yaptığı hareketlerde zerre miktar riya olmayandı.

-Gelin dedi. Bir şey yok.

O günden beri geldik biz. Ya-nına, selamete. Barışa geldik. Hiç bir zaman adaleti tam sağlaya-madık belki. Ama biliyorduk ki gerçek adaleti yalnız Allah sağ-lar.

Savaşlar yaptık, dövdük.

Öldürüldük. Endülüs ağladı kan renginde bizim için, Kudüs

hala mahzun.

Savaş naraları atan, kafaları-nı kargaşalarda çıkaran köste-beklerle mücadele ettik. Karşımı-za hiç yürekli bir düşman çıkma-dı ki. Biz de Necip Fazıl olup düş-manımıza övgüler düzelim.

Devamlı hayat bir savaştır di-yenlere 'hayat bir yardımlaşma-dır' yazılı kılıçlarımızla karşı koy-duk.

Hiç bir zaman savaş olmadı bizim isteğimiz bunun aksine biz onlar içinde iyiyi istedik. Peygam-ber gibi pervaneler misali kendi-ni ateşe atan insanları uzaklaş-tırmaya çalışmadıktı asli vazife-miz.

Biz hiçbir zaman da köşeye çekilip oturmadık. Hep hesap ya-panların, düşünce defterlerinin sağ taraflarında olduk. Hep hesa-ba katıldık, istenmesek de.

Biz savaş hiç istemedik. Sela-haddinimiz de istemedi, Fatih te. Biz işgal etmedik, fethettik. Aç-tık önlerini, Fetih suresiyle.

Biz beklemedik güllerle karşı-lanmayı Amerikan askerlerinin beklediği gibi. Biz şehirden gi-derken, şehirlerin anası Kudüs sundu bize ağlamaklı gözlerle çi-çeklerini. 'Beni bırakıp nereye gi-diyorsun. Beni kime emanet edi-yorsunuz' dedi Kırım.

Çocuk gözleriyle baktı bize bir sarışın ya da siyahî. İkisnin ayrımını hiç anlamadık ki.

Arap'ın Acem'e, Acem'in Arab'a üstünlüğü yoktur diyen liderin takipçileri olarak. Bakana gülümser vaziyette 'Selam' dedik. Selam sana olsun Ey Allahın ku-lu. Sen ki ilerde benim kardeşim olacak, dost.

Sümeyyelerimiz'e ağladık. Sessizlikti bizi iki kollumuzdan çeken, tepkisizlikti. Kaç Sümey-yemiz'i çay bardağının içinde şe-ker misali Beyazıt meydanında erittik. Eridiler. Ama ispiyonla-madılar bizi ya da pusu kurmadılar bize -hak etmemize rağmen-Cem Sultan mağrurluğunda dur-dular ve sadece bize baktılar. Af-fedin bizi. Kızlar okula diye bağı-ranları da affedin olur mu ?

Ve Mekke akşamları... Yeşil güzelliğini nereden aldı deseler o minnacık elleriyle annesinin kucağından Zeyd gösterir Kub-beyi 'işte buradan' der. Biz baka-rız ağlarız.

Bize ağlarız. Gelin diye yol gösterenin yanında yürüyemedi-ğimize ağlarız. Semaya bakarız ve 'Umudunuzu kaybetmeyin' der bir ses. Susar, sarılırız. Ye-minler ederiz, İstanbul adına, güzel olan her şey adına , 'benim yanımda kim var' diye sorar. 'Ge-lin' diyen Nebi ötelerden.

Biz cevaplarımızı yaptıkları-mızla ortaya koymak üzere ni-yetleniriz. Ve vira bismillah...

TÜRKİYE'DE SİYASAL İSLAM'IN YÜKSELİŞİ

RAND CORPORATION / 2008

Umran Araştırma Grubu'ndan; Ak Parti'nin kapatılması istemiyle açılan davanın orta yerinde, 22 Temmuz seçimleri yaklaşırken ve akabinde görünen hoşnutsuzluğun bir devamı olarak okunabilecek yeni bir RAND raporu yayımlandı. İkinci kez iktidara gelen Ak Parti hükümetinden mevcut Amerikan yönetiminin çok da haz ettiği söylenemeyeceği için kapatma davasına verilen tepki de cılız oldu ve Amerikalılar adeta kendilerini Ak Parti sonrası döneme hazırlar gibiler. İşte bu bağlamda Ak Parti eksenli fakat kökenleri itibarıyla daha derine ve eskiye uzanan Türkiye'nin İslamlaşması sürecine dair raporun anlamlı olacağını düşünüyoruz. Radikal gazetesinin, raporun son ve en önemli kısmının neredeyse tamamını; diğer kısımlardan ise özetler halinde yayımladığı raporun bölümlerini dergimizin tercihleri doğrultusunda kısaltarak aşağıda veriyoruz.

Kısaca, Türkiye'nin 10 yıl içinde yaşaması muhtemel dört 'alternatif gelecek' senaryosu şöyle yer alıyor:

Senaryo 1: AKP ılımlı, AB yönelimli bir yol izler, iktidardaki gücünü somutlaştırır. Dindarlığın kamusal alanda ifade edilmesi üzerindeki kısıtlamalarda bir miktar erozyon yaşanır fakat İslami yasaları getirmeye yönelik çaba göstermez.

Senaryo 2: 'Sinsice İslamileştirme' yaşanır, yeniden seçilmiş bir AKP hükümeti daha saldırgan bir İslami gündem izler.

Senaryo 3: Anayasa Mahkemesi AKP'yi kapatır, fakat kriz derinleşir. AKP muhtemelen başka bir isimle yeniden ortaya çıkarken, AB'yle ilişkilerdeki gerginlik artar.

Senaryo 4: Sosyal gerilimler öyle artar ki, ordu ya 'yumuşak darbe' yapar, ya da, düşük ihtimal de olsa doğrudan müdahale eder.

Türkiye'deki İslami Manzara

Türkiye karmaşık ve olağanüstü zengin bir dinsel geleneğe sahip. Bilhassa son 10 yılda daha gözle görülür bir 'dinselliğin' ortaya çıkışı birçok etkinin bir ürünü: Kemalist mirasın solgunlaşması, geleneksel pratiklerin yeniden keşfi, dini okullar ağının ve sosyal yardım kurumlarının yaygınlaşması, demokratikleşme ve dini açıdan daha açık bir orta sınıfın yükselişi. Bir unsur da, daha dindar kitlelerin taşradan Batı'ya göçü.

Türk siyasi liderliğinde İslam'ın rolü daha Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde bile tartışmalı bir meseleydi. 17. asrın sonundan itibaren padişahın etkisinin azaldığı, ulemanın giderek nüfuz kazandığı bir süreç yaşandı. Atatürk'ün halifeliği kaldırması ve hızlı bir laikleştirmeye girişmesi, daha erken dönemde kökleri olan bir laikleşme eğilimini güçlendirdi, fakat toplumdaki tartışma ortadan kalkmadı. Siyasi İslam analizcileri, dinin siyasi otoriteye tabi kılınmasını modern Türkiye'de di-

ni bir devletin ortaya çıkma ihtimaline karşı bir sav olarak sık sık kullandı. Son yıllarda reformcu düşünce Türk teologları arasında zemin kazanıyor. Türk toplumunun küreselleşme ve modernleşmesinin modern bir İslam talebi ürettiği öne sürülüyor. Nur hareketiyle başlayarak, akılla vahiy arasında çatışma görmeyen ve demokrasi, dini hoşgörü, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisini içselleştirmiş dini okullar ortaya çıktı. Bu da Türkiye'yi, İslam'ın modernist yorumlarının katı dinsel muhafazakârlık karşısında tutunmakta zorlandığı diğer Ortadoğu ülkelerinden farklı kılıyor. Din ve siyaset üzerinde ülkenin etnik ve demografik durumunun etkisi var. Osmanlı döneminde ülke farklı etnik ve dini topluluklardan menkul bir mozaikti. Cumhuriyet Türkiye'si ise daha homojen. Gayrimüslimler, bugünün Türkiye'sinde sayıları çok az kalmış azınlıklar. Cumhuriyetin laik tabiatı vaktiyle epey kalabalık olan bu toplulukların mirasçılarına nispeten istikrarlı, ama

bazen zorlu bir ortam sunmakta. Azınlık meselesinin dini ve milliyetçi hissiyatın parlama noktaları mahiyetinde süregiden potansiyelinin dramatik bir tezahürü, 2007’de önde gelen Ermeni gazeteci Hrant Dink’in öldürülmesiydi. Etnik Türkler çoğunluğu oluştursa da, Türkiye hâlâ etnik çeşitliliğe sahip. Kürtler nüfusun yaklaşık beşte birini oluşturuyor ve entegrasyonları, ülkenin en önemli toplumsal (ve güvenlikle ilgili) meselesi. Türkiye’deki Kürtlerin çoğunluğu bugün, kentleşmiş batıya geniş çaplı göçün sonucu olarak, geleneksel bölgelerinin dışında yaşıyor. Demografik değişim, Kürt bölgelerindeki 15 yıllık isyan ve karşı isyan eylemlerinin yarattığı zorluklarla güçlenmiş durumda. Etnik kimliğin ötesinde, birçok Türk kökenlerinin izlerini Anadolu dışına kadar sürebiliyor ve sürüyor da. Bu bağlantılar son yıllarda Türk politikasında ve dış politikada daha önemli bir rol oynar hale geldi. Kemalist ideolojiye, bu etnik bağlantılara da pek az alan bıraktı. Atatürk için Türk kimliği etnisiteden ziyade bir yaşanan yer meselesiydi: Türkler, Türkiye’de yaşayıp kendilerine Türk diyenlerdi. Fakat popüler algıda, Türk milliyetçiliğiyle etnik ve dinsel kimlik arasındaki çizgi genellikle bulanıktı. Etnisite, bölgecilik ve dinsel politikalar, Türkiye’de birçok açıdan birbirini etkiliyor. Daha geleneksel ve görünür İslami pratikler kırsal ve daha yoksul bölgelerde yaygın. Kentlerde artık daha dindar topluluklar yaşıyor. Dini partiler göçmenler arasında yüksek oy alıyor, sık sık milliyetçi partileri geride bırakıyor. PKK ve diğer ayrılıkçı Kürt hareketleri genelde İslami sağdan ziyade laik sola meyilli. Türkiyeli Kürtler arasında dini aşırılıkçılık, Kürt milliyetçiliğiyle hiçbir zaman rahat uyum sergilemedi. Ancak, bilhassa güneydoğudaki ve batı kentlerine göçen Kürtler arasındaki haklardan mahrum edilme hissiyatı hatırı sayılır miktarda Kürt’ü alternatif olarak dinci hareketlere yöneltiyor. Türkiye’nin başka bazı bölgeleri de dini muhafazakârlıklarıyla biliniyor. Sufi

aktivizminin geleneksel merkezi Konuya bunun önde gelen örneği.

Türkiye’de laikliğin anlamı, birçok Batı toplumundaki gibi devletle dinin ayrılmasından ibaret değil. Kemalist devlet dinin devlet kurumlarınca kontrolünde ısrarlıydı. Cumhuriyet Osmanlıların dini gözlem altında tutup düzenleme mekanizmalarını devraldı. İslam’ı düzenlemenin aracıysa başbana rapor veren ve bütçesi birçok bakanlıktan fazla olan Diyanet İşleri Başkanlığı. Diyanet’in İslam’ın sadece Sünni kolunu yönettiğini not etmek önemli. Başka kol veya dinlere hizmet vermiyor -bu da laikliğine rağmen Türk devletinin her dine eşit mesafede durmadığının göstergesi. Diyanet’in iki işlevi var: 77 bin caminin idaresi ve dini bilginin üretimi. Müftüler ve imamlar devlet görevlisi. Diyanet yönetimindeki dini yetkililerin siyasete bizzat dahil olmadığı söylense de, fikirleri başörtüsü gibi tartışmalı meselelere kaçınılmaz olarak dokunuyor.

Senaryo 1

AKP ılımlı, AB yönelimli bir yol izler

Bu senaryoda, AKP, AB rotasından çıkmasına yol açacak iç ve dış politikasındaki İslamcı dürtülere engel olarak iktidarını sağlamlaştıracak ve ılımlı bir rotada kalmayı sürdürür. Dindarlığın kamusal alanda ifade edilişi üzerindeki kısıtlamalarda bazı aşınmalar meydana gelir ve bireylere İslami kimliklerini daha açık ifade etme yönünde daha fazla özgürlük verilir. Bunun yanında İslamcı yasal düzenlemelerin yürürlüğe sokulması yönünde girişimde bulunulmaz. Ordunun siyasi rolünün azaltılması için de çaba gösterilir. AKP hükümeti aynı zamanda dini azınlıklara yönelik sınırlamaları

gevşetme yolunu da arar. Kürt ve Ermeni sorunları gibi Türk toplumunun ele alıp başa çıkmakta zorlandığı fazlasıyla hassas konularda daha açık bir tartışma alanı yaratılır.

Dış politikada AKP, bir yandan Ortadoğu’yla ilişkilerini geliştirme yolunu ararken, esasen AB yönelimli bir

rota izler. Bazı kilit önemdeki AB ülkelerinin Türkiye’nin üyeliği aleyhindeki tutumu sürer, ama üyelik müzakereleri devam etmektedir ve bu da AKP hükümetinin ülke içine yönelik siyasi reform gündemine uluslararası onay sağlar. Türkiye- ABD ilişkilerinde ara sıra yaşanan farklılıklardan kaynaklı bozulmalar, ABD’nin Irak’taki askerlerinin sayısını azaltması ve PKK’ya karşı işbirliğini artırmasıyla düzelir. Türkiye İran ve Suriye’yle yakın ilişkilerini sürdürür.

Kapatma davası bu ihtimali azalttı

2008 başına kadar bu, en olası senaryo olarak görülüyordu. Ancak Mart 2008’de Cumhuriyet Başsavcısı’nın Anayasa Mahkemesi’nde AKP aleyhine dava açması, bu senaryonun geçerliliğini şüpheye düşürdü. Sonunda AKP kapanmazsa ve iktidarda kalırsa, laik-dindar dengesini değiştirme çabası olarak algılanabilecek ya da laikleri AKP’yi iktidardan alaşağı etme yönünde başka bir girişime kışkırtabilecek türden adımlarda direktmeyip daha ihtiyatlı olması kuvvetle muhtemel.

AKP üyelerinin ve imam hatip mezunlarının, devlet bürokrasisindeki, özellikle içişleri ve eğitim bakanlıklarındaki varlıklarının artmaya devam etmesi olası. Buna karşın dışişleri ve savunma bakanlıkları gibi Kemalistlerin kalelerinde bu süreç çok daha yavaş işleyecek. Yerel düzeyde AKP yönetimindeki bazı belediyeler alkol satışının sınırlandırılması gibi konularda kendi İslami ahlâk kavrayışlarını kamu politikasına zerk etme yönündeki çabalarını muhtemelen sürdürecektir.

Siyasal İslam’ın yükselişi

Son on yıllarda Türkiye’de İslamcılığın veya siyasal İslam’ın gücü artmakta. 1970 öncesinde dinsel sağ, merkez sağ partilerinin içinde bir fraksiyondan ibaretti. 1970’lerdeyse Milli Görüş’ü kuran Erbakan liderliğinde ayrı bir siyasi hareket olarak ortaya çıktı. İslami partiler Kemalist yetkililerin sıkı

denetimiyle karşılaştı ve birçok defa yasaklandı. Ancak son dönemde çeşitli kisveler altında tekrar ortaya çıkararak seçmenin önemli kesimini çeken dayanıklılık ve kabiliyet sergilediler. Yine de yakın zamana dek büyük oranda bir çatı hareketi niteliğini sürdürüyorlar. Bununla birlikte İslami köklere sahip AKP'nin son iki genel seçimdeki başarısı, siyasal İslam'ın artan gücünü gösteriyor. AKP Kasım 2002 seçiminde oyların yüzde 34'ünü, Temmuz 2007'de yüzde 46.6'sını (Atatürk'ün laik mirasını temsil eden CHP'nin iki katından fazla) elde etti.

Bu, Ağustos 2001'den önce var olmayan bir parti için çarpıcı bir başarı ve siyasal İslam'ın bir biçiminin siyasetin gölgeli alanından çıkıp Türk siyasetinin baş aktörlerinden biri haline geldiğinin göstergesi. AKP kendisini İslamcı değil, 'muhafazakâr demokrat' diye tarif ediyor, ama birçok Kemalist gizli bir İslami gündemi olduğundan ve elde ettiği üstünlüğün devletin laik doğasına tehdit oluşturmasından korkuyor. Türkiye'de dine dayalı politikaların yükselişinin açıklaması nedir? AKP'nin başarısı Türk siyasi hayatının ve dış politikasının 'yeniden İslamileşmesi'ni mi temsil ediyor? Bunun Türkiye'nin siyasi gelişimine ve dış politika yönelimine etkisi nedir?

Türkiye'de siyasal İslam'ın yükselişinin kökleri Osmanlı'nın reformlara girişilen son dönemine ve Atatürk'ün 1923'te kurduğu Cumhuriyet sonrası yaşanan siyasi dönüşümün doğasına uzanıyor. Atatürk'ün Türkiye'yi modern, Batılı, laik bir devlete dönüştürme çabası, özünde 'bir yukarıdan devrimi' temsil ediyordu. Devletin başını çektiği yukarıdan aşağıya bir toplumsal mühendislik girişimi mahiyetinde, küçük bir askeri-bürokratik seçkin tabaka tarafından isteksiz bir geleneksel topluma laik vizyonun dayatılması şeklinde uygulandı. Seçkinler bu dönüşümü hayata geçirirken, halkı veya muhalefeti kaale almak veya ikna etmek için pek az çaba gösterdi. Doğu Ergil'in de işaret ettiği gibi, "Ulusun laikleştirilmesi veya Türkleştirilmesi

halkla ciddi bir biçimde müzakere edilmedi." Seçkinler, 'güçlü devleti' basitçe herhangi bir muhalefeti ezmek ve yıldırmak için kullanmaya çalıştı. Kemalist seçkinler Osmanlı geçmişiyle radikal bir kopuşa gayret etti. Osmanlı dönemi ve ona bağlı her şey, maziye ait pek az görkem unsuru haricinde, Batılılaşma ve laikliğe dayalı yeni bir proje adına itham edildi ve bir köşeye atıldı. Cumhuriyet'in kurulmasını izleyen ilk 10 yılda Kemalistler, halifeliğin kaldırılması, harf devrimi, öztürkçeleştirme, eğitim sisteminin laikleştirilmesi, bütün dini kurumların ve kaynakların devlet denetimine alınması gibi, İslami geçmişle ve genel anlamda İslam dünyasıyla bağları koparmayı amaçları pek çok reforma imza attı.

Ancak bu reformların büyük kısmı kent merkezleriyle sınırlıydı; kırsal bölgeler büyük ölçüde dokunulmadan kaldı. 1950'lere dek nüfusun geniş kesimleri izole ve geleneksel hayatını sürdürürken, kent merkezleri modern ve laikti. Netameli bir uyum çerçevesinde iki Türkiye bir arada var oldu: Kentli, modern, laik 'merkez' ve kırsal, geleneksel, dindar 'çeper'. İkisi arasında pek az bağlantı vardı. Din tümüyle bastırılmadı veya ortadan kaldırılmadı. Kamusal alandan sürüldü ve devletin sıkı denetimine sokuldu. Dini kurumlar devletin eklentisi, din görevlileriye devletin memurları haline geldi. Kırsal bölgelerdeyse İslam güçlü toplumsal köklerini sürdürdü ve tarikatlara 1925'te getirilen yasağa rağmen büyük oranda devlet kontrolünün dışında kaldı. Neticede kent dışında bir tür dinsel 'karşıkültür' oluştu. Siyaset alanından zorla çıkarılmalarına tepki olarak birçok Müslüman kendi gayriresmi ağlarını ve eğitim sistemlerini kurdu. Nakşibendi ve

Nurculuk hareketi gibi ağlar bir tür 'karşı kamusal alan'a ve daha popüler bir İslami kimliğin kuluçkasına dönüştü. Hakan Yavuz'un işaret ettiği gibi, İslam 'Kemalist devletin gizli kimliği' olmayı sürdürdü ve yukarıdan aşağı dönüşümden dışlanan çoğunluğa kendine ait bir dil sundu. Selefî Os-

manlı gibi Kemalist devlet de kendi kontrolü dışında özerk grupların gelişmesinden hazzetmiyor ve bilhassa özerk dini faaliyeti modernleşme çabalarına karşı potansiyel tehdit görüyordu. Milliyetçi ideolojiye muhalefet derhal bastırılıyordu. Bu durum kırsal nüfusun dini hayatın önemli parçası sayan geniş kesimlerini yabancılaştırmanın yanı sıra genel anlamda sivil toplum gelişimini de sekteye uğrattı.

Senaryo 2

Sinsice İslamileştirme

Yeniden seçilmiş AKP hükümeti, daha saldırgan bir İslami gündem izler. AKP hükümetin

yürütme ve yasama kollarını tümünden kontrol ederek, yönetici, yargıç ve üniversite rektörlerini atayabilir ve hatta askeri kadro atamalarında sözünü geçirebilir. Dış politikada, özellikle İran ve Suriye olmak üzere, Müslüman dünyayla ilişkileri yoğunlaştırır. İsrail'le ilişkilerini geriletirken, çok daha aleni bir Filistin yanlısı tutum benimser.

AB'ye rakip İslami blok

AB üyeliğine karşı Avrupa'da büyüyen muhalefet karşısında AKP üyelik müzakerelerini askıya alır ve rekabet edebilecek bir İslami blok yaratmak için Erbakan tarzı çabalara döner. 'Sinsice İslamileştirme', AKP'nin Türk toplumunu İslamileştirmek için gizli bir gündeme sahip olduğundan ve liderliğinin sosyal meselelerde daha saldırgan hareket etmesi için tabanından gelen baskıyla karşılaşacağından korkan laik kesimin çoğunluğunu endişelendiren senaryo.

Ordu daha da tetikte olur

Ancak bizim görüşümüze göre, bu senaryonun birkaç nedenden ötürü gerçekleşme ihtimali pek yok. İlk olarak, bu daha büyük bir siyasi kutuplaşmaya yol açacaktır ve ordu müdahalesini kışkırtacak zemini hazırlayacaktır. AKP'nin hükümetin yürütme ve yasama kollarını tümünden kontrol etmesiy-

le, ordunun İslamileştirmeye kayış işaretlelerini göz önüne alarak daha tetikte olması beklenebilir. İkincisi, başta not edildiği üzere, Türklerin çoğunluğu laik bir devleti destekliyor ve şeriat dayalı bir devlete karşı çıkıyor. Bu yüzden aleni bir İslami gidişata kamuoyu desteği az olacaktır. Üçüncüsü, AB üyeliğini elde etmek AKP'nin dış politikasının temel unsurlarından biri olageldi. Bu hedefi rafa kaldırmak, AKP'nin prestijine ve güvenilirliğine zarar verir. Son zamanlarda AB'den duyulan hoşnutsuzluk artış göstermiş olsa da, AB üyeliği hâlâ Türk nüfusunun neredeyse yarısı tarafından destekleniyor.

AKP Siyaseti Yeniden Konumlandırdı

'28 Şubat süreci' dinin toplumu birleştirmek için kullanılabileceği fikrinin terk edildiğinin ifadesiydi. Bunun ardından ordu İslamcı fikirlere ve ideolojiye karşı açık bir kampanya yürütmeye girişti ve Kürt ayrılıkçılığıyla İslamcılığı Türkiye'nin güvenliğine yönelik en büyük iki tehdit olarak teşhis etti. Bu süreç, İslamcı hareketin yönelimi ve gelişmesi üzerinde de önemli bir etki yaptı. Aleni bir İslami programı doğrudan doğruya zorlamanın başarılı olmayacağı ve laiklerin, özellikle de ordunun güçlü muhalefetiyle karşılaşacağı gerçeğinin de altını çizmiş oldu. İslamcı hareketin birçok üyesi başarılı olmalarının tek yolunun laiklerle doğrudan çatışmaya girmekten kaçınmak ve dini gündemi daha az vurgulamak olduğu sonucuna vardı. Böylece ortaya çıkan tartışmalar, İslami hareketi ikiye böldü. Necmettin Erbakan ve Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül gibi gelenekçiler ciddi bir politika değişikliğine karşı çıkarken, Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül gibi yenilikçiler partinin özellikle demokrasi, insan hakları ve Batı'yla ilişki gibi konularda tavrını yeniden gözden geçirmesi gerektiğini savundu. Kapatılan Refah'ın yerine kurulan Fazilet Partisi'nin de 2001'de kapatılmasının ardından hareketteki bölünme resmileş-

ti. Gelenekçiler Saadet Partisi'ni, yenilikçiler AKP'yi kurdu.

Saadet'te kalanlar Milli Görüş'ün eski politikalarında ısrar ederken, AKP'de bir araya gelenler yerleşik laik yapıyla işbirliğine açık bir tutum sergiledi. AKP Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerine ve anayasasına bağlılığı programına koydu. Batı karşıtlığını da terk ederek geleneksel Batılı değerlerini vurguladı. AKP Batı'yı, bilhassa da AB'yi, Kemalist devletin kısıtlamalarına karşı mücadelesinde önemli müttefik addeder hale geldi. Parti AB üyeliğini ordu nüfuzunun azaltılması ve dini hoşgörüyü genişletecek ve kendi siyasi selametini de garantiye alacak bir araç gibi gördü. Batı karşıtı söylemin terk edilmesine, küreselleşme karşıtı söylemin de terk edilmesi eşlik etti. 2001 ekonomik krizi de IMF programına sıkı sıkıya uymanın ve daha fazla yabancı sermaye çekmenin Türkiye'nin mali zorluklarının üstesinden ekonomiyi tekrar ayakları üzerine oturtmak açısından vazgeçilmez olduğunu açıkça ortaya koydu. Bu yüzden de AKP liberal piyasa politikalarını ve Türkiye'nin küresel ekonomiyle daha fazla entegre olmasını teşvik etti.

AKP'nin ideolojik değişimi ve farklı söylemler benimsemesi, desteğini artırmasına yardım etti. 2002'deki ilk seçim zaferinin arkasında daha ılımlı ve pragmatik bir siyasi mesaj olduğu kuşku götürmezdi. Fakat başarısına katkıda bulunan başka faktörler de vardı. En önemli olan ikisi, Türkiye'nin felaket ekonomik sicili ve ayyuka çıkan yolsuzluklardı. Başarılı bir ekonomik performans sergileyen AKP, kendisini 'temiz yönetim'in simgesi olarak sunmayı da başardı. AKP Türk solunun 1990'ların başında güç kaybetmesinden de yararlandı ve ortaya çıkan boşluğu işçi sınıfıyla varoşların oylarını toplayarak doldurdu. AKP'nin en büyük oy depolarıysa son dönemde göç edip varoşları dolduran ve artık kentlerde çoğunluğu oluşturan kitlelerdi. AKP, Refah döneminden aşına olduğu çok iyi gelişmiş yerel altyapı ve toplumsal ağlarını kul-

lanarak bu kesimlerin desteğini becerikli bir şekilde topladı.

22 Temmuz seçimi

22 Temmuz seçiminin sonucu, AKP'nin tabanını genişletme kabiliyetini çok daha çarpıcı bir biçimde ortaya koydu. 2002'de yüzde 34 olan oy oranını yüzde 46.6'ya çıkaran parti ülkenin yedi coğrafi bölgesinde de oylarını artırmayı başardı. En önemli artışysa Kürtlerin yaşadığı Güneydoğu bölgesinde gerçekleşti. En büyük beş kentte oylarını artırırken, İstanbul'da muhalif partilerin toplam oyuna yakın destek topladı. Bu AKP'nin çeperlerdeki gücünü aşama aşama kent merkezlerine de genişlettiğini gösteriyor. Bununla birlikte esas desteğini kentlerin daha yoksul ve az gelişmiş kesimlerinden almayı sürdürüyor. 2007 seçimleri merkezle çeper arasındaki açık yarılmalara gösterse de (CHP en fazla oy büyük şehirlerin daha zengin kesimlerinden aldı), Tanju Tosun'un işaret ettiği üzere, AKP'nin herkesi kapsayan bir partiyi ifade ettiğini ve dini bir parti olarak görülmemesi gerektiğini de ortaya koydu. Farklı gruplardan aldığı destek, AKP'ye bir merkez sağ partinin dayanaklarını sağlıyor. Parti sağa özgü kültürel tercihlerle genelde solla anılan sosyo-ekonomik politikaları harmanlamayı başarıyor ve bu bileşim her seçmen kesiminden destek görüyor. Seçmenin başlıca kaygısı olan ekonomik istikrar, AKP'nin seçim başarısında kilit bir faktör. Ordunun 27 Nisan'da yayımladığı ve üstü kapalı askeri müdahale tehdidi içinde bulunduğu 'geceyarısı muhtırası da' AKP'nin halk desteğinin artışına katkıda bulunmuş gibi görünüyor.

AKP'nin muhafazakâr demokrat bir parti olma iddiasına rağmen, çoğu Türk laik ve dış gözlemci hâlâ partinin seferlerinin İslami gündemini rafa kaldırıp kaldırmadığını ve laikliğe uyup uymayacağı ya da dini bir gündem yerine özelleştirme, yapısal reformlar ve AB'yle entegrasyona öncelik vermesinin politik stratejisinde sadece taktik bir manevra olup olmadığını sorguluyor.

Senaryo 3

AKP Kapatılır, Kriz Derinleşir

Anayasa Mahkemesi AKP'yi kapatır. Ancak AKP'nin kapatılması çok az çözüm getirir ve krizin derinleşmesine yol açar. Temmuz 2007'deki gövde gösterisiyle vurgulandığı üzere AKP, ülke çapında geniş bir siyasi desteğe sahip. Kapatılırsa, Milli Selamet Partisi ve Refah Partisi yasaklandığında olduğu gibi, başka bir isimle yeniden ortaya çıkması mümkün. AKP'nin kapatılması, Ortadoğu tarafından ilgiyle izlenen bir model olan ve İslami kökenli bir parti ve laik demokrasinin bir arada var olması yönündeki Türk deneyinin başarısızlığı anlamına gelir. Bu aynı zamanda Kürtlerin hoşnutsuzluğunu da artırabilir. AKP, Türkiye'deki Kürt nüfus arasında güçlü desteğe sahip. Bu nedenle Türkiye, artan huzursuzluk ve barındırdığı Kürt nüfus içinde büyüyen ayrılıkçı baskılarla karşılaşabilir. Son olarak, Türkiye'nin zaten ciddi engellerle karşılaşan AB üyeliği umutları ileride tehlikeye düşebilir.

AB'ye Üyelik Müzakereleri Durabilir

Erdoğan'ın ikinci başbakanlık döneminin başında AKP'nin yüz yüze olduğu asıl tehdit ordunun doğrudan müdahalesi değil, yargının partinin kapatılmasına karar vermesi. 14 Mart'ta Yargıtay Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, Anayasa Mahkemesi'ne 162 sayfalık bir iddianame göndererek AKP'nin kapatılmasını istedi. İddianame AKP'yi ve liderlerini Türk Anayasası'nın ikinci maddesinde ifade edilen laiklik ilkesini ihlal etmekle suçluyordu. Gül, Erdoğan ve diğer AKP yetkililerinin konuşmalarını ve açıklamalarını da buna kanıt olarak gösterdi. Anayasa Mahkemesi Türkiye'deki en yüksek yargı otoritesi. Cumhurbaşkanı'nın atadığı 11 üyeden oluşuyor ve laikliğin kalesi olarak biliniyor. Mahkeme, Yalçınkaya'nın iddianamesini oybirliğiyle görüşme kararı verdi. İddianame, ülkenin siyasi geleceği açısından ciddi sonuçlar doğurabilecek ülke içi bir kri-

zin kapısını açmış durumda. Mahkeme iddianameyi haklı bulursa, sadece AKP'nin kapatılması değil, Cumhurbaşkanı Gül ve Başbakan Erdoğan'ın 70 AKP üyesiyle birlikte beş yılına siyasetten men edilmesi ihtimali gündeme gelecek.

AKP Kapatılsa da Siyasi Gücü Ortadan Kalkmaz

Ancak AKP'nin kapatılması, muhtemelen partiyi siyasi bir güç olarak ortadan kaldırmayacak. 22 Temmuz seçimi sonuçlarının da altını çizdiği üzere, AKP ülke çapında güçlü bir halk desteğine sahip. Kapatılması halinde parti büyük ihtimalle başka bir isimle tekrar ortaya çıkacak. Bununla birlikte AKP'nin kapatılması Türkiye içinde laik-dindar bölünmesini keskinleştirecek ve bazı dindar Türklerin siyasi sisteme inancını kaybetmesi sonucunu doğurabilecek. Türkiye'nin zaten ciddi engellerle yüz yüze olan AB üyeliği umutları da daha çok zarar görecektir. Birçok AB üyesi AKP'nin kapatılmasını üyelik müzakerelerinin yavaşlatılması (hatta askıya alınması) için gerekçe olarak kullanacak. Sonunda AKP kapatılmasa bile aylar boyunca siyasi varlığını savunmak ve hayatta kalmak için mücadele etmekle meşgul edilmiş olacak. Bunun sonucunda da ülke içi reformun arkasındaki (Ekim 2000'den beri zaten yavaşlama halindeki) dinamik, muhtemelen iyice cansızlaşacak ve bu da Türkiye'nin AB ile ilişkilerindeki gerilimleri artıracaktır.

Senaryo 4

Askeri müdahale

Dördüncü olasılık, sosyal gerilimlerin yükselmesinin ordunun müdahalesine yol açması. AKP ordu tarafından mühim çizgilerin ihlali olarak görülen adımlar atarsa bir çatışma gerçekleşebilir. Müdahale senaryosunun iki farklı biçimi var: (1) Ordunun sosyal baskıyı AKP'ye karşı harekete geçirdiği ve nihayetinde AKP hükümetini istifaya zorladığı bir 'yumuşak darbe' ve (2) AKP hükümetinin zorla devrilmesine

ve partinin yasaklanmasına yol açacak doğrudan bir askeri müdahale.

Yumuşak bir darbe, laiklik karşıtı faaliyetleri gerekçesiyle AKP'nin feshi ve üyelerinin siyasetten men edilmesi yönündeki bir Anayasa Mahkemesi kararıyla uygulanabilir. Bu Erbakan'ın Fazilet Partisi'ne karşı devreye sokulan bir yöntemdi ve belki de laik kesimin harekete geçtiği yön budur. 31 Mart 2008'de Anayasa Mahkemesi, başsavcı tarafından önlerine getirilen ve laiklik ilkesine aykırı faaliyetleri gerekçesiyle AKP'nin kapatılmasını talep eden davayı oybirliğiyle görüşme kararı aldı.

Buna rağmen AKP'nin İslami bir gündemi daha saldırgan biçimde dayatmaya başlaması halinde ordu tarafından doğrudan bir müdahale olasılığı dışlanamaz. Ama bu, çok olası değil ve ordunun diğer tüm seçenekleri tükettikten sonra bu yola başvurusuyla ortaya çıkacaktır. Ordu önceki doğrudan müdahalelerinde ölçülüydü ve doğrudan yönetime dair hevesi azdı. Son yıllarda, hedeflerine ulaşmak için doğrudan olmayan yöntemlere bel bağlamayı tercih etti. Dahası, ordunun 1997'de Erbakan'ı devirmek için yaptığı gibi, toplumu hükümete karşı harekete geçirmesi, sıra AKP'ye gelince çok daha zor olacaktır. AKP, oyların yüzde 47'sini alarak ezici bir zaferle seçildi. Sadece yüzde 21 oy alabilen Erbakan'ın Refah Partisi'nden farklı olarak, AKP çok daha geniş tabana yayılmış bir halk desteğine sahip. Bu yüzden ordu AKP hükümetine karşı eyleme geçmek için güçlü bir halk desteğine bel bağlayamaz. Ordunun 27 Nisan 2007'deki örtülü askeri müdahale tehdidiyle verdiği 'geceyarısı muhtırasına' yönelik güçlü kamuoyu tepkisi, bu noktanın altını çiziyor. Muhtıra ordunun niyet ettiği üzere, halkı AKP'ye karşı birleştirmekten ziyade, gerçekte AKP'ye olan desteği daha da artırdı. Bu hakikatin ordunun hafızasından silinmesi pek mümkün değil ve orduyu muhalefeti alenen harekete geçirme konusunda daha ihtiyatlı davranmaya sevk edebilir.